

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
DEĞİŞEN SOSYAL HİZMET ALGISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat SULHAN

**Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet**

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Fethi GÜNGÖR

EYLÜL – 2011

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
DEĞİŞEN SOSYAL HİZMET ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat SULHAN (421200914)

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bu tez 09/08/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ali Rıza ABAY

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr. Fethi GÜNGÖR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr. M. Sinan KILIÇOĞLU

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ferhat SULHAN

22.05.2011

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın konusunu, günümüzün gelişmiş toplumlarının önemli göstergelerinden biri olan sosyal hizmet uygulamalarının insan hakları bağlamında yine insan mantalitesinde değişen boyutu oluşturmaktadır. Bu çalışmada genel olarak sosyal hizmetin makro ölçekte gelişim sürecine, özel olarak da mikro düzeyde Türkiye bazında ve insan hakları bağlamındaki gelişim boyutuna, uygulama boyutuna ve güncel durumuna vurgu yapılmıştır.

Sosyal hizmet, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak günümüz siyasetçilerinin, yöneticilerinin, genel ya da yerel idarecilerin yeni politikalar ve reformlar düzenlemeleri gereken bir alandır. Bu alandaki zorlama, insana atfedilen değer, toplumsal hatta evrensel düzeyde kendini göstermesinden, teknoloji ve bilim alanlarındaki değişik akımların etkisiyle zihinsel bir hayat tarzı halini almasından kaynaklanmaktadır.

Tüm dünyada gerçekleşen ve etkisi her geçen gün artan maddi-manevi endüstriyel hayatta bireye atfedilen değer, bireylerin devletten ihtiyaç duydukları hizmetleri alma derecelerine önemli ölçüde yansımaktadır.

Bu tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof.Dr. Ali Rıza Abay'a, Prof.Dr. Mehmet Karakaş'a, Prof.Dr. Celalettin Vatandaş'a, Yrd.Doç.Dr. A.Kemal Bayram'a ve bu konuya beni yönlendiren, yüreklendiren ve sürekli destekleyen danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Fethi Güngör'e; maddi ve manevi desteklerini gördüğümden ablam Hülya Sulhan ile ağabeyim Dr. Turhan Sulhan'a, Rehber Öğretmen: Selma Göktaş'a ve Şahin Güneş'e; Muammer Demirel'e, Adem Bayraktar, İlker Erzurum', İsa Mintaş, Hasan H. Turan'a, Arş.Gör. Ahmet Ayhan Koyuncu 'ya; hayatım boyunca bana sağladıkları desteği tez çalışmam sırasında da sürdüren, hoşgörü ve anlayışlarını benden hiç esirgemeyen sevgili aileme teşekkür borç bilirim.

Ferhat SULHAN

22 Mayıs 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
EKLER LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI	
A. İnsan Hakları ve Gelişimi	
1.1. İnsan	8
1.2. İnsan Hakları Kavramı	9
1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	12
1.4. Osmanlı Devletinden Günümüze İnsan Hakları	14
1.4.1. Sened-i İttifak	15
1.4.2. Tanzimat Fermanı	17
1.4.3. Islahat Fermanı	19
1.4.4. I. Meşrutiyet	23
1.4.5. II. Meşrutiyet	24
1.4.6. Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları	26
1.4.7. 1921 Anayasası	26
1.4.8. 1924 Anayasası	27
1.4.9. 1961 Anayasası	29
1.4.10. 1982 Anayasası	31
B. Avrupa Birliği Ekseninde İnsan Hakları	
1.5. İnsan Hakları ve Avrupa Birliği	33
1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	35
1.7. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmalarında İnsan Hakları	36
1.7.1. Avrupa Tek Senedi	37
1.7.2. Maastricht Antlaşması	38
1.7.3. Amsterdam Antlaşması	40
1.7.4. Nice Antlaşması	42
1.7.5. Kopenhag Kriterleri	43

1.8. Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İnsan Hakları Bağlamında Değişen Sosyal Politikalar	44
--	----

BÖLÜM 2: AVRUPA BİRLİĞİNE TAM ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINA ETKİSİ

2.1. Avrupa Birliği Kavramı	47
2.2. Avrupa Birliği’nin Gelişimi	48
2.3. Avrupa Birliği’nin Amacı	51
2.4. Avrupa Birliği Sosyal Politikalarının Türkiye’ye etkisi	54
2.5. Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Politikalarının Türkiye’ye etkisi	57
2.6. Avrupa Birliği’nin Sağlık Politikalarının Türkiye’ye etkisi	60
2.7. Avrupa Birliğine Aday Ülkelerde Sağlık ve Sağlık Statüsü	62
2.8. Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamalarına etkisi	65

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞİŞEN SOSYAL HİZMET ALGISI

3.1. İnsan Hakları Sosyal Hizmet İlişkisi	69
3.2. Özürlü Hakları ve Sosyal Hizmetler	73
3.3. Hasta Hakları ve Sosyal Hizmetler	78
3.4. Hükümlü - Tutuklu Hakları ve Sosyal Hizmetler	80
3.5. Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetler	81
3.6. Kadın Hakları ve Sosyal Hizmetler	85
3.7. Mülteci Hakları ve Sosyal Hizmetler	90
3.8. Yaşlı Hakları ve Sosyal Hizmetler	94
3.9. Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları	98
3.10. Türkiye’de Okullarda Sosyal Hizmet Uygulamaları	101
SONUÇ VE ÖNERİLER	104
KAYNAKLAR	114
EKLER	126
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABA:** Avrupa Birliği Antlaşması
- ABAD:** Avrupa Birliği Adalet Divanı
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ABGS:** Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
- AET:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AGK:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komisyonu
- AGİT:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- AİHM:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- AİS:** Avrupa İstihdam Stratejisi
- AP:** Avrupa Parlamentosu
- APB:** Avrupa Para Birliği
- ASF:** Avrupa Sosyal Fonu
- AKÇT:** Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
- AKP:** Adalet ve Kalkınma Partisi
- AT:** Avrupa Topluluğu
- ATA:** Avrupa Topluluğu Antlaşması
- ATAD:** Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
- ATS:** Avrupa Topluluğu Sözleşmesi
- AMB:** Avrupa Merkez Bankası
- BAĞ-KUR:** Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
- Bkz.:** Bakınız
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMMYK:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- EComHR:** European Commission of Human Rights - Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
- ECtHR:** European Court of Human Rights - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- ESF:** European Social Fund – (AB Komisyonu Sosyal Yardımlaşma Fonu)

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi
İŞKUR: Türkiye İş Kurumu
MDA: Merkez ve Doğu Avrupa
M.Ö.: Milattan Önce
NATO: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RG: Resmi Gazete
ODGP: Ortak Dış Güvenlik Politikası
OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development
OKK: Ortaklık Konseyi Kararı
SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SHÇEK: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEK: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu
TCK: Türk Ceza Kanunu
TÜBAKKOM: Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.: ve benzeri
vd.: ve diğerleri
YKY: Yapı Kredi Yayınları
yy.: Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Maastricht Antlaşması İle Kurulan Üç Sütunlu AB	39
Şekil 2: Sosyal Politika Yönergelerinin Konulara Göre Dağılımı	45
Şekil 3: Yaş Gruplarının Yüzdesel Dağılımları, Türkiye 1935-2050	94

EKLER LİSTESİ

EK 1: Kopenhag Kriterleri	126
EK 2: 1876 Anayasası (Kanun-ı Esasî)	128
EK 3: Sosyal Güvenlik Hakları	130
EK 4: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Protokol	131

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye’de İnsan Hakları Bağlamında Değişen Sosyal Hizmet Algısı	
Tezin Yazarı: Ferhat SULHAN	Danışman: Yrd.Doç.Dr. Fethi GÜNGÖR
Kabul Tarihi: 09/08/2011	Sayfa Sayısı: viii+132
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
<p>Ülkemizin güncel problemlerinden biri de sosyal hizmetlerden yararlanma durumudur. Sosyal hizmetler, ülkemize bir bilim dalı olarak erken denebilecek bir dönemde girmiş olmakla birlikte, yakın zamana kadar gelişim bakımından çok sınırlı kalmıştır. (Bölüm olarak bir tek üniversitede yükseköğretim adı altında faaliyette bulunması bu sınırlı kalışın en önemli nedenini oluşturan unsurlardandır. 2000’li yıllara kadar devam eden bu durum, öncelikle vakıf üniversitelerinin dikkatini çekmiş ve ardından devlet üniversiteleri de kendi bünyelerinde yer almayan sosyal hizmet bölümlerinin eksikliğinin farkına varmışlardır). Avrupa birliğine tam üyelik sürecinde değişen insan hakları anlayışı ve yeni sosyal politikalar çerçevesinde sosyal hizmet algısında da önemli değişimler olmuştur.</p> <p>Araştırmamızda, değişen bu sosyal hizmet algısı mevzuat ve uygulamaya yansıyan yanları göz önünde tutularak insan hakları bağlamında değerlendirilmiştir. Modern hayatın dayattığı rasyonel zihniyet, günümüzde insan hakları kavramını doğal olarak tartışmasız geçerli saymaktadır. İnsan hakları kavramı ile sosyal hizmet arasında dairesel bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiyi açıklayabilmenin yolu, insan hakları temelinde gerçekleştirilen sosyal hizmet ve onun tüm uygulamalarına işaret etmekle mümkün olabilir. İnsan hakları kavramı, sosyal hizmetlerin yönüne işaret ettiği gibi onun uygulama ve yayılma alanını da geniş kılmaktadır.</p> <p>Sosyal hizmet uygulamaları insanların ihtiyaçlarından doğar, anlayışından ziyade insanların hakkı olduğu anlayışının asıl olması gerekmektedir. Zira sosyal hizmet varlığını, bireyin demokratik varlığına borçludur. Yine sosyal hizmet birey ve grup farklılıklarının korunmasından dolayı bir meslek ve disiplin olarak insan hakları kavramının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bireyler arasındaki farklılıklar, aynı zamanda farklı tanımları, kavramları ve uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu farklılıklar, daha çok sayıda ihtiyaç sahibi bireyi kategorize etmekte ve kendisine ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır.</p>	
Anahtar kelimeler: Sosyal Hizmet, Hizmet Algısı, İnsan Hakları, Güncel Problemler	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Human Rights in the Context of Changing Perceptions of Social Service in Turkey	
Thesis Author: Ferhat SULHAN	Advisor: Asst.Prof.Dr. Fethi GÜNGÖR
Date of Acceptance: 09/08/2011	Total Number of Pages: viii+132
Department: Social Services	Field of Study: Social Services
<p>One of the problems of the current state of our country to benefit from social services. Social services, our country entered a period that can be called a science in the early, but until recently has remained very limited in terms of development. (Part of the activities of the only university college in the name of the most important reason for this limited form of the components of stay. This situation continued until the 2000s, first attracted the attention of private universities, and then their own are not included in the state universities have recognized the lack of social services departments). European Union accession process and the changing concept of human rights within the framework of new social policies have been important changes in the perception of social services.</p> <p>In our study, and to implement legislation reflecting the changing perception of the social service aspects were evaluated in the context of human rights in mind. Modern life imposed by the rational mentality, the concept of human rights today as the undisputed natural current counts. A circular relationship between the concept of human rights and social services are available. Way to explain this relationship, social services carried out on the basis of human rights and all of its applications may be able to clearly depicted. The concept of human rights, such as social services, has pointed to its application and makes a wide spread area.</p> <p>Social service needs of people who are born applications, rather than understanding the concept of human rights must be in essence. Because the existence of social services, the individual owes to the existence of democracy. However, due to the protection of social services to individuals and group differences as a profession and discipline contributes to the development of the concept of human rights. A difference between individuals, as well as different definitions, concepts and applications brings. These differences are a greater number of needy individuals, and its achievement makes it easy to categorize.</p>	
Keywords: Social Services, Service Perception, Human Rights, Current Problems	

GİRİŞ

“Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğar.

*Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine
karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.”*

(İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde: 1)

Çalışmanın Konusu

İnsan terimi, biyolojik bir varlığı zihinde çağrıştırır. Birey terimi ise, kişiyi: biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla bir bütün olarak ifade eder. Sosyal hizmet ise bir disiplin olarak, bireyi tüm yönleriyle değerlendirerek ihtiyaçları noktasında işlevini göstererek bireylere ve gruplara yönelik eşit derecede çare bulucu, iyileştirici, önleyici, uyum sağlayıcı tedavi edici hizmetlerle yarar sunmaya çalışır. Ancak bu hizmetler, ülkemizde sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak tüm yurttaşlara hak olarak sunulmaktadır. Bu hizmetlerden her vatandaş, ihtiyacı ölçüsünde yararlanır.

Türkiye 1990’lı yıllarda biraz da AB’nin ve çalışmalarının etkisiyle insan haklarının gelişimine ve bu alandaki reformlara, uygulama bazında daha fazla önem vermeye başlamıştır.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Avrupa Topluluğu (AT) ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasının temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde gelişmektedir. Ankara Anlaşmasında, Türkiye ile AT arasında kurulan ortaklık ilişkisinin, söz konusu ortaklığın nihai amacı olan Türkiye’nin tam üyeliği yönünde gelişmesinin üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir (DPT, 2004: 5).

Ankara Anlaşmasının 28’nci maddesi, Anlaşmanın işleyişi Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Âkit Tarafların Türkiye’nin Topluluğa katılması olanağını inceleyeceklerini hükme bağlamıştır. Bu hükümden anlaşılacağı üzere, ortaklık rejiminin nihai hedefi Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna üye olmasıdır.

Nitekim Türkiye, ortaklık ilişkisinin ileri bir aşamasını simgeleyen gümrük birliğine de üyeliği hedefleyerek girmiştir (DPT, 2004: 7).

Çalışmamızda, bu Avrupa Birliği sürecinde İnsan hakları bağlamında ülkemizde değişen sosyal hizmet algısı, farklı boyutlarıyla ve güncel uygulamalarıyla değerlendirilecektir. Bu değerlendirmedeki değişkenlere bakıldığında önce karşımıza toplumsal yapı sonrasında ise din çıkmaktadır. Din, sosyal yardımı ortaya çıkaran ve devam etmesini sağlayan en önemli değişkenlerdendir. Zira din, bir üst yapı kurumu olarak toplumda bireylerin kişisel tutum ve davranışlarını belirleme yetkisine sahiptir. Din ile beraber bir başka değişken de ekonomidir. Ekonomik yapı ile sosyal hizmet arasında, uygulama noktasında önemli bir ilişkinin bulunduğu aşikârdır. Bunların dışında diğer bir önemli değişken de her dönemin kendine özgü koşulları (tarihsel zaman) ve bu dönemlerde öne çıkan akımlardır. Günümüzde bireye atfedilen önem, bireyci bakış açısı ve bireyi ön plana alan, Liberalizm, Hümanizm vb. akımlar; kişinin biricik yapısına, yeryüzünün öznesi olduğuna vurgu yapmaktadır. Çalışmamızda bu kavramlar önem arz etmektedir.

Konumuzu oluşturan kısmında; bu kavramların itici gücüyle ivme kazanmış bu haklar ve beraberinde, bireyin sosyal açıdan gelişimini yasal bir zemine oturtmuş olması süreci değerlendirilecektir. Özellikle Avrupa ve Avrupa Birliği ülkeleri bu noktada demokrasi ekseninde yeni yasalar oluşturmaya, bu yasaları uygulamaya daha çok önem vermeye başlamıştır.

Zira insan hakları: Şahin (2002: 146) da belirttiği gibi, adeta insan olmanın anlamı, istenilen toplum biçimi ve onurlu bir insan yaşamının ön koşullarını çizmektedir. Bu yönleriyle bakıldığında, insan hakları: tüm olumlu gelişmeleri kendinde toplayan pozitif bir odak haline gelmektedir. Bireyin sosyal durumunu kriter olarak alan tüm bilim dalları ve disiplinler de buradan kendine düşen payı almıştır.

Çalışmanın Önemi

İnsan hakları, üzerinde pek çok sosyal bilimcinin ve etik noktasında diğer bilim adamlarının da çalışma yaptığı bir konudur. Etik ilkeler, temelde insan haklarına dayanır; çünkü etik ilkeler aynı zamanda ahlaklılık ilkeleridir.

Etik ilkeler, insanın değerli varlık olduğu düşüncesi doğrultusunda oluşturulmuştur. Örneğin “Çocuklar korunmalıdır.”, “Kadınlarla erkekler eşit haklara sahip olmalıdırlar.”, “Eğitimde fırsat eşitliği herkese tanınmalıdır.” gibi ilkeler, insanın değerini korumaya ve geliştirmeye yöneliktir (Çüçen, 2011: 64).

Çalışmamızda bu konu üzerinde durmamızın nedeni, sosyal hizmet bağlamında konunun güncel bir konumunun bulunması ve beraberinde sunulacak çözüm önerileriyle var olan uygulamaların tanımlanması yönünde yeni bir bakış noktası oluşturmaktır. Sosyal hizmet ve insan hakları dairesel bir ilişki içindedir. İnsan hakları, sosyal hizmeti bir hak olarak gören yaklaşım içindedir. Sosyal hizmet açısından bakacak olursak, (IFSW, 1999) da yer aldığı gibi sosyal hizmet uzmanları yaşam kalitesini tehdit eden insan hakları ihlallerine karşı koyarak; bu ihlallerin önlenmesini sağlamakla beraber, bireylerin yaşam standartlarını yükseltecek uygulamalarda bulunurlar. Mesleki kararlarında da insan haklarını korumak ve geliştirmek sorumluluğuna sahiptirler. Sosyal hizmet fiziksel ve psikolojik sağlığın yaşam kalitesi ile ilişkisinin farkında olarak mesleki faaliyetlerini tasarlar. Önlenebilir hastalık ve sakatlıklarla ilgili çalışmalarda bulunur.

Sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür (SHÇEK Kanunu, 1983:3/a). Dolayısıyla sosyal hizmet disiplini olarak, uygulama alanlarını dinamik tutmak; değişik alanlara yönelirken de her daim insan haklarını temel belirleyicilerden biri olarak kabul etmek durumundadır. Günümüz koşulları, AB' ye uyum sürecinde bu gelişmeleri takip etmek ve uygulamak gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. AB' ye üye ülke statüsünde bulunan Türkiye için insan haklarının ihlalini önlemek ve insan haklarını geliştirerek pratikte de güvence altına almak adına çalışmalar 2004'ten bu yana istikrarlı bir şekilde devam etmektedir.

Özellikle Anayasa değişikliği paketi ile birçok alanda yeni yasal düzenlemelerin yapılmış olması tespitimizi doğru kılmaktadır.

Uzun süredir büyük çabalar harcadığımız AB'ye katılmakla Türk insanı ne elde edecektir? Tabii ki insana yaraşan ve insanı onurlu kılan bir yaşam biçimi. Peki, insana yaraşan ve onu onurlu yapan yaşam biçiminden ne anlaşılmalıdır? Zenginlik ve refah mı? Belki bir tür maddi zenginlik ve refah AB'ye katılım sürecinin sonunda gelecektir. Fakat asıl önemli olan her insanın bir birey olarak tüm insan hak ve özgürlüklerinden yararlanarak yaşama olanağına sahip olmasıdır. Çünkü insan, ancak kendini geliştireceği ortam içinde insan olduğunun bilincine ve farkına varabilir. O halde arzulanan yaşam biçimi, insanca yaşamaktır (Çüçen, 2011: 369).

AB'nin 2000 yılı sosyal politika gündeminin 34. Maddesinde sosyal hizmete ve gündemin içeriğinde sosyal hizmetin uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Örneğin: AB Komisyonu Sosyal Yardımlaşma Fonu (European Social Fund-ESF) yeni düzenlenen projelere ekonomik destek sağlayarak var olan sosyal dengesizliğe son vermeyi ve marjinal grupların yaşam standartlarını arttırmayı planlıyor. Bu noktada birçok gönüllü kuruluş, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve sosyal hizmet kurumları AB standartlarında projelerine maddi kaynak sağlamak için Brüksel'e başvuruda bulunmaya başlamışlardır; zira Sosyal Yardımlaşma Fonunun desteklediği projelerinin %80'lik mali yardımı Brüksel tarafından veriliyor, %20 sini ise başka kaynaklarla desteklenmesini şart koşuyor (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/avrupabirligi.htm> / 23.03.2011).

AB, sosyal hizmetleri en çok iş imkânlarının az olduğu bölgelerde istihdam politikalarına yön veren bir unsur olarak; toplumsal eşitliği gerçekleştirmenin kolay bir yolu olarak görmektedir. Halk dilinde amme hizmeti olarak tabir edilen sosyal hizmetler, Avrupa'da sosyal modelin önemli kilometre taşlarındandır. Avrupa ülkelerinde toplumsal uyumu gerçekleştirmede çok önemli bir göreve sahiptir. Ülkemizdeki sosyal hizmet uygulamalarının niteliği ve alanları, çalışmamızda sıkça değineceğimiz konulardır; zira değişen sosyal hizmet algısını ve bu alanda değişmesi gerektiğine inandığımız unsurları ortaya koymak için var olan ve olması gereken uygulamaların karşılıklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada yapılan bu değerlendirmeler sonucu ulaştığımız sonuçlar, çalışmamızın önemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Sosyal hizmet disiplini: İnsan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alarak, sosyal değişimi ve dönüşümü toplumun her alanında destekleyen bir disiplindir. Bu disiplinin, Türkiye örneğinde insan hakları bağlamında gelişim ve değişim sürecini ana hatlarıyla analiz ederek, değişen sosyal hizmet algısını ortaya koymak çalışmamızın amacıdır. Bu sürecin birey ve toplum üzerindeki algısıyla, bu alandaki uygulamalar hakkında tüm yönleriyle bilgi ve öneri sunmak çalışmamızın bir diğer amacıdır. Bu noktada, sosyal hizmet ve insan hakları ilişkisi nedir? Bu ilişki günümüz Türkiye'sinde hangi boyuttadır? AB'ye uyum sürecinin sosyal hizmet uygulamalarına etkisi nelerdir? Sorularına yanıt aramak Araştırmamızın diğer amaçlarıdır diyebiliriz.

Günümüzde AB içinde sağlanan sosyal hizmetlerin en önemli meselelerinden birisi ülkemizdekine benzer biçimde hizmet sağlayıcıların çeşitliliğidir. Bu nedenle hizmetler arasında standartlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır. AB, bu amaçla hizmette yerellik ilkesini uygulamaya bu mümkün olmazsa dıştan hizmet satın alma yoluna gitmeye çalışmaktadır (Apan, 2007: <http://ahmetapan.blogcu.com/21.03.2011>). Bu uygulamayla toplumda dezavantajlı grupların da kazanılması sağlanacaktır. Benzeri yöntemlerin ülkemizde de uygulanması, dezavantajlı grupların sosyal alandaki sorunlarını minimize edebilir; bu ve benzeri çözüm önerileri araştırmamızı amaç yönünden daha işlevsel kılacaktır.

Friedlander'ın da belirttiği gibi: “Sosyal hizmetin temel değerleri yol kenarındaki yabani çiçekler gibi birden bire ortaya çıkmaz, köklerini medeniyetleri besleyen bereketli inançlardan alır. Türkiye'nin toplumsal yapısına baktığımızda, inançların en önemli temel değerlerden olduğunu görmekteyiz. Örneğin: dezavantajlı gruplara yönelik olarak verilen sosyal hizmetler, ihtiyaç sahibi olanlara hak olarak sağlanmıştır. Sosyal hizmet disiplininin mevcut sorunları, uygulamalardaki aksayan yönlerinin tespit edilmesi, çalışmamızın amacına ulaşması yolunda bir yol haritası çizeceğinden alanın sorunlarına yönelmek gerektiği kanısındayım. Cılg'a göre, sosyal hizmetin temel sorunsalı; insanın ve toplumun değişmesi ve gelişmesidir. Sosyal hizmetin kavramsal yapısı bu sorunsala özgü bütünlüğü ve çok yönlülüğü içerir.

İnsanın ve toplumun değişmesine ilişkin temel sorunları belirleme, açıklama ve çözüme çabası, sosyal bilimler içinde kendine özgü bir bilim dalını ve mesleği ortaya çıkarır. Bu meslek, kuşkusuz sosyal hizmet uzmanlığı olmaktadır.

AB'ye tam üyelik sürecinde sosyal hizmet alanında en çok ihtiyaç duyulan gereklilik: sosyal hizmet uzmanlarının, hem nicelik hem de nitelik boyutunda gelişimlerinin sağlanmasıdır. Sosyal hizmet alanına (Habermasçı bağlamda belirtecek olursak) edebi kamu, siyasal kamu, bilimsel kamu ve sosyal hizmetin aktörleri tarafından ağırlık verilerek; insan hakları temelinde son yıllardaki değişen sosyal hizmet algısını canlı tutmak ve ileriye taşımak gerektiğinin anlaşılması, gerekmektedir. Sosyal hizmetin Türkiye toplumundaki güncel varlığını, Avrupa'nın öncelikle evrensel insan hakları ve eğitim devamında bilim, sosyal güvenlik, sağlık, spor, sanat vb. alanlarına taşınması; bu duruşunu direnç ve istikrar gösteren bir yapıyla devam ettirme amacıyla olması da araştırmamızın amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Araştırmamızın bir diğer basamağını da insan hakları bağlamında mevcut sosyal hizmet uygulamaları oluşturmaktadır. Bu konu, Sosyal Hizmet disiplininin mevzuat ve yürürlükteki uygulamaları ve Hukuk, Tarih, Sosyoloji, Felsefe vb. bilim dallarının bulgularıyla açıklanıp yorumlanacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda, insan hakları, AB'ye uyum sürecinde AB'nin sosyal politikaları ve sosyal hizmet uygulamalarının Türkiye'ye yansması konuları ilgili alanlar bazında, birincil ve ikincil kaynaklar değerlendirilerek analiz edilecektir. Bu noktada konuyla ilgili olarak Avrupa Birliğinin yayınladığı Programlar, ABGS raporları, İlerleme Raporları, OECD'nin ilerleme raporları, Avrupa Konseyi tarafından onaylanan Katılım Ortaklığı Belgeleri, Avrupa Birliğinin gelişimiyle ilgili antlaşmalar vb. yayınlar ve arşivler birincil kaynaklardan yapılan derlemeler bazında sayılabilir. Makale, tez, kitap, bildiri, sempozyum, panel vb. belge ve dökümanlar ise İkincil kaynaklar olarak nitelendirilebilir.

Osmanlıdan günümüz Türkiye'sine değişen evrensel ve toplumsal değerler çerçevesinde, insan hakları algısı da toplumsal zihniyet içerisinde değişime uğramıştır.

Bu hakların değişimine paralel olarak değişen sosyal haklar, sosyal hizmet uygulamaları, küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan; bireye daha fazla önem ve değer algısı, Avrupa Birliğine uyum sürecinde müzakerelerin sosyal politika ve sosyal güvenlik alanına getirdiği düzenlemeler, çalışmamızda değineceğimiz başlıca konulardır.

İlk olarak Türkiye’de ilk anayasacılık faaliyetlerinin bununla beraber insan haklarının gelişimi ve Avrupa Birliğinde insan haklarının gelişimi çalışmamızın ilk bölümünde ele aldığımız konulardır.

İkinci bölümde ise Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinin Türkiye’de sosyal hizmet uygulamalarına nitelik olarak nasıl yansıdığı ne kadar etkili olduğu sorularına cevap aranmıştır.

Üçüncü ve son bölüm ise, Türkiye’nin gelişim ve değişim çizgisi içinde insan hakları özelinde sosyal hizmetin uygulama alanları hakkında, pratiğe yönelik bilgiler içermektedir.

Bu bölümde sırasıyla; insan hakları ile sosyal hizmet ilişkisi, özürlü hakları ve sosyal hizmetler, hasta hakları ve sosyal hizmetler, hükümlü - tutuklu hakları ve sosyal hizmetler, çocuk hakları ve sosyal hizmetler, kadın hakları ve sosyal hizmetler, mülteci hakları ve sosyal hizmetler, yaşlı hakları ve sosyal hizmetler, tıbbi sosyal hizmet uygulamaları, Türkiye’de okullarda sosyal hizmet uygulamaları; teorik ve pratik yönleriyle incelenmiştir.

BÖLÜM 1: GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI

A. İnsan Hakları ve Gelişimi

1.1. İnsan

İnsan: iki eli olan, iki ayak üzerinde dolaşan, sözle anlaşılan, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı. (TDK).

İnsan; hem biyolojik hem de toplumsal varlıktır. Diğer tüm canlı varlıklar gibi, onun da yaşamını sağlayan bir organizması; yani canlı bir bedeni vardır. Bu, onun biyolojik yapısıdır. Biyolojik yapısını sürdürebilmek için insan, diğer insanlarla bir arada bulunmak zorundadır. Ancak o, toplum içinde olduğu sürece yaşayabilir. Bu nedenle, insan aynı zamanda da toplumsal bir varlıktır. İnsan; düşünen, bilen, eylemde bulunan, karşılaştığı varlık ve nesnelere değer atfeden, onlara karşı çeşitli tavırlar takınan bir varlıktır. Ayrıca insan; isteyen, arzu eden, seçen, özgür olan, toplum ve devlet kuran, öğreten ve öğrenen, sanat, teknik ve bilim yapabilen, konuşan ve gülen bir varlıktır. Bütün bu nitelikler, insanı insan yapan öğelerdir. İnsanın olduğu her yerde, bu özellikler koşulsuz olarak gerçekleşmektedir. İnsanın bu özellikleri arasında sıkı bir bağ ve ilişki vardır (Çüçen, 2011: 13).

İnsan doğar, büyür, yaşamını devam ettirmek amacıyla mücadele verir ve ölür. Bu mücadele süreci insanın sosyalleşme sürecidir. İnsan düşünen, bilen, karar veren ve eylemde bulunan, akıl ve düşünme yeteneği sayesinde kendi kendini yönetebilen sosyal bir varlıktır (Gökburun, 2007: 17).

Tanımlara baktığımızda TDK'nin insanı daha genel bir biçimde biyolojik yönlerini temel alarak tanımladığını, diğer tanımlarda ise insanın kendi kendine yetebilen ve onu diğer canlılardan ayıran özelliklerine, sosyal boyutlarına vurgu yapıldığını görmekteyiz. İnsan, tarihsel süreç içinde varlığının farkında olan geçmişini ve kendi potansiyelini bilen bir varlık olarak; önce birey ve grup olarak sonrasında topluluklar halinde yaşamaya başlayarak toplumları ve bu toplumların kendine özgü kültürlerini, doğada var olan her şeye karşı mücadele ederek yapıp edip ortaya koyduğu her şeyle oluşturmuştur. Kültür, insanların ortaklaşa oluşturduğu bir bütündür. Yazılı ve yazısız kaynakları olan, bu kaynaklarla toplumsal yaşamı belirleyen ve devamını sağlayan bir niteliğe sahiptir.

Bu nitelikler, aynı zamanda sosyal yaşama gerekliliğine sahip olan insan için insanın diğer insanlarla ilişkilerini belirleyen hak kavramının da ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. İnsan hakları kavramına bakacak olursak;

1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavram olarak, zihinlerde insanın biyolojik yapısıyla beraber sahip olduğu kendi potansiyel varlığına dair özelliklerini kapsayan haklar olarak şemalaştırılabilir. Fakat İnsan haklarının herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yoktur.

İnsan; diğer canlılardan farklı olarak bazı özellikleriyle dünyaya gelir. İnsan; düşünen, bilen, karar veren, amaçlı ve ahlaklı davranan, toplum ve devlet kuran, bilim ve teknoloji üreten bir varlıktır. İnsana özgü bu özelliklere tüm insanlar doğuştan sahiptirler. Ancak bunların önce korunması, sonra da geliştirilmesi gerekir. Çünkü bu özellikler, insanı değerli bir varlık yapar. İşte, her insanda bulunan bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi düşüncesi, insan hakları kavramının oluşmasının temelidir. İnsan hakları kavramı, Yakın Çağla başlayan ve demokrasiyle devam eden süreçte, gerçek anlamına kavuşmuştur. Demokrasinin temel ilkesi, insanın özgür ve eşit bir biçimde kendi kendisini yönetmesidir. Her insan, yasalar önünde eşit olduğu gibi, bu yasalardan hak sahibi olma özgürlüğüne de sahiptir. Ancak insan bunları demokratik bir yönetimde gerçekleştirebilir. Bu nedenle, insan hakları kavramı da demokratik anlayışla yönetilen ülkelerde gelişmiş ve güvence altına alınmıştır (Çüçen, 2011: 46).

İnsan hakları terimi, istisnasız bütün insanların, yalnızca insan olmalarından dolayı insanlık onurunun gereği olarak, sahip oldukları hakların bütünü kapsar. Terim bu biçimiyle, gerçekleştirilmiş bir durumdan çok, varılmak istenen bir amacı ve ideali belirler. “İnsan haklarına dayanan devlet”, bu amaca bağlı olan, böyle bir ideale yönelen, insan haklarını kendi varlığının temel nedeni sayan devlet demektir. (Soysal, 1987: 83).

Hak kavramı: “*Hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir*”(Mumcu, 1994: 21).

Hak kökünün Kur'an'daki kullanımlarını incelediğimizde karşımıza yeni bir anlam caddesi çıkmaktadır. Kavram Kur'an-ı Kerimde 247 yerde

kullanılmaktadır. Buna aynı kökten türeyen 14 isim ile 26 fiil sigası eklenince sayı 287'ye ulaşır. Kullanımı araştırıldığında kavram ayetlerin çoğunda batılın zıddı “gerçek, gerçekleşmek, doğru” olarak kullanılmıştır (Şeker, 2009: 11).

Kelimenin Kur'an'daki bir manası da “pay” dır.

“Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.” (İsra,17/26; bkz, Rum,30/38; Hud,11/79).

Kur'an-ı Kerim akrabanın, yoksulun, yolda kalmışların, varlıklı olanlar üzerinde hakkı olduğunu ifade etmektedir. Bu bir insanın bir insana lütfen yaptığı bir yardım değildir. Bu yardım, Allah'ın farz kıldığı, belirlediği kulluk ve tevhid ilkesiyle birlikte ele alınan bir haktır (Kutup, 1993: C.7, s.31-32.). İslam, bir Müslümanın ekonomik dengesini belirlerken; terazinin iki kefesini de gözetmektedir. Bir taraftan cimriliği diğer taraftan ise müsrifliği yasaklamaktadır. Cimriliği önlemenin reçetesi, akrabaya, yoksula ve yolcuya vermektir. Ve bu vermeyi Kur'an bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu zorunluluğu “hak” kavramıyla ifade ederek karşı tarafın alacağı bir “pay” olduğunu ve tercihe bırakılmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla “hak” kökü “pay” anlamında kullanılmıştır (Şeker, 2009: 18).

Kur'an-ı Kerim'in, hak kavramına yaptığı vurguda pay algısını görüyoruz; bu noktada varlık sahiplerinin varlığında yoksulların da payı olduğunu ve bu hakkın verilmesi gerektiğini bildiriyor. Bir üst yapı kurumu olan “Din” in toplumu disiplinize etme işlevini gösterdiğini görüyoruz. Çünkü kendinde olan kendinde olmayanı da düşünür ve ona yardım ederse, toplumsal düzenin sağlanmasına da yardım etmiş olur.

Hak, kişinin toplumdan isteyebileceği, talep edebileceği ve kullanabileceği yetkilidir. İnsan, toplum içinde yaşamaya başlamadan önce özgür bir varlıktı. Düşündüklerini ve istediklerini yapabiliyordu. Toplum kurduklarında bazı istek ve düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Yine de toplumsal hayatla birlikte özgürlüklerini devam ettirebilmek için hak kavramını geliştirdiler. Özgürlüğü sağlamak için kişilere hukukça verilen yetkiye hak denir. Haklarımızı kullanmamız ise özgür olduğumuzu gösterir. Her kişinin haklarının sınırı, diğer kişinin haklarının sınırında biter. Bir kişi kendi hakkını kullanırken, diğerinin hakkını çiğnememelidir. Diğerinin hakkına saygı duymalıdır. Böylece kişi, elde ettiği haklarla aynı zamanda sorumluluğu da kabul eder. Hak. Özgürlük, sorumluluk birlikte birbirlerini anlamlı hale getirirler. Hiçbir hak sonsuz ve sınırsız değildir. Bir hak, diğer bir hakla sınırlanmıştır (Çüçen, 2011: 44-45).

İnsanların neredeyse tamamı, her hangi bir kavramın bugünkü anlamı (anamlarından biri) ve içeriğinin (içerdiklerinden birinin) dün de aynı olduğunu düşünmektedir. O zaman geçmiş ve başka toplumları anlamak bir şifre çözmek değil de, okuma faaliyetinden ibaret, basit bir iş olacaktır. Oysa bu kavrayış kendi kendini daha baştan sakatlamaktadır, çünkü kavramlar bir kerede ebediyete kadar geçerli olmak üzere verilmiş içeriklere sahiplerse, değişmeyi algılamak olanaksız olurdu. Ama değişme vardır ve bunu fark etmemek mümkün değildir. O halde kavramların sürekli yoğrulan, her toplumsal örgütlenme tarafından (ve bunun çeşitli katmanları, alt katmanları tarafından da) kendi ideolojisinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden tanımlanan içeriklere sahip olduklarını kabul etmek uygun olacaktır (Foucault, 1992: 7).

Hak kavramının anlamı ve içeriği çağlara göre de değişmektedir. Orta Çağ boyunca insanların seçme ve seçilme hakkı diye bir şey düşünülemezdi; fakat Yakın Çağ'la birlikte başlayan değişim sürecinde insanların en temel haklarından biri seçme seçilme hakkı oldu (Çüçen, 2011: 45).

İnsan Hakları kavramına baktığımızda, bu konuda (Aliefendioğlu, 1999)'da “ *insanın asırlar içinde önce düşünsel alanda, daha sonra, sırasıyla, anayasal belge ve bildirimlerde, anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde yer alan ve korunması gerektiği konusunda ortak kaniya dayanan değerler bütünüdür. İnsan hakları, devlet gücünü sınırlar; bireyi, devlet karşısında kimi hak ve yetkilere sahip süje durumuna sokar, obje olmaktan kurtarır. İnsan hakları, bireye, insan olarak sahip olduğu ortak değerlerin sömürü, baskı, şiddet, saldırı ve her türlü olumsuz dış etkiler karşısında korunmasını isteyebilmesi yetkisini verir, evrensel niteliklidir. İnsan hakları, insan ve doğa sevgisi temeline dayanır*” şeklinde görüş beyan etmektedir.

İnsan hakları kavramı, pratik hayatta her daim karşımıza çıkabilecek hukuki ve sosyal yönü olan da bir kavramdır. Gülmez' in de belirttiği gibi insan hakları, insan onurunu güvenceye alan haklardır. Hakka, insan hakkı niteliğini kazandıran değer, insan onurudur. Konumuz gereği sosyal hizmetle ilişkisine kavramsal düzeyde değinecek olursak; insan hakları düşüncesi; insanın özünde var olan onurunun saygı görüp, bu onurun korunup; devamlılığının sağlanacağına, insanın

uygar ve huzurlu bir yaşam algısına olan ihtiyacına dayanmaktadır. İnsan haklarına atfedilen bu değer ve önem, onu her dönemin insanı için vazgeçilmez kılmıştır. İnsanlık tarihinin her döneminde içeriğini daha da zenginleştirerek, toplumsal yaşam içerisindeki sorunlara çözüm getirme amacıyla olmuştur. Günümüzde de bu çözüm arayışları toplumsal gelişmelere ve küresel ölçekli politikalarla paralel olarak demokrasi, liberalizm, hümanizm akımları ekseninde devam etmektedir.

1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

Demokrasinin geçirdiği oluşum süreci ile paralel bir gelişme sergileyen insan hakları kavramı tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, Antik Çağ'dan başlayarak her toplumun kendine özgü yapısı ve değer yargıları çerçevesinde insan haklarına yönelik temel ilkelerin oluşturulmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Antik Çağ'da siyasi iktidarın sınırlandırılması öğretisiyle insan hakları kavramını gündeme getiren Çin'den, vatandaşların yasalar önünde eşitliği ilkesi ve demokrasi kavramlarını oluşturan eski Yunan şehir devletlerine ve bu kavramı geliştirip yazılı hukuk sistemine dönüştüren Roma'ya kadar, insanlık tarihinin belli başlı uygarlıkları demokrasi ve insan haklarının gelişiminde rol oynamışlardır. Ancak ilk kez "hukuk devleti" ve "hukukun üstünlüğü" kavramlarını dile getiren Solon (M.Ö.6.yy.), doğal hukuk anlayışını ve soy ve cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm insanların eşitliğini savunan Zenon (M.Ö.336-270) gibi düşünürlerin oluşturduğu tartışmalara rağmen "greko-romen anlayış yabancıların, kadınların ve kölelerin, vatandaşlara tanınan haklardan yararlanmadığı elitist bir yaklaşım olmaktan öteye gidememiştir (L'Europe en Bref, 1996: 11'den aktaran: Arıkoğlu, 2003: 31).

Orta Çağ'da ne demokrasi, ne de insan değerli bir varlıktı. Her şey, din ve Tanrı merkezli bir anlayışla açıklanıyordu. Yönetici, yönetme görevini Tanrı'dan almaktaydı. İnsan özgür değildi; tanrısal olana itaat eden ve uyan bir varlıktı. Değerli olan, dinsel ve tanrısal öğelerdi. Bu nedenle, Orta Çağ boyunca insan hakları diye bir şey düşünülmedi ve geliştirilmedi. Rönesans dönemi, insanı temel amaç yapan hümanizmin (insancılık) çıktığı dönemdir. İnsan merkezli evren ve toplum düşüncesi, Orta Çağ'ın Tanrı merkezli evren ve toplum anlayışının yerine geçmiştir. Rönesans'ın en önemli karakteri, en önemli varlığın insan olduğu ve

insana ait değerlerin olduğu düşüncesidir. Böylece Orta Çağ'ın katı din öğretisi, reform hareketleriyle yumuşatılmıştır. 18. Yüzyıl, Avrupa'da Aydınlanma dönemi olarak yaşanmıştır. Bu dönemin amacı, insanın evrendeki, toplumdaki yerini ve değerini, insan aklı ile açıklamaktır. Aydınlanma, insan aklının aydınlanması ve yeni bilimsel bilgilerle dolmasıdır. Doğru bilgi, aklın, deneyin ve gözlemin bilgisidir. Amaç; insan aklının ortaya koyduğu bilgilerle, evrene, doğaya, topluma egemen olmak ve yönetmektir (Çüçen, 2011: 37-38).

İnsan hakları konusunda günümüzde gelinen nokta, günümüz özelinde varılabilecek en son noktayı işaret etmekle beraber, özgürlük kavramının sınırlarının zorlanmasıyla daha üst noktalara da varılabileceğini göstermektedir. Zira zamanın değişimi ve bireylerin üst yapı kurumlarından beklentilerinin artması ile elde ettiği haklar arasında değişiklikler meydana gelmektedir. Dolayısıyla insan hakları, tarihin ilk dönemlerinden bugünüme kadar gelen, devam eden ve hali hazırda uygulamalarla devam edecek olan bir süreci ifade etmektedir. Bu tarihsel süreçle birlikte, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin hukuka da yansımaya bağlı olarak hak anlayışı da değişmekte, ayrıntılanmakta ve alt kategorilere ayrılarak ifade edilmektedir. İnsan hakları teorik olarak her ne kadar evrensel kabul edilse de bu evrensellik, sadece bu hakların değiştirilemeyeceği ve farklı yorumlanamayacağına işaret etmektedir. Pratikte ise evrensel olmadığı gerçeği unutulmamalıdır.

Çünkü bu haklardan eşit şekilde yararlanma, her zaman ve her yerde mümkün olamamaktadır. Tarihi, siyasi, ekonomik, sosyal veya kültürel açıdan çeşitli faktörlerin etkisi altında olan toplumlardan bazıları bu faktörleri olumlu bir şekilde kullanırsa, insan hakları bu toplumlarda elverişli bir ortamda gelişebilir. Az gelişmiş olan diğerlerinde ise, bunların gerçekleştirilmesi kolay olmadığından bu durum zaman alır. Temel noktalar olan din, düşünce, vicdan, yaşam konuları ile işkencenin yapılmaması gibi bazı konularda uzlaşma sağlansa da, sosyal ve ekonomik hakları belirlerken toplumlar ve toplumlardaki sosyal sınıflar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kısaca bireyler, toplumlarının kültür ve ihtiyaçlarına bağlı olarak insan hakları listesinden farklı şekilde yararlanırlar (Özbey, 2005: 6'dan aktaran: Belin, 2007: 8). Bireyin toplumla olan ilişkisindeki konumu, toplumun yapısı ve yaşam biçimi, onun bu hakları ne ölçüde kullandığıyla doğrudan ilgilidir.

1.4. Osmanlı Devletinden Günümüze İnsan Hakları

Çalışmamızın bu kısmında, Cumhuriyetin ilanından önceki Türk toplumunun Osmanlı devleti dönemindeki Anayasacılık faaliyetlerinin Cumhuriyete kadar olan Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet dönemleri ele alınacaktır.

Osmanlılar döneminde insan hakları, birbirinden ayrı gibi görünen ve farklı isimlerle anılan müesseselerce korunmakta idi. İster devlet adamları tarafından haksızlığa uğramış olsun, ister ticarî hayatta bir şekilde aldatılmış olsun, insanlar bu neviden sıkıntılarını çeşitli mercilere götürebilirlerdi. Bu merciler arasında Divan-ı Humâyun, Meşihat makamı (Şeyhülislamlık), normal mahkemeler (Şer'î Mahkemeler), ihtisâb ve ahilik gibi teşkilatları zikredebiliriz. Görünüşte resmî hüviyete sahip olan ve böyle bir sıfat taşıyan bu kuruluşlar, aslında konu üzerinde ne denli titizlikle durulduğunun en güzel delillerinden biridir. Gerçekten Osmanlılar, idareleri altında bulunan milletlerin içyapılarına (din, örf, âdet, gelenek vs.) müdahale etmezlerdi. Bu yüzden azınlıkların muhtariyeti, günümüz dünya ülkelerindeki muhtariyetten daha fazla idi. Herkes, kendi dininin icaplarını en ufak bir engelle karşılaşmadan yerine getirebiliyordu (www.koprudergisi.com/ 13.04.2011).

Osmanlı devleti döneminde insan haklarına yönelik çok fazla gelişme yaşanmamıştır; gibi görüşler beraberinde acaba bu gelişmelere pratikte ne kadar ihtiyaç duyuluyordu? Sorusunu akıllara getirmektedir. İhtiyaç duyulan bir gelişme varsa değişim zaten kaçınılmazdır; fakat yaşanan dönem ve toplumsal koşulları göz önünde bulundurmamız bu sorulara daha net cevaplar bulmamızı sağlayacaktır.

İnsan hakları kavramının, Batı ve Türkiye örneğinde karşılaştırmalı bir analizini yapacak olursak; Bu bağlamda Cebeci'nin görüşleri yönlendirici olmuştur:

“Batı insanı kendisini derebeylerin, kralların ve papaların elinden kurtarıp, insan olmasından kaynaklanan tabii haklarını alabilmek için, savaşmak, devrimler yapmak zorunda kalmıştır. Bizim insanımız ise onun kadar dar bir alana hiç sıkışıp kalmadığı için bunlara mecbur olmamıştır. “Neden Spartaküs bizde çıkmadı da Batı’da çıktı? Neden sınıf savaşları bizde değil de hep Batı’da yaşandı? Farklılığı sadece İslam toplumlarının durağanlığı ile izah etmek, yine Batı’nın oluşturduğu akıl ile cevap aramanın beyhudeliğinden öte bir anlam taşımamaktadır.” Dolayısıyla insan hakları konusunu, kendi insanımıza değer verişimizin bir neticesi olarak ve asırlara dayanan kendi kültürümüzün bir ileri adımı olarak ele almalıyız. Çünkü

“Doğu kültür dünyasında ve özellikle de İslam Dünyasında, insan hakları hiçbir zaman rahatsız edici bir mesele olmamıştır. Avrupa’da felsefe ve düşünce planında insan hakları kavramına giden yolun köşe taşlarından birisi, belki yegânesi, bir sosyal kurum olarak “fert”in ortaya çıkması olmuştur. Batı düşüncesi önce fert olarak insanı keşfetmiş, sonra haklarını keşfetmiştir. Türk-İslam dünyasında “fert” başından beri mevcuttur. Her şeyden önce İslam inancı insanı, bir fert olarak, hakları, sorumlulukları ve ödevleri ile ortaya koymuş ve her şeyin mihrakına yerleştirmiştir...”
“Aslında Batı, atıfta bulunmadan İslam Medeniyetinin mirasını kullanarak bugünkü demokratik ilkeleri vücuda getirmiştir. Fakat biz bunun farkına varmadan, kendi değerlerimize hayatiyet bahşedecek yerde, daha kolay olan, Batı’yı taklid yolunu seçtik. Ancak taklid edenle edilen toplumlar farklı kültür ortamına sahip olduklarından beklenen neticeler ortaya çıkmamıştır.” Hatta daha da kötüsü “Kendi Dinine ve kültürüne önyargılı bakan aydınlar, sahip olduğumuz bu zengin değer yargılarımızın farkına varamamış, Batı karşısında boşu boşuna psikolojik eziklik duymuşlardır” (www.lutfullahcebeci.8k.com/HAKLAR.htm /21.05.2011).

Osmanlı’da sömürülen, ezilen toplumların ve özgürlük hakları ihlal edilen halklar olmamıştı. Osmanlı Devleti döneminde, çok farklı etnik grupların üzerinde hoşgörü politikası uygulamıştır. Bu politika, etnik grupların haklara ihtiyaç duymamasını beraberinde getirmiştir.

1.4.1. Sened-i İttifak (1808)

Osmanlı tarihinde ilk anayasacılık faaliyetleri Sened-i İttifakla başlamıştır. Sened-i İttifak belgesiyle ilgili Ansiklopedik bilgiler, Osmanlı devletinin, 19. y.y da art arda gelen yenilgiler sonrasında, gerileme dönemi içerisinde bulunduğunu çok uluslu bir yapıya sahip olmasından ötürü devletin, yeni çıkan milliyetçilik akımlarından olumsuz olarak etkilendiğini göstermektedir. Bu olumsuz etkileri azaltmak ve son vermek amacıyla, Osmanlı devletinde yöneticilerde ıslahatlar yapma fikri ortaya çıkmıştır.

1789 yılında yapılan Fransız ihtilali sonucu yayınlanan “**Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyanname**sı” Osmanlı İmparatorluğu’nda ancak 19. Yüzyıl’la birlikte etkili olmaya başlamıştır. Bu etki, Avrupa’ya okumaya giden genç aydınların sayesinde olmuştur. Ülkede yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayanlar arasındaki eşitsizlik padişahın sonsuz yetki gücü konusunda yeni düşüncelerle Türk aydınları, devletin birey-devlet ilişkisini yeniden düzenlemesi gerektiğini öne sürdüler. Bireylere devletin bazı haklar tanımasını istediler. 1808 yılında Sened-i İttifak sözleşmesiyle zengin toprak sahiplerine (ayanlara) bazı

haklar verildi ve padişahın yetkilerine küçük de olsa bir sınır getirildi (Çüçen, 2011: 224).

Sened-i İttifak incelendiğinde sadece merkez ve taşrayı ilgilendiren kazanımlardan ziyade, geneli ve kamuyu ilgilendiren kazanımların olduğu görülür. Genel kazanımlar diyebileceğimiz keyfiliğin yasaklanması, kişi dokunulmazlığı, suçlarda ve cezalarda yasallık ilkesinin aranması gibi kazanımlar, gözden kaçırılmayacak derecede önemlidir. Sened-i İttifak padişah ile ayanların karşılıklı olarak yapması gerekenleri belirten bir belge olmasına rağmen, temel hak ve hürriyetleri ilgilendiren bazı maddeleri de içermektedir (Doğan, 2006: 83). Bu kazanımlar, insan hakları bağlamında toplumsal zihniyetin ve yasal devlet algısının değiştiğinin bir göstergesidir.

Sened-i İttifak'ta hukuki anlamda genel kazanımlar, yönetici kullar ve reaya (halk) ile ilgili güvencelerdir. Bunlar; sadrazamın keyfi eylemlerinin yasaklanması (şart 4), yoksulların ve reyanın korunması, vergilerin haksız ve ezici olmaması (şart 7), reayaya zulmün yasaklanması (şart 5 ve 7), suç işlenmesi durumunda soruşturma yapılmadan ceza verilmemesi, cezaların suça göre sadrazam tarafından verilmesi (şart 8), ayaklanan kişilerin de soruşturma yapılmadan idam edilmemesi (şart 6) gibi noktalarda belirir (Tanör, 1998: 47). İnalıcığa göre, “siyasi tarih bakımından Sened-i İttifak büyük âyanın devlet iktidarını kontrol altına alma teşebbüsünü ifade eder.”

Sened-i İttifak'ın asıl önemli olan yönü, ayana bir çeşit “direnme” hakkı tanımış olmasıdır. Ayan, baştakilerin keyfi işlemlerine karşı koyabilecek, haksızlığa uğramış olanlar bu karşı koyma sırasında öbür ayandan yardım görecekerdi. Demek ki, batı toplumlarında feodal düzen çoktan tarihe karışır ve onun yerine burjuva düzeni geçerken, Osmanlı toplumu, otoritesine her yerde boyun eğdiren merkezci bir devlet yapısına henüz kavuşmuş olmamakta, tam tersine, derebeylerin egemen oldukları bir düzene doğru kaymaktaydı (Soysal, 1987: 27).

Avcıoğlu'na göre ise ”derebeylerin zorba yönetimini meşrulaştırma” amacıyla padişaha “baskı”yla kabul ettirilen Sened-i İttifak, aslında “eşkıyalığın meşrulaştırılması” anlamına gelen bir “utanç belgesidir” (Tanör, 1998: 57).

Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri ile birlikte Batı Anlayışının kabul gördüğü bu günkü anlamda insan hakları anlayışı çizgisinde ilk düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreci dikkatle incelendiği zaman

ıslahat çalışmalarının devletin merkezi otoritesinin zayıfladığı, yöneticilerin keyfi uygulamalarının görüldüğü dönemlerde başlamıştır. Dünya tarihine yön veren bir milletin ve devletin tarihin akışı içinde yok sayılması kabul edilir bir durum değildir. Sened-i ittifak'ın İnsan Hakları ile ilgili hükümleri şu şekilde özetlenebilir: Ayanlar padişahın emirlerine mutlak surette itaat edecek. Padişah da ayanların canlarını ve mallarını güvenceye alacaktır. Ayanların mevcut hakları ölümlerinden sonra hanedanlarına geçerek aynen korunacaktır. Ayrıca ayanlar kendi bölgeleri dışında güç kullanmayacak. Halka zulüm etmeyecek ve kanunların uygulanmasında muhalefet göstermeyeceklerdir. Ülkede düzenin sağlanması ve zulmün önlenmesi için devlet görevlileri ile ayanın birlikte aldığı kararlar uygulanacak ve vatandaş her türlü zulüm ve kötü muameleye karşı korunacaktır (Gökburun, 2007: 55)

1.4.2. Tanzimat Fermanı

Tanzimat fermanı, Osmanlının Lale devrinde farkına vardığı: “gelişme Batıyı takip etmekle mümkün olacak” görüşünün eyleme geçen belgelerinden biridir.

1839 yılı Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir başlangıç tarihidir. Reşit Paşa Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Fermanını), Gülhane Parkı'nda halk huzurunda okudu. Böylece Osmanlı gerçek anlamda ilk defa insan haklarıyla tanıştı. Bu fermanla, din ayırımı gözetilmeden can, mal güvenliği, şeref ve haysiyetin korunması, kişi güvenliği, özel mülkiyet edinmeyi sağlayan haklar verilmiştir. Bu hakları sağlayıp koruyacak yapısal değişiklikler yapılmış, yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur (Çüçen, 2011: 224).

Türklerde demokrasi tarihi ve insan hakları kavramının bu günkü anlamda Batılı Anlayışın kabul gördüğü gelişimi literatürde 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlatılmaktadır. Tanzimat fermanıyla Osmanlı Devletinde kişilere yönelik bir takım sosyal ve ekonomik haklar konusunda düzenlemeler yapılmıştır (Gökburun, 2007: 50). Tanzimat Dönemi ile beraber Osmanlı devleti Batı'ya yönelmiştir. Bu Batı'ya yöneliş pek çok alanda gerçekleştirilecek reform çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Osmanlı devleti, bu reform hareketleriyle yalnızca Batı'nın çizdiği gelişim çizgisini takip etmeyi değil, aynı zamanda Batı uygarlığına eklenmeyi de hedeflemiştir (Demez, 2007: 1).

Tanzimat Dönemi, devletin içinde bulunduğu güç durumdan kurtulmak amacıyla, Batı işaret edilerek, birçok alanda köklü değişikliklerin gerçekleştirilmeye başlandığı bir dönemdir. Tanzimat devri tarihi ne dramatik, ne grotesk, ne de mutantan (tantanalı, debdebeli) bir tarihtir, kelimenin tam anlamıyla bir trajedir. Trajik bir çözümlenmenin içten içe, ağır ağır kaynamasıyla tarihin ilerlediği bir zamandır. Bir toplumun kurumlarıyla, gelenekleriyle, devlet adamlarıyla kaçınılmaz bir yazgıya doğru ilerlediği, karanlığın ve gafletin yanında fazilet ve aydınlığın ortaya çıktığı, çöküşle ilerleyişin boğuştuğu, Osmanlı tarihinin en uzun asrıdır (Ortaylı, 2006: 31). Ortaylı'nın bu tanımlarına baktığımızda, Tanzimat döneminin hem mevcut sistemin bir çöküşü hem de yeniliklerle bir ilerleyişi işaret ettiğini görmekteyiz.

Tanzimat'ın görevi ilk olarak dağılma halindeki kitleleri yenilikler çevresinde toplamak, devlet faaliyetlerini hukuki güvence esasına dayayarak, düzeni ve merkezi gücü yeniden kurmaktır. Tanzimat'ın ikinci görevi ise bu toparlanmayı, kişi benliğini ezen sınırlamaları azaltarak ve bir "ferdi hürriyet sahası" yaratarak gerçekleştirmektir. Çünkü entegre olunmaya çalışılan Batı'daki uygulamalar bu yöndeydi (Abadan, 1940: 33-34-45'dan aktaran: Doğan, 2006: 87).

Tanzimat Fermanı her ne kadar dağılma sürecine girmiş olan imparatorluğu içinde bulunduğu bu durumdan kurtarma amacını gütsede, ferman kapsamında gerçekleştirilen reformları salt bu amaç doğrultusunda değerlendirmek doğru değildir. Ferman, Ceza Hukuku, İdari Hukuk ve Ticaret Hukuku gibi çeşitli hukuk dallarında birçok gelişmeye öncülük etmiştir. Fermanın getirdiği yenilikler şu şekilde sıralanabilir (Demez, 2007: 11).

- Osmanlı tebaasını oluşturan Müslüman veya gayrimüslim herkesin can, mal, namus güvenliği devlet tarafından garanti altına alınacaktır.
- Vergi herkesin gelirine göre düzenli bir şekilde alınacaktır.
- Askerlik belirli bir düzene göre yapılacaktır.
- Mahkemeler herkese açık olup, mahkeme kararı olmadan kimse idam edilmeyecektir.
- Herkesin mal edinmesi serbest olacak, edinilen mallar miras olarak bırakılabilecektir.
- Rüşvet ve iltimas kaldırılacaktır.
- Kanun gücünün her gücün üstünde olduğu kabul edilecektir.

Tanzimat Dönemi, Avrupa’da ortaya çıkan düşüncelerin Osmanlı İmparatorluğu’na girmekle kalmayıp, merkezi otoriteyi etkilediği bir dönemdir. Bu duruma örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’da ortaya çıkan modern siyasal örgütlenme ilkelerinden etkilenecek ve kendine bu ilkeleri örnek alarak, Cumhuriyet’i ilan etmesini göstermek dahi olanaklıdır (Demez, 2007: 11).

1.4.3. Islahat Fermanı

Tanzimat döneminde genel doğrultuları gösteren GHH’ nin uygulanması için başka reform fermanları daha çıkarıldı. Bunların en önemlisi 1856 tarihli Islahat Fermanı’dır. 1839’da tanınan hakları yetersiz, verilen sözleri de tutulmamış sayan Batı devletleri, 1856 Paris Konferansı öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu’nu Rusya’nın müdahalelerine karşı korumanın bedeli, Avrupa devletleri ailesine kabul edebilmenin de şartı olarak, yeni birtakım istekler ileri sürdüler. Rusya’ya karşı savaşta Osmanlı İmparatorluğu’nu desteklemiş olmaları, onları bir kez daha söz sahibi kılıyordu. Yabancı isteklerin düğüm noktası, gene Hıristiyan azınlıklara tanınacak haklardı. Ancak bu yeniliklerin dış baskı sonucu gerçekleştirilmediğini “kanıtlama” olanağını da padişaha tanımak istediklerinden, bu hususların uluslararası bir antlaşmada yer almasında diretmeden vazgeçip iç hukuk belgesi biçiminde sağlanmasını kabul ettiler ve bunu Babıali’ye bildirdiler. Böylece, 1856 Islahat Fermanı’nın esasları Ali Paşa ile İstanbul’daki İngiliz ve Fransız elçileri arasında kararlaştırıldı. Görülüyor ki Ferman dış baskı ürünüdür (Tanör, 1998: 95-96).

Islahat Fermanı Tanzimat Fermanından daha kapsamlıdır. Islahat Fermanının hükümleri ise şöyledir:

1. Islahat Fermanı Tanzimat Fermanının tanıdığı hak ve özgürlükleri, benimsediği esasları bir “kerre dahi tekit ve teyit kıl”mıştır.
2. Gayrimüslim tebaaya eskiden beri tanınmış hakların aynen sürdüğü belirtiliyordu.
3. Gayrimüslim tebaanın ihtiyaçları “patrikhanelerde teşkil olunacak meclisler marifetiyle” Bâb-ı Âliye “arz ve ifade” edilecekti.
4. Patriklerin seçim usûlü (usûl-i intihabileri) ıslah olunacaktı.

5. Gayrimüslim din adamlarına devlet maaş bağlayacaktı.
6. Hıristiyan rahiplerinin menkul ve gayrimenkul mallarına müdahalede bulunulmayacaktı.
7. Gayrimüslimler kendi işlerini görebilmeleri için her cemaat birer meclis seçecekti.
8. Gayrimüslimlerin ibadet yerlerinin, okul, hastane ve mezarlıklarının tamirlerine engel olunmayacak; yenilerinin yapılmasına izin verilecekti.
9. “Bir mezhebe tâbi olanların adedi ne miktar olursa olsun ol mezhebin kemal-i serbesti ile icra olunmasını temin için” lazım olan tedbirlerin alınması öngörülüyordu. Yani ibadet özgürlüğü tanınıyordu.
10. Mezhep, dil ve cinsiyet bakımından eşitlik ilkesi kabul ediliyordu. Din ve mezhep yüzünden kimsenin aşağılanmaması da isteniyordu.
11. Din ve mezhep değiştirmek için kimsenin zorlanmaması ilkesi benimseniyordu. Keza, İslâm dininden çıkmamanın idam ile cezalandırılmayacağı belirtiliyordu. Bunlarla “inanç özgürlüğü” nün kabul edildiğini söyleyebiliriz.
12. Devlet memurluğuna girişte din farkı gözetilmemesi ilkesi benimsenmişti. Bu ilkeyle gayrimüslimlerin memurluğa girişi konusundaki “siyasal hakları” tanınmıştı.
13. Gayrimüslimler de devletin askerî ve mülkî okullarına kabul edileceklerdi.
14. Ticaret ve ceza davalarında eğer taraflardan biri Müslüman ve biri gayrimüslim veya bir yan gayrimüslim tebaa, diğer yan yabancı ise, yargılama karma mahkemelerce ve alenî olarak yapılacaktır. Ancak, iki gayrimüslimin arasındaki davaya ise taraflar isterlerse kendi patrikhaneleri bakabilecekti. Mahkemelerde şahitlik hususunda Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik esası kabul ediliyordu.
15. İşkence ve eziyet ve bunlara benzer muamelelerin yapılması yasaklanıyor, bunları emreden amirlerin ve yapan memurların cezalandırılması öngörülüyordu. Keza, hapishane şartlarının iyileştirilmesi isteniyordu.

16. Askerlik hizmetine gayrimüslim tebaanın da kabulü esası benimsenmişti. Ancak askerlik hizmetine gitmek istemeyenler için “bedel vermek ve nakden akçe ita etmek” usulü de kabul ediliyordu.

17. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında vergiler açısından da eşitlik sağlanıyordu. Vergi alımında din ayrımı yapılmayacağı ilân ediliyordu İltizam usulünün kaldırılarak vergilerin doğrudan alınması öngörülüyordu.

18. Yabancılara Osmanlı toprakları üzerinde mülk edinme hakkı tanınıyordu.

19. Gayrimüslimler de eyalet meclislerine girebilecek ve Meclis-i Vâlâ’da temsil edilebilecekti. Böylece gayrimüslimlerin siyasal temsil hakları o zamanın koşulları ölçüsünde kabul ediliyordu (<http://www.anayasa.gen.tr/osmanli.htm> / 20.04.2011)

“Islahat Fermanının ana hedefi, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında her yönden tam bir eşitlik sağlamaktı. Din, vergi, askerlik, yargılama, eğitim, devlet memurluğu ve temsil alanında o zamana kadar olan farklar kaldırılıyordu. Din bakımından ayrımcılık kaldırılıyor, dini dolayısıyla kimsenin aşağılanmaması öngörülüyor, din değiştirme hakkı kabul ediliyor, İslâm’dan çıkmanın ölüm cezasıyla cezalandırılması usulüne son veriliyordu. Vergi bakımından olan eşitsizlikler de kaldırılıyordu. Keza askerlik bakımından da eşitlik sağlanıyordu. Tanzimat’a kadar Hıristiyan tebaa askere alınmazdı. Islahat Fermanı gayrimüslimlerin de askerlik hizmeti yapmaları prensibini açıkça kabul etmiştir.

Ancak askerlik hizmetini yapmak istemeyenler için ise “bedel-i nakdi” formülü bulunmuştur. Bu bir derece haraç vergisinin devamı demektir; ama böylece artık Müslümanların da bedel-i nakdi vererek askere gitmeme hakları tanınmış oluyordu. Mahkemelerde gayrimüslimler aleyhine olan eşitsizlikler kaldırılmıştır. Gayrimüslimlerin, Rumlar hariç, devlet memurluklarına geçme hakları yoktu. Islahat Fermanı bu eşitsizliği de gidermiştir. Gerek askerlik, gerek memurluk, bunları hazırlayan okullarla ilgili olduğundan gayrimüslimlerin de askerî ve mülkî okullara girebilmesi esası kabul edilmiştir. Gayrimüslimlere eyalet meclislerinde ve Meclis-i Vâlâda temsil hakkı verilerek onların siyasal hakları da tanınmıştır.” (<http://www.anayasa.gen.tr/islahatfermani.htm> / 20.04.2011).

Islahat Hareketlerinin Getirdiği Değişimler

Tanzimat’ın yeni yönetim ilke ve usulleri konusundaki katkıları şu üç ana noktada özetlenebilir: Karar alma süreçlerinde kurum ve kurulların ortaya çıkması, yeni düzenin yaratılmasında başvurulmuş kanunlaştırma yöntemi ve din/devlet ilişkilerindeki değişimler ya da laikleşme. Tanzimat’ın yeni yönetim usulleri açısından en dikkati çeken özelliği “kurullar” eliyle karar alma ve yönetme tercihidir Tanzimat’la birlikte devletin merkezi örgütünde (adliye, askerlik,

maliye, içişleri, ulaştırma, sağlık, eğitim, vb.) çeşitli alanlarda ayrı ayrı kurullar oluşturuldu. Tanzimat yenilikleri ve kurumları, Batı kapitalizminin Osmanlı İmparatorluğu'nu dağıtması ve denetimi altına alması sonucunu doğurmuştur. Tanzimat dönemi ve yenilikleri yalnız baştan dayatılmış hareketler olmakla kalmazlar, aynı zamanda açık Pazar koşullarında Batı kapitalizminin çıkarlarına hizmet etmek ve Türkiye'yi yarı sömürgeleştirmek gibi bir sonuca da götürürler (Tanör, 1998: 97-120).

Islahat Fermanı ile dini temele dayalı ayrımcılığa son verilerek, dininden dolayı kimsenin aşağılanmaması öngörülmüştür. Din değiştirme hakkı kabul edilerek, İslam'dan çıkmanın ölüm cezası ile cezalandırılmasına son verilmiştir. Vergi ve askerlik ile ilgili düzenlemeler yapılmış, gayr-i müslimlere de askerlik yapma şartı getirilmiştir. Geçmişte Rumlar dışında memur olma hakkı olmayan gayr-i müslimlere devlet memuru olma hakkı verilmiştir. Gayr-i müslimlere askeri ve mülki okullara girebilme hakkı da tanınmıştır. Siyasal anlamda da bazı haklar verildiği görülür, örneğin eyalet meclisleri ve meclis-i vâlâya girebilmeleri gibi... Islahat Fermanı ile Osmanlı tebaasına o dönem Avrupa ülkelerinin vatandaşlarına tanıdığı pek çok hak ve özgürlük tanınarak, devlet ve tebaa ilişkisinde tebaa lehine düzenlemeler yapılmıştır (Doğan, 2006: 96).

Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndaki müttefikleri tarafından hazırlanmış olup, Osmanlı Devleti'ne zorla kabul ettirilmiş bir fermandır. Azınlıklara Tanzimat Fermanı ile verilen ayrıcalıkları kabul eden bu fermanla, azınlıklara haklarını iyileştirici bir dizi yenilikler getirmiştir. Islahat Fermanı ile azınlıklara devlet memuriyetine girebilme, askeri ve sivil bütün okullarda okuyabilme, Müslümanlarla Müslüman olmayanların kanunlar önünde eşit sayılması azınlıkların seçme ve seçilme hakkını kullanabilmeleri ayrıcalığı tanınmıştır (www.osmanli-devleti.com /21.05.2011).

Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin tarihine bakıldığında özellikle Osmanlı döneminde bu hizmetlerin Vakıflar tarafından şümulü bir şekilde gerçekleştirildiği görülür. Tanzimat'la gerçekleşen devletleştirme programının etkisiyle Tanzimat sonrasında ilgili tüm hizmetler devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde açılan kurumlar mahiyet açısından çok önemli fonksiyonlar üstlenmiş yüksek kabiliyetli temsilcilerdir. Kurulan bu müesseselerle modern anlamda kurumsallaşmış modern bir sosyal devletin adımları atılmıştır.

Bu kurumlardan özellikle Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi, Darülhayr-ı Âlî gibi müesseseler Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirecek müesseselerdir. Ortaya çıkan savaş ve yetimler sorununa karşılık olarak spesifik olarak sadece yetim çocukların bakımı için özel kurumlar ihdas edilmiştir. Sosyal Hizmetler açısından Tanzimat'la başlayan kurumsallaşma süreci belli dönemlerde iniş çıkışlar yaşamasına rağmen devam ede gelmiştir (Özdemir, 2008: 151).

1.4.4. I. Meşrutiyet (1876)

I. Meşrutiyet: Osmanlı devleti döneminde 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen ilk meşruti anayasal yönetime geçişte verilen addır.

1876 yılında Meşrutiyet ilan edilerek, padişahın yetkileri vekillere dağıtılmıştır. Anayasa kabul edilerek, insanlara kişi güvenliği, ibadet ve basın özgürlüğü, dilekçe hakkı, eğitim hakkı, konut dokunulmazlığı gibi hak ve özgürlükler tanınmıştır. Fakat bu anaysa ve Meşrutiyet bir güvenceye bağlanmadığı için, 2. Abdülhamit, Rus savaşını bahane ederek hem meclisi kapatmış hem de tüm hak ve özgürlükleri 31 yıl süren baskıcı dönemde yok saymıştır (Çüçen, 2011: 43).

I. Meşrutiyet'in ilan edilmesine zemin hazırlayan iç ve dış siyasal süreç, Osmanlı Devleti açısından oldukça sıkıntılı bir süreçtir. Dış politikada Rusya kaynaklı Panslavizm politikasının neden olduğu azınlık isyanları ile ortaya çıkan Balkan Bunalımı ve Avrupa devletlerinin baskısı, iç politikada ise Jön Türkler' in fikir ve çalışmaları sonucunda büyük problemler yaşanmış ve bu problemlerin aşılması için dönemin padişahı II. Abdülhamit, Meşrutiyet'i ilan etmiştir (Aybars, 1995: 39'dan aktaran: Doğan, 2006: 98).

Batı, 1830 ve 1848 devrimleriyle anayasacılıkta ikinci dalga dönemini yaşıyordu (Belçika 1831, Fransa ve İtalya 1848, Prusya 1850). Bu yeni dalga üç boyutlu: Ulus devletlerin artışı, demokrasinin genişlemesi (genel oy) ve sosyal haklar. Fakat Osmanlı Devleti ve ülkesi için bunlardan çok, uluslararası gelişmeler meşrutiyet yönünde bir basınç yaratmaktaydı. En başta da *diplomatik etkenler*. Bu arada Balkanlar'daki *anayasacılık hareketleri* de esin kaynağı olmuş olabilir (Tanör, 1998: 128).

I. Meşrutiyetin insan hakları bağlamında değerlendirilecek maddelerine baktığımızda şunları görmekteyiz:

Osmanlı Devletinin uyruğu olan herkes, din ve mezhebi ne olursa olsun “Osmanlı” sayılır (md. 8). Bunlar yasa önünde hak ve ödevler bakımından eşittir (md. 17). Osmanlılar kişi özgürlüğüne (md. 9) ve kişi dokunulmazlığına sahip olup, yasanın gösterdiği yollar dışında cezalandırılmazlar (md.10). Konut dokunulmazlığı tanınmıştır (md. 22). Her türlü eziyet, işkence, müsadere ve angarya yasaktır (md.24-26). (Tanör, 1998: 145). I. Meşrutiyet, Osmanlı vatandaşlarına önemli sayılabilecek yargılama hakları da getirmiştir.

Gerçekten, kişileri ilgilendiren *yargısal güvenceler* bakımından Kanun-i Esasi'nin getirdikleri hiç de azımsanacak gibi değildir. Kimsenin yasayla bağlı olduğu mahkemeden başkasına gitmeye zorlanmaması (md. 23), bir davaya ancak ait olduğu mahkemede bakılması (md. 85), mahkemelerin yalnız kendi görevlerine giren davalara bakmaktan kaçınmamaları (md. 84), var olan belli mahkemeler dışında olağanüstü mahkemeler ya da yargı kararı vermeye yetkili özel komisyonlar kurulmaması (md. 89) gibi esaslar, “tabii yargı yolu” ya da “tabii hâkim” anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Kanun-esasi, yargılamaların açıklığı (aleniyeti) ilkesinin (md. 82), herkesin mahkemeler önünde bütün yollardan yararlanarak kendisini ve davasını savunabilmesini (md. 83) kabul etmiştir. İşkence ve her türlü eziyetin yasaklanması (md. 26) da sanıklar için bir güvencedir. Fakat bütün bu yargısal güvencelerin, 113. madde hükmüyle büyük çapta etkisiz kalmaya mahkûm olduğu bir kez daha hatırlanmalıdır (Tanör, 1998: 147).

Kanun-î Esasi ilan edilen ilk Osmanlı anayasası olarak tarihe geçmiştir. Bu anayasayla, temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. (Bkz. Ek: 2).

1.4.5. II. Meşrutiyet (1908)

II. Meşrutiyet; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskılarıyla, dönemin padişahı olan II. Abdülhamit tarafından ilan edilmiştir. “İkinci Meşrutiyet’in başlaması 23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit Han'ın bir ferman ile

Meclis-i Mebusan'ı toplantıya çağırması ile olmuştur” (Gözübüyük, 2000: 113).

Kanun-i Esasi “1909 değişiklikleriyle yeniden yürürlüğe giren anayasa, uygulama yasaları ile toplumsal yaşama girememiş ve özgürlükler alanında bir gelişme sağlayamamıştır” (Akıllıoğlu, 1995: 131).

Kanun-i Esasî değişikliği, toplanma ve dernek kurma haklarını da getirmiştir (md. 120). II. Meşrutiyetin hazırlanışında, yasak ve baskılara karşın toplanma ve dernekleşme eylemleri önemli rol oynamıştı. 1909 değişikliği bu faaliyetleri hukukileştirmekle, Meşrutiyet'i ve onu hazırlayan olayları da doğal sonuçlarına ulaştırmış oluyordu. Aynı madde, Osmanlı Devleti'nin ülkesel bütünlüğünü bozma, meşruti yönetimi başkalaştırma (tağyir), Kanun-ı Esasî 'ye aykırı hareket etme ve ayrılıkçı siyaset gütme amacına yönelik cemiyetler ile her türlü gizli dernekleşmeyi ise yasaklamaktadır. 1909'da getirilenler 1876 metnindekilerle birleştirildiğinde, II. Meşrutiyet'in temel hak ve özgürlükler bakımından doyurucu bir liste ve içerik sunduğu söylenebilir. Sonuç olarak, gerek devlet aygıtının yeniden düzenlenişi gerekse kişi hakları açısından 1909 sisteminin, Türkiye'de ilk defa olarak gerçek anlamda parlamenter, meşruti (anayasal) bir monarşi kurduğu görülmektedir. Ama buna bakarak, uygulamaların da aynı yönde olduğu sanısına kapılmak doğru olmaz (Tanör, 1998: 196-197).

İkinci Meşrutiyet 1908'de tekrar ilan edilerek 1876 Anayasası yeniden yürürlüğe konmuştur. 1919 yılında Anayasada bazı değişiklikler yapılmıştır. Ancak hak ve özgürlükleri ihlal edenler için, tam bir yaptırım getirilemediğinden insan hakları tam olarak uygulanamamıştır (Çüçen, 2011: 43).

II. Meşrutiyet döneminde, bazı aralıklar dışında, ülkeyi Abdülhamit'in baskıcı rejimine karşı pek çok kimseyi etrafında toplayan İttihat ve Terakki Cemiyeti (partisi) yönetmiştir. 1889 yılında Askeri Tıbbiyede kurulan bu örgütün ihtilali nitelikte yarı askeri bir yapısı vardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Meclisi, hükümetleri, seçimleri ve kamuoyunu, baskıcı ve zorba yöntemlerle denetim altında tutmuştur. Böylece, insan hakları ve demokrasi alanında önemli ilkeler içeren 1876 anayasası hiç bir zaman tam olarak uygulanamamıştır (<http://anayasam-org.akgul.web.tr/turkanayasalari2.html/> 20.05.2011).

1.4.6. Cumhuriyet Dönemi'nde İnsan Hakları

Bu dönemde insan hakları ve gelişimi, Osmanlı Devleti' den Türkiye Devleti' ne geçişle beraber ilan edilen; Cumhuriyet rejimiyle hazırlanan Anayasalarla devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin anayasası ve hukuku dine dayalı olduğu için dünya ve devlet işleri hep birbirine karıştırılmaktaydı. Kurtuluş Savaşı sırasında hazırlanan 1921 Anayasa'sı da savaş nedeniyle insan haklarına yer verememişti. Bu eksiklik 1924 yılında yapılan Anayasa ile giderildi. Atatürk ilke ve devrimleri sonucu laiklik ilkesi, devlet ve dünya işlerinin temel ilkesi oldu. Böylece, Osmanlı'nın dinsel hukuk anlayışından laik hukuk anlayışına geçildi. Din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Devlet yönetimi ve ilkeleri, aklın ve bilimin belirlediği ilkelerden oluşturuldu. Egemenlik, Osmanlı soyundan alınarak, kayıtsız şartsız millete verildi. Böylece ülkemizde insan hakları düşüncesinin gelişmesine ortam hazırlandı (Çüçen, 2011: 225).

1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından, Türkiye'de insan hakları yasalarla güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bu anayasalar ve insan haklarıyla ilgili maddeler şöyledir:

1.4.7. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)

1921 Anayasası, Anayasalar içinde kabul ediliş ve hazırlanışı itibariyle en demokratik anayasa olma özelliğini gösterir. Milli mücadele döneminde bulunulmasından dolayı ilk meclis çalışmalarını çok hızlı ilerletmek zorundaydı. Güçler birliği ilkesini de hızlı kararlar alıp uygulamak için savunmuştu.

20 Ocak 1921 tarihli ve 85 sayılı yasayla kabul olunan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (TEK) 23 madde ve bir de "Madde-i Münferide" den (ayrı madde) oluşan kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir. Bunun başlıca nedenleri, Kanun-i Esasi'nin TEK ile çelişmeyen hükümlerinin yürürlükte sayılması, çeşitli eğilimlerin yarıştığı Meclis'te bir "geçiş dönemi" nin asgari ortak noktalarının saptanmasıyla yetinme isteğidir (Tanör, 1998: 253).

1921 Anayasası, aynı zamanda Türkiye’de toplumun içinde devletin yapısı ve yönetim anlayışında yeni bir uygulama başlatmıştır. Bu anayasada güçler birliği ilkesi benimsenmiş; yasama, yürütme ve yargı yetkisini elinde bulundurmıştır. Kurucu bir meclise, olağanüstü yetkiler veren 1921 anayasasında temel amaç: devletin siyasal gelişimini hızlandırmak ve yapılacak reformların bir an önce gerçekleşmesini sağlamaktır. Kanun-i esasiyle beraber aynı dönemde geçerliliğini devam ettirdiğinden, 1921 anayasası çift anayasayı içinde barındırır.

1 Kasım 1922’de Saltanat ve 3 Mart 1924’te Hilafet kaldırılarak insan haklarının gerçekleşmesini sağlayabilecek yönetim şeklinin aklileşmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Cumhuriyet’in 29 Ekim 1923’te ilanı ile adı konmamış rejimin adı konularak insan haklarının var olabileceği bir devlet sisteminin kurulması yönünde önemli bir hedef gerçekleştirilmiştir. 1921 Anayasası döneminde temel hak ve hürriyetlerin tanınmasından ziyade insan haklarının felsefi temelleri atılarak sonraki dönemler için elverişli bir ortam oluşturulmuştur. Bu dönemde insan hakları alanındaki en büyük yenilik olarak egemenliğin padişaha değil, millete ait olduğu kabul edilmiş; egemenlik dini hüviyetinden arındırılarak dünyevileştirilmiş ve insan haklarının ön plana çıkmasının önü açılmıştır. Olağanüstü dönemde kabul edilen 1921 Anayasası, özellikle hak ve hürriyetler başta olmak üzere devlet ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Devletin ihtiyaçlarına yer veren ve toplumu yönlendirebilecek bir anayasanın yapılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.¹ Bu doğrultuda 1924 Anayasası olarak bilinen, 20.4.1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir (Eroğlu, 2010: 80).

Gerçek bir anayasa sistematüğinden yoksun bulunan TEK, kişi hak ve özgürlükleri ile yargılama gibi temel anayasa konularını da düzenlememiştir. Bir geçiş döneminin temel ihtiyaçları için hazırlanan kısa bir anayasa olmasına karşın TEK, Cumhuriyet anayasacılığı açısından uzun süre kalıcı hatta silinmez izler bırakmış, daha sonraki anayasaları da etkilemiştir. Bunların başında, devlet konusundaki devrimci değişim gelir. Bunu yeni *egemenlik* anlayışı izler. İktidarın düzenlenişi açısından da *kuvvetler birliği* ve *meclis hükümeti* sistemi 1960’lara kadar iz bırakmıştır. TEK’in kendine özgü bir yeniliği de *yerel yönetimler* ve *özerklikler* konusundadır. Nihayet TEK, kurduğu sistemin geleceği konusunda da düzenlemeler getirmiştir (Tanör, 1998: 253).

1.4.8. 1924 Anayasası

1921 Anayasası, I. TBMM’nin kurtuluş savaşının devam ettiği süreçte hızlı bir şekilde hazırladığı bir anayasaydı. Cumhuriyetin ilanından sonra göreve gelen

II.TBMM, bu anayasanın dönemin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını fark etmiş ve 105 maddeden oluşan 1924 Anayasasını hazırlamıştır.

1921 Anayasası kişi hak ve özgürlüklerini düzenlememişti. 1924 Anayasası “*Türklerin Hukuki Ammesi*” başlığı altında bu konuyu ele almıştır. Burada, hak ve özgürlüklerin felsefi kökeni ile sınırları konusunda *doğal* (tabii) *hukukçu liberal* ve *bireyci* bir yaklaşım egemendir. Bölümün ilk maddesi (Md. 68) bu anlayışların tipik ifadesidir: “*Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyeti, başkasına muzır (zararlı) olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır. Hukukçu tabiiyeden (doğal haklardan) olan hürriyetin herkes için hududu hürriyetidir. Bu hudut ancak konunun marifetiyle tespit ve tayin edilir.*” Görüldüğü gibi maddede, özgürlüklerin sınırı olarak devlet, kamu ya da toplum çıkarları gibi kavramlara yollama yoktur. Tasarının, sosyal dayanışma gereği (doğal afetler) birtakım yükümlülükler getirilebileceği yolundaki önerisi bile, genel kurulda tasvip görmeyip ret olunmuştur. Bütün bu tavırlar, Fransız Devrim ilkelerinin etkisini taşıyan seçkinlerin liberal ve bireyci eğilimlerini yansıtır (Tanör, 1998: 308).

1924 Anayasası hazırlanırken milli egemenlik ilkesi temel ilke olarak kabul edilmiş ve Anayasa'nın hürriyet anlayışında doğal hak anlayışı dikkate alınarak hürriyetler formüle edilmiştir. Hürriyetin tanımı Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nden alınmıştır. Anayasa'nın hazırlanmasında 1875 Fransız Anayasası ve bundan esinlenilerek yapılan Polonya Anayasası dikkate alınmıştır. Fransız İhtilali'nden hareketle; Meclis vatandaşların hak ve hürriyetlerini koruyacak en sağlam güvence olarak görülmüştür. Bu sebeple hak ve hürriyetlerin korunması için milli egemenliği kullanan Meclisin yetkilerinin sınırlanması asla düşünülmemiştir. Temel hak ve hürriyetlerin kısa olarak düzenlenmesinde de bu devlet felsefesi yatmaktadır. II. TBMM'nin kabul ettiği 1924 Anayasası, Meclis hükümeti sistemi ile Parlamenter sistem arasında karma bir sistemi öngörmüştür. Anayasa'nın hükümet sistemi olarak meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistem arasında karma bir sistem benimsemesine rağmen yürütme organı yasamaya değil; yasama organı yürütme organına ve yürütme organı liderlerine bağlı kalmıştır. Bu sebeple gerçekte sistemin güçlü bir yarı başkanlık sistemi olduğu belirtilmiştir (Eroğlu, 2010: 81-90).

Bu anayasada sosyal haklar konusuna değinilmemiş, devletin bu alandaki ödevlerinden söz edilmemiştir. Buna göre sendika, grev, toplu görüşme, toplu sözleşme gibi haklara değinilmemiş, sosyal güvenlik, iş hakkı, sağlık ve konut hakları gibi alanlarda da devlete düşen ödevlerden söz edilmemiş, sadece 87. maddede parasız ilköğretim hakkı ve zorunluluğundan bahsedilmiştir. Sosyal haklar bakımından ortaya çıkan bu eksiklik, Halkçılık ilkesi ile çelişen bir

durumdur (Doğan, 2006: 115).1924 anayasasında temel hak ve hürriyetler ayrı maddeler halinde yer almıştır.

Anayasa'da klasik hak ve hürriyetler "Türklerin Kamu Hakları" adlı Beşinci Bölümde düzenlenmiştir. Bu Bölümde ilk olarak hürriyetin tanımı verilmiştir. Akabinde Türklerin kanun karşısında eşit ve istisna gözetilmeksizin kanuna uymak ödevinde olduğu ve her türlü grup, aile ve kişi ayrıcalıklarının kaldırıldığı ve yasak olduğu belirtilerek kanun önünde eşitlik ilkesi düzenlenmiştir. Kişi dokunulmazlığı, düşünce ve ifade, basın, seyahat, sözleşme, çalışma, mülk edinme, tasarruf, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hak ve hürriyetleri toplu olarak bir maddede (Md. 70) düzenlenmiş olup bu hak ve hürriyetlerin Türklerin doğal haklarından olduğu belirtilmiştir. Ayrıca can, mal, ırz ve konuta dokunulamayacağı (Md. 71), kanunda yazılı hallerden başka kimsenin yakalanamayacağı ve tutuklanamayacağı (Md. 72), işkence, eziyet, müsadere ve angaryanın yasak olduğu (Md. 73), istimval ve istimlak esaslarının neler olduğu (Md. 74), din ve vicdan hürriyeti (Md. 75), kanun çerçevesinde her türlü eğitimin serbest olduğu (Md. 80), posta dokunulmazlığı ve haberleşmenin gizliliği (Md. 81), doğal yargıç ilkesi (Md. 83), vergilerin ancak kanunla koyulabileceği (Md. 85) ve ilköğretimin devlet okullarında parasız olduğu (Md. 87) Anayasa'da yer almıştır. Anayasa'da hak ve hürriyetlerin gerçekleştirilmesinde devlete edim yükleyen bir anlayış değil, devletin hak ve hürriyetlere müdahale etmediği liberal bir sistem benimsenmiştir (Eroğlu, 2010: 82-89).

1924 Anayasası yenilikler getiren bir anayasa olmasına rağmen kişi özgürlüklerini saydığı halde güvenceye bağlayamamış olması, anayasaya aykırı yasaların iptali için dava yolunun bulunmaması gibi bir takım konularda eleştirilmiştir. 1924 Anayasası'nda kişi hakları belirlenirken ekonomik sosyal haklardan söz edilmemektedir. Oysa doğal hukuk niteliğinde sayılan özgürlüklerin sınırı, bir başkasının özgürlükler sınırıyla belirlenmektedir. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda, sosyal ve ekonomik haklara yer verilmemiştir. 1924 Anayasası, sosyal devlet anlayışından uzak, klasik, liberal ve bireyci bir değerlere sahip katı hükümler içeren bir Anayasa olarak bilinmektedir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratikleşme konusunda çalışmalar 1924 Anayasası'nın yürürlükte bulunduğu sürece devam etmiştir. (Gökburun, 2007: 63).

1.4.9. 1961 Anayasası

1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ve bunu besleyen koşulların ürünüdür; bir askeri rejim ortamında hazırlanmıştır. Askeri müdahale ve rejim bir yandan kendini meşrulaştırmaya çalışırken, öbür yandan da geçiş rejimini hukukileştirici işlemler yaptı. Genel esaslar başlığı altında Cumhuriyet'in nitelikleri sayılırken, "insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere

dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti” ibareleri de yine İnsan ve Birey eksenli bir felsefeyi yansıtmaktadır (Md. 2). (Tanör, 1998: 364-379).

“27 Mayıs ihtilali ile ülke yönetimine el koyan askeri güç, yeni bir anayasa yapmak için ‘Kurucu Meclis’ oluşturdu. Bir yıl içinde hazırlanan yeni anayasa, 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunuldu. Seçmenlerin yüzde 81’inin katıldığı oylamada, yeni anayasa yüzde 61,5 ‘Evet’ oyu ile kabul edildi” (www.genbilim.com/content/view/1613/86/ / 20.03.2011).

1924 Anayasası, 1937’de yapılan ekleden sonra, Türkiye Devletini ‘Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçı olarak nitelendirmekteydi. 1961 Anayasası ise, Türkiye Devletinin bir ‘Cumhuriyet’ olduğunu belirttikten sonra, ikinci maddesinde bu Cumhuriyetin, ‘İnsan Haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti’ olduğunu gösteriyor. Aynı maddenin metninde devletin bir de ‘başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayandığı’ ifade ediliyor (Soysal, 1987: 81).

1961 anayasasının bir önceki 1924 Anayasasından en önemli farkı: (insan hakları bağlamında) tüm maddelerinin her Türk, yerine herkes diye başlamasıdır. Bu noktada 1961 Anayasasının vurgu yaptığı temel öznenin Türk insanı yerine tüm insanlar olduğunu görmekteyiz. Bu vurgu aynı zamanda 1961 anayasasına evrensel bir nitelik kazandırmıştır.

1961 Anayasası, kamu özgürlüklerini, “temel haklar ve ödevler” başlığını taşıyan ikinci kısmında düzenlemiştir. Anayasanın en uzun kısmı da bu bölümdür. Bu genişlik, Anayasanın –bir bakıma- tepki anayasası olmasından ileri geliyor. 1961 Anayasası, en başta, çağdaş Batılı özgürlük anlayışını benimsemiştir. Çağdaş Batılı özgürlük anlayışı şudur: Bir yandan, klasik özgürlüklerle beraber kişileri sosyal ve iktisadi haklarla donatmak; öte yandan, devleti, yoksulluğu ortadan kaldıracak önlemleri almak ve herkese insanca yaşama koşulları sağlamakla görevli saymak. Bir başka deyişle, yalnız “özgür bırakmak” değil, aynı zamanda “özgürleştirmek” de. Anayasa, 10. Maddenin 1. fıkrasında, “herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir” derken, doğal hukuk kavramının ve liberal öğretinin bir verisini kabul etmiştir. Ama aynı maddenin 2. fıkrasında “özgürleştirme” kavramına yer veriyor: “Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti

ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.” (Tanilli, 1981: 175).

1961 Anayasasının Başlangıç bölümünde yer alan aşağıdaki madde, insan haklarına verilen önemi vurgulamaktadır.

Yurtta Sulh, Cihanda Sulh ilkesinin, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak; İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için”

(<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> /20.03.2011).

Soysal’a göre “*insan haklarına dayanan devlet, bu amaca bağlı olan, böyle bir ideale yönelen insan haklarını kendi varlığının temel nedeni sayan devlet demektir. O devlette, devletle insan karşı karşıya gelmiş değildir. Tam tersine, devlet, kişinin özgürlüğü ile kamunun çıkarlarını bağdaştıran, her şeyden önce insanın onurunu korumak için var olan bir kuruluştur*” Türkiye Cumhuriyeti 1961 anayasasında, sosyal devlet anlayışı içinde insan haklarını güvence altına almak için önemli düzenlemeler yapmıştır.

1.4.10. 1982 Anayasası

1961 Anayasasında Cumhuriyetin niteliklerinde İnsan haklarına dayanan devlet maddesi 1982 Anayasasında İnsan haklarına saygılı devlet olarak değiştirilmiştir.

Temel haklar, insan hakları içinde Türkiye Cumhuriyetince benimsenen, ayrıntılarıyla düzenlenen, belirli bir güvenceye ve özellikle Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere bağımsız yargı organlarının gerçekleştirecekleri koruma yollarına kavuşturulan haklardan meydana gelmektedir. “İnsan hakları” deyimi ise, bu temel hakları da içine alacak bir biçimde, fakat onların ötesinde ve üzerinde, bir genel felsefeyi, insana temel değer olarak bakan bir genel yaklaşımı belirtiyor. “İnsan haklarına dayanan devlet”, bu inanç üzerine kurulmuş olan, insanı temel değer olarak kabul eden, kendi varoluş nedenini insan haklarının korunması ya da gerçekleştirilmesi amacına dayandıran devlet demektir. Devlet insan için vardır; insanın insanca yaşaması için. 1982 Anayasasıyla devletin “İnsan haklarına dayanan devlet” olmaktan çıkıp “İnsan haklarına saygılı” devlet durumuna gelmesi özellikle anayasa düzenindeki öbür değişikliklerle bir arada düşünüldüğü zaman, çok temel bir yaklaşım farkını anlatıyor. İnsan hakları, artık devletin temeli sayılmaktan, onun “dayandığı” kavramlar ve değerler bütünü olmaktan çıkmıştır. Devlet, başka amaçlar için vardır; 2. maddenin “insan haklarına saygıdan da öne aldığı ve devleti içine

yerleştirdiği kavramlar olan “toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı” için vardır. Toplumun huzurunu sağlamak, ulusal dayanışmayı gerçekleştirmek ve adalet anlayışını egemen kılmak çerçevesinde var olan, bu çerçeve içinde yer alan devlet, yine de başıboş keyfi davranamayacak, insan haklarına “saygılı” olacaktır. İnsana yine değer verilmesi, insan onurunun yine kollanması gerekecektir. Ama insan hakları artık devletin var oluş nedeni olmaktan çıkmıştır (Soysal, 1987: 191-192).

1982 Anayasası, sadece anayasa hukukçuları ve siyaset bilimciler tarafından değil, toplumun geniş bir kesimi tarafından, hem anti demokratik hazırlanış biçimi hem de otoriter ve yasakçı içeriği bakımından ağır biçimde eleştirilmektedir. 1982 Anayasası, sadece devleti, devletin çıkarlarını esas alan ve insan hak ve özgürlüklerini devletin çıkarlarına tabi kılarak ikinci plana iten düzenlemeleriyle değil, oluşturduğu yeni devlet aygıtının yapılanmasına yönelik hükümleriyle de Türkiye’de insan haklarının ve demokrasinin gelişimini ciddi ölçüde engellemiştir. Mevcut Anayasa, oluşturduğu güçlü cumhurbaşkanlığı makamının yanı sıra, var olanlara eklediği yeni anayasal kurumlar ve yine bu kurumlara tanıdığı güçlü yetkilerle, ciddi bir vesayet sistemi kurmuştur ([www.setav.org /](http://www.setav.org/) 18.03.2011).

Anayasanın 14. maddesinde yer alan “Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmamasına ilişkin yasak sadeleştirilmiş; Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin “ülke ve ulus bütünlüğünü bozmayı” ve “insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılmasını” yasaklayan bir hüküm benimsenmiştir (T.C. Anayasası, 2004: 7).

1982 Anayasasının, 176. madde dolayısıyla esas metne dâhil sayılan Başlangıç bölümünde insan hakları kavramının özü olan "insan onuru" kavramına atıfta bulunulmuş (prf. 6), Cumhuriyetin niteliklerinden söz eden 2. maddesinde ise -ki bu madde 4. madde dolayısıyla değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez- insan haklarına saygılı, demokratik toplum ve devlet düzeni ilke olarak düzenlenmiştir. Anayasa bu düzenlemeleriyle belli bir anlayış şeklini ifade ederek, insan onuru kavramının çok önemli evrensel bir değer olduğunu vurgulamış, bireylerin sırf insan olmaları dolayısıyla doğuştan ya da yaradılıştan itibaren sahip oldukları hak ve özgürlüklerinden faydalanacaklarını belirtmek istemiştir. (<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m4.pdf> /

18.03.2011).

1982 Anayasası savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını kısmen veya tamamen durdurma ve bunlar için anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alma imkânlarını açmıştır (T.C. Anayasası: md.15).

B. Avrupa Birliği Ekseninde İnsan Hakları

1.5. İnsan Hakları ve Avrupa Birliği

İnsan hakları, AB için yasal açıdan gittikçe önem kazanmakla beraber, her zaman için “yasa ötesi” bir anlam ifade etmiştir. Bunun ana nedeni, insan hakları kavramının felsefi ve siyasi temelini Avrupa olmasıdır. Dolayısıyla AB, kuruluşundan beri insan hak ve özgürlüklerini temel alan bir zihniyetin ürünü olmuş ve bu değerlerin birliğin ruhuna ne denli hâkim olduğu, AB’nin yargı organı olan ATAD içtihadında ve daha sonra Avrupa Parlamentosu kararlarında açıkça belirtmiştir. Kısaca, çıkış noktası ekonomik bütünleşme olan AB sürecinde insan hakları, siyasal bütünleşmeye paralel olarak ilk önce pratik düzeyde ele alınmış, üzerinde uzlaşılması zor her siyasal süreçte olduğu gibi bu konuda da zamanla ve bazı tarihsel dönüşümlerle birlikte yasalaşma aşamasına gelebilmiştir (Türkmen, 2003: 47’den aktaran: Sanioğlu, 2006: 35).

Birliğin siyasi kurumları arasında insan haklarına en fazla önemi Avrupa Parlamentosu vermektedir. Avrupa Parlamentosu, insan hakları ve demokrasi kavramlarının birliğin temel yapı taşları arasında yer almasına önemli bir katkıda bulunmuştur. Parlamento’nun insan haklarına yaklaşımı şu ana ilkelere dayanmaktadır:

- İnsan haklarının geniş bir biçimde ele alınması,
- İnsan haklarının bölünmezliği: medeni ve siyasi hakların, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan ayırt edilmezliği,
- İnsan haklarının evrenselliği: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin her türlü ulusal, kültürel veya dini hükümden üstün olduğu,
- Demokratik ilkelerle kalkınma politikalarının eşgüdümü

Bu ilkelere hareketle, Parlamento insan hakları alanında sırasıyla *tartışma görüşme, izleme ve denetleme* olmak üzere üç temel işlev yerine getirmektedir. Bu işlevler ve Parlamento’nun Prosedür Kuralları kapsamında, 1970’li yıllardan beri insan hakları konulu genel nitelikte ve özel durumlarla ilgili raporlar, kararlar ve bildirimler yayınlamakta, ayrıca Topluluğun yapısal evrimi ile dış ilişkilerini düzenleyen sözleşmelere insan hakları ile ilgili hükümler getirilmektedir. (Türkmen, 2003: 51’den aktaran: Sanioğlu, 2006: 97).

1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması AB'nin insan hakları ve demokrasi ilkeleri ile ilgili politikalarında yeni bir aşamayı işaret ediyordu.

Bu antlaşmaya göre insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, Avrupa Birliğine ait olmayı tanımlayan şartlardır ve yalnız Birlik içinde değil, Birliğin ilişkiye girdiği ülkelerle olan ilişkilerde de eylemlerine yön veren değişmez ilkeler olarak kabul edilmektedir (Sanioğlu, 2008: 3).

Topluluğun ortak dış politika ve güvenlik politikaları ve Avrupa Topluluğu kalkınma için işbirliği politikalarının ortak genel hedefleri, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün gerçekleşmesinin yanı sıra, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere saygıdır. Bu kararlılık ve AB'nin temel yönelişi, her şeyden önce üçüncü ülkelerle girilecek ilişkiler ve anlaşmalarda, insan hakları ve demokrasi ilkelerine ilişkin hükümlerin, sözleşmelere 'esas unsur' olarak dâhil edilmesi gibi belirgin girişimlere yol açtı. İnsan hakları ve demokrasi ilkelerinin böyle bir biçimde içerilmesi, bu ilkelerin ortak çıkar ve diyalog unsuru ve evrensel değerlere ortak bir bağlılık olmasını niteliyor; dolayısıyla bunlar dışarıdan zorlanan koşullar olarak görülmemelidir. AB'nin insan haklarına, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesini savunması ve yüceltmesi konusunda aldığı bu tavır, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin - ki bu metinler ayrıca sivil haklar ve siyasal haklar konusunda iki ek anlaşmayla pekiştirilmiştir - de bir gereğidir. Haziran 1993 yılında gerçekleşen BM'nin Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda, uluslararası toplumun bu konudaki önceliklerini ortaya çıkaran sonuç bildirgesi de, AB'nin eylemlerinin çerçevesinin ana referans noktalarından birini oluşturmuştur. Bu konferansta yeniden teyid edilen üç ilke insan haklarının korunmasıyla ilgili uluslararası sistemin kilit taşı oluşturur:

- 1) ulusal, kültürel veya dini nitelikte hiçbir gerekçenin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde en üstün tutulan ilkelerin önüne geçemeyeceği anlamına gelen evrensellik ilkesi;
- 2) yurttaş hakları ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında ayrımı engelleyen bölünmezlik ilkesi;
- 3) insan haklarının sahibi ve kalkınma sürecinin yararlanıcısı olarak insan üzerinde odaklaşan yeni bir kalkınma tanımıyla bağlantılı olarak insan hakları, demokrasi ve kalkınmanın karşılıklı bağımlılığı ilkesi.

Sivil toplum örgütlerinin ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları olduğu kadar sivil ve politik hakları geliştirmek için çeşitli girişimlerdeki rolü giderek artmış ve marjinalleşmiş kitlelerin haklarının savunulması, demokratik özgürlüklerinin müdafaası ve seçim sürecinde destek sağlanması gibi yeni eylem alanlarına yayılmıştır. Bu, Türkiye için de geçerlidir. Avrupa Birliği, sivil topluma ve politik, ekonomik ve sosyal hakları destekleyen bir demokrasinin gelişmesine yönelik olarak uluslararası, bölgesel ve hükümet-dışı örgütler tarafından yapılan katkıların önemini kabul eder. İnsan haklarını hayata geçirmek için çalışan pek çok kuruluşun sahip olduğu uzmanlığa ve bu kuruluşların insan hakları alanındaki gözle görünür yüksek etkisine değer verir. İnsan hakları ve demokratikleşme alanında AB bütçesinden fon sağlanan uygulamaların büyük bölümünde, bu sivil toplum örgütleri yer alır.

Avrupa Birliği, insan hakları alanında aktif bir rol benimsemiştir. AB ile ortak öncelikleri doğrultusundaki projelerin uygulamalarında, bu örgütlere doğrudan ya da proje finansmanı olarak destek sağlanır.

AB desteğini STK'lara sunarak, bu kurumların eylem kapasitesini geliştirmek yoluyla süreklilik sağlamak amacındadır. Bunun doğal sonucu olarak, STK'lara, kadrolarının niteliklerini, demokratikleşme süreci ile ilgili konulardaki uzmanlıklarını arttırmak ve deneyimlerini paylaşıp ulusal sınırların ötesinde ilişkiler kurmalarını teşvik etmek yoluyla eğitici rollerini güçlendirecek girişimlere destek sağlamanın yanı sıra STK ağı kurmak, eğitim aktiviteleri için destek sağlamak, yerel ne ulusal düzeyde örgütlenmiş kurumları güçlendirmek için fon sağlar. Böylelikle, Avrupa Komisyonu, insan hakları, demokrasi ve kalkınmayı birbirine bağlayan etkileşim ağını vurgulayarak pozitif ve bütünsel yaklaşımdan yana olan genel yolu izler.” (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin görüşü.)

(http://www.mustafatasar.gen.tr/Avrupa_Birligi/insanhak_demokratiklesme.htm / 21.04.2011)

1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme) Roma'da 04 Kasım 1950'de imzalanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 3 Eylül 1952'de yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz, Sözleşmeyi 18 Mayıs 1954'de onaylamıştır. (19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.) AİHS metni ek protokollerle çeşitli değişikliklere uğratılmıştır. Hatta bu protokollerle yapılan değişikliklerde daha sonra yapılan protokollerle değiştirilmiş ve yeni protokoller bazı konularda eskisinin yerini almıştır (<http://www.aihmbasvururehberi.com/p/avrupa-insan-haklar-sozlesmesi.html> / 21.04. 2011).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen haklar, özgürlükler ve yasaklamaların başlıcaları şunlardır:

Yaşam hakkı ve ölüm cezası yasağı; işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ve ceza yasağı; kölelik ve zorla çalıştırma yasağı; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; âdil yargılanma hakkı; özel ve aile yaşamına saygı hakkı; düşünce, din ve vicdan özgürlüğü; ifade özgürlüğü; toplanma ve örgütlenme hakkı; seçim hakkı; evlenme hakkı; ayrımcılık yasağı; mülkiyet hakkı; eğitim hakkı; seçim hakkı; sosyal ve yerleşme hakkı; vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı ve vatandaşın ülkesine girme ve çıkma hakkı; yabancıların topluca sınır dışı edilmesi yasağı;

ceza yargılanmasında temyiz hakkı; eşlerin eşitliği; hakların kötüye kullanılması yasağı (Akal, 2003: 67'den aktaran: Doğan, 2006: 71).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ek protokollerde yer alan haklar listesi, insan Hakları Evrensel Bildirisindeki liste ile karşılaştırılacak olursa, arada iki bakımdan önemli fark bulunduğu görülür. Bir defa, sözleşmedeki liste kapsam bakımından Evrensel Bildiri 'deki listeye göre daha dar tutulmuştur: Burada sadece "klasik haklar" diye anılan kişi hakları ile siyasal haklara yer verilmiş, sosyal ve ekonomik haklar hiç ele alınmamıştır (Bu kategoriye giren haklar, ileride görüleceği gibi, daha sonra -18 Ekim 1961'de – Torino'da imzalanan ayrı bir anlaşma ile düzenlenmiştir). İkinci fark olarak, Avrupa Sözleşmesi'nde, Evrensel Bildiri 'de olduğu gibi hak ve özgürlüklerin sadece genel formüller halinde açıklanmasıyla yetinilmeyerek, bunların mümkün olduğu kadar geniş ve somut bir biçimde tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi yoluna gidilmiştir (Kapani, 1987: 42- 45).

Türkiye'de sosyal devletin ve sosyal hizmetlerin yapısını düzenleme çabaları; küresel hukuk rejimi ile Avrupa birliği sürecinde, bölgesel hukuk rejimi arasında nitelik ve nicelik değiştirmektedir. Küreselleşme süreci; ekonomik, siyasal, teknolojik, ekolojik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla çağdaşlaşmaya yönelik ulusal hukuk düzenini küresel anlayışa göre yönlendirmektedir. Ulus devleti güçsüzleştiren, merkezdeki ülkelere bağımlılaştıran, uluslararası kuruluşlarla bu doğrultuda uygulamalara yönelen zihniyet, çok uluslu şirketlere ve hükümet dışı kuruluşlara olanak sağlayıcı düzenlemeleri geliştirmektedir. Küreselleşmenin Türkiye'de işleyen dinamiği ile Avrupa Birliği yönelişi her alanda olduğu gibi sosyal alanda da farklı işlemektedir (www.sosyalhizmetuzmani.org/kuresellesmevekamu.doc /22.04.2011)

1.7. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmalarında İnsan Hakları

Temel hak ve özgürlükler, Avrupa Birliği (AB) üyesi devletler açısından ortak ilkeler bütünü oluşturur. AB açısından da temel hak ve özgürlükler konusu Topluluğun oluşumundan bu yana önemli bir konu olmuştur. Ancak Avrupa Topluluklarını kuran Roma Antlaşması'nın; ekonomik ve sektörel temelli bir bütünleşme hedefinin ürünü olması nedeniyle, başlangıçta temel hak ve

özgürlükler konusu topluluk hukukunun öncelikleri arasında yer almamıştır. Kurucu Antlaşmalar AB Hukukunun asıl kaynaklarını oluşturur (Sanioğlu, 2006: 33). Bu antlaşmalar: Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması, Kopenhag Kriterleridir.

1.7.1. Avrupa Tek Senedi (1 Temmuz 1987)

Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden oldu. Ancak, 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi, 17 Şubat 1986'da Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg ve Portekiz tarafından, 28 Şubat 1986'da ise Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalandı. 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar kapsamlı bir biçimde değişikliğe uğradı (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> / 26.04.2011).

Tek Senet, Avrupa Birliği hukukunun esas kaynaklarından.

“Avrupa Tek Senedi, birkaç cümleyle, sınırları olmayan büyük bir pazarın, daha fazla ekonomik ve sosyal bütünleşmenin, bir Avrupa araştırma ve teknoloji politikasının, Avrupa Parasal Sisteminin güçlendirilmesinin, Avrupa Sosyal Alanının başlangıcının ve çevre alanındaki önemli faaliyetlerin aynı alanda uygulanması taahhüdüdür.” (Kodakçı, 2004: 37).

Tek Senedin getirdiği diğer önemli değişiklikler şunlardır;

- Roma Antlaşması'na sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre, teknolojik araştırma ve geliştirme, parasal kapasite gibi yeni politikalar eklenmiştir.
- Avrupa Siyasi İşbirliği, hukuksal bir temele dayandırılmıştır.
- Avrupa Parlamentosu'nun etkinliğini artırıcı düzenlemeler yapılmıştır (Ülger, 2003b: 83-84'den aktaran: Sanioğlu, 2006: 40).

Tek Senet, 1993'e kadar “malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının güvence altına alındığı ve iç sınırların bulunmadığı bir

alan” oluşturulmasını hedeflemiştir. Bu Tek Pazar hedefinin gerçekleştirilmesi, Topluluk üyesi ülke vatandaşlarının temel hak ve özgürlükleri üzerinde doğrudan ve dolaylı etkide bulunacak çok kapsamlı bir mevzuatın benimsenmesi ve Tek Senet kapsamında yer almayan alanlarda da uyumlaştırma politikasının izlenmesi ile mümkündür. Topluluk etkinliklerinin artması ile AT'nin yetkileri hem dikey hem de yatay (çevre koruma, tüketici hakları, sosyal haklar, özellikle işçi sağlığı ve güvenliği gibi haklar) olarak genişlemiş, Toplulukta bireye verilen önem, yeni birey haklarının ortaya çıkması ve daha önce kazanılmış hakların güçlendirilmesi suretiyle ifade edilmiştir. Topluluğun yetki alanına giren bu hakların en önemlileri; oy hakkı, ikamet hakkı, iş imkânlarından yararlanma hakkı, ekonomik ve sosyal haklar, cinsiyetler arasında eşitlik, eğitim-öğretim hakkı, üye olmayan ülkelerden gelen işçilerin hakları, sağlık, bilim ve teknoloji, tüketici sağlığı ve güvenliği, çevre, ifade ve haber alma özgürlüğü, kişisel verilerin korunması, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvurma hakkı, Komisyona şikâyet hakkı gibi haklardır. Görüleceği üzere, ATS'nin kabulünden sonra Topluluk faaliyetlerinde meydana gelen değişimde hem geleneksel türdeki ekonomik ve sosyal haklar hem de Topluluk için yeni olan siyasi haklar ve vatandaşlık hakları alanlarında bireylerin çıkarları genişleyip, güçlenmiştir (İKV, 1997: 114-115'den aktaran: Duparc, 1992: 14-18).

Avrupa Tek Senedinin önsözünde insan haklarına yer verilmesi ile başlatılan yeni dönem, Maastricht Antlaşması ile devam etmiş ve daha ileri bir düzeye ulaşmıştır. Maastricht Antlaşması ile Avrupa sadece ekonomik bir yapılanma olmaktan kurtulmuştur. Toplulukların Kurucu Antlaşmalarını ikinci kez değiştiren ve AT'yi AB'ye dönüştüren Antlaşmada insan hakları ile ilgili ilk düzenleme, önsözünün 3. paragrafında yapılmış, üye devletler; "özgürlük, demokrasi ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü" ilkelerine bağlılıklarını belirtmişlerdir (Özcan, Tezcan ve Yonar, 2003: 3'den aktaran: Koçak, 2006: 119).

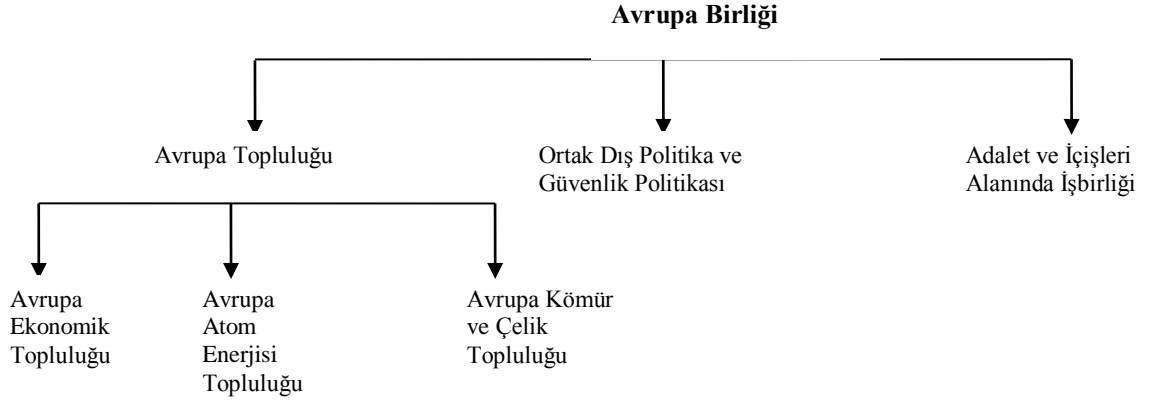
1.7.2. Maastricht Antlaşması (1 Kasım 1993)

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği

politikalarının meydana getirilmesine karar verildi (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> / 24.04.2011).

Maastricht Antlaşması, temelleri Paris ve Roma Antlaşmalarına dayanan AT kurumsal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda antlaşma ile AB, üç sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütunda Avrupa Toplulukları, İkinci sütunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve üçüncü sütunda da Adalet ve İçişlerinde işbirliği yer almıştır (Ülger, 2002: 81).

Şekil 1. Maastricht Antlaşması İle Kurulan Üç Sütunlu AB (Çelik, 2004b).

Maastricht Antlaşması; yaşama hakkı, özel yaşamın korunması hakkı, işkence yasağı, yargılanma hakkı, düşünce ve basın özgürlüğü, olağanüstü hâl ilanı, toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı gibi hak ve özgürlüklerden temellenmiştir (Yılmaz, 1993: 21’den aktaran: Sanioğlu, 2006: 41).

Ayrıca Maastricht Antlaşması’nın giriş bölümünde özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ilkelerine bağlılık teyit edilmiştir (Özcan, Tezcan ve Yonar, 2003: 404’den aktaran: Sanioğlu, 2006: 42).

AB vatandaşlarının Birlik düzeyinde haklarını ve çıkarlarını korumak üzere “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı Maastricht Antlaşması ile hukuki sisteme dâhil edilmiştir. Bu vatandaşlık kapsamında birtakım haklar tanınması yoluyla bireylerin kendilerini Birliğin bir parçası olarak hissetmeleri hedeflenmiştir. Söz

konusu haklar şu şekildedir (8a-8e maddeleri); (İKV, 1996: 7'den aktaran: Sanioğlu, 2006: 42).

- Birlik vatandaşlarının üye devletlerin toprakları üstünde serbestçe dolaşmak ve ikamet etmek hakkına sahip olması,
- Uyuşu olmadığı üye bir devlette ikamet eden bütün birlik vatandaşlarının, ikamet ettiği üye devletin vatandaşları ile aynı koşullarda yerel seçimlerde oy kullanmak ve seçilmek hakkına sahip olması,
- Uyuşu olmadığı bir üye devlette ikamet eden bütün Birlik vatandaşlarının, bu ülkenin vatandaşları ile aynı koşullarda Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanmak ve aday olmak hakkına sahip olması
- Bütün birlik vatandaşlarının uyruğunda olduğu üye devletin temsil edilmediği üçüncü ülkelerin topraklarında, bütün üye devletlerin, söz konusu üye devlet vatandaşları ile aynı koşullarda diplomatik ve konsolosluk yetkililerin korumasından yararlanması (üye devletlerin tümünün sadece Çin, ABD, Japonya ve Rusya'da büyükelçilikleri vardır),
- Bütün Birlik vatandaşlarının Avrupa Parlamentosu nezdinde şikâyet haklarının olması,
- Bütün Birlik vatandaşlarının 138e maddesi hükümleri uyarınca tayin edilen vekile (mediateur) başvurma haklarının olması.

Maastricht Antlaşması ile getirilen yeni düzenlemeler kısaca şu şekildedir;

Birlik vatandaşlığı, Ekonomik ve parasal birlik, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankalar sistemi, Avrupa Para Enstitüsü, Eğitim ve kültür, Kamu sağlığı, Tüketicinin korunması, Trans-Avrupa şebekeleri, Sanayi, Ortak karar alma prosedürleri, Ombudsman müessesesi, Bölgeler komitesi, Ortak dış politika ve dış güvenlik politikası, Hukuk ve içişleri alanında işbirliği, Avrupa Parlamentosu'na yeni yetkiler tanınması, İkame etme prensibi (Tartan, 2001: 48'den aktaran: Sanioğlu, 2006: 42).

1.7.3. Amsterdam Antlaşması (2 Ekim 1997)

Maastricht Antlaşmasında eksik kalan unsurlar 2 Ekim 1997 tarihli Amsterdam Antlaşmasıyla tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu antlaşmada vatandaşlık kavramına getirilen en önemli değişiklik sosyal boyutun ele alınmış olmasıdır. Böylece istihdam ve vatandaşlık hakları gibi konularda siyasi iradenin gerekli adımları atması da mümkün olmaktadır. Ortak hükümler kısmında yer alan 2. Madde ile istihdamın artırılması da artık Birliğin hedefleri arasına yerleştirilmiştir. Avrupa

Topluluğu ekonomik politikaların da yardımıyla bu hedefi gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bütün politikalarda, konu ne olursa olsun, sosyal boyut göz ardı edilemez.

1997’de Avrupa’da 17 milyon işsiz olduğu düşünüldüğünde, AB’nin o dönemde ne kadar hassas ve önemli bir konuya değindiği anlaşılabilir (Gruber, 2005: 7’den aktaran: Aytuğ, 2006: 88).

Daha önce Maastricht Antlaşması’ndaki “Birlik insan haklarına saygılıdır” hükmü yerine “Birlik, özgürlük, demokrasi ve insan hak ve temel özgürlüklerine saygı üzerine kurulmuştur” hükmü getirilmiştir. Bu Avrupa Birliği’nin insan haklarına verdiği önemi ve bu yönde olumlu adımlara açık olduğunun bir göstergesi olarak olumlu bir adımdır (Kaya, 2008: 69).

Amsterdam Antlaşması ile temel haklar alanında getirilen en önemli yenilik, antlaşmanın 46. maddesine eklenen bir hükümlerle Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD)’nın birlik kurumlarının yaptıkları eylem ve düzenlemelerde temel haklara uygunluğunu denetlemekle yetkili kılınmasıdır. Ancak bu yetki ATAD’ın yetkili olduğu durumlar için geçerlidir. Bu konu, Amsterdam Antlaşmasıyla yapılan düzenlemenin en çok eleştirilen yönüdür (Sanioglu, 2006: 46).

Amsterdam Antlaşması ile getirilen yeni düzenlemeler kısaca şöyledir; (Sanioglu, 2006: 48).

- Özgürlük, güvenlik ve adalet
- Avrupa vatandaşlığı
- Uyumlu ve etkin bir dış politika
- Birliğin kurumları
- Daha sıkı bir işbirliği ve etkinlik
- Antlaşmaların düzenlenmesi ve birleştirilmesi

Amsterdam Antlaşması’nda eksiklik olarak serbest dolaşım, iltica, göç gibi konularda AT Antlaşmasına kaydırılan bölümde, insan haklarını yakından ilgilendirmesine rağmen, özellikle ulusal yargı organları tarafından ön karar prosedürünün kullanımı çerçevesinde birtakım kısıtlamaların getirilmesi gösterilebilir (Tezcan, 2002: 185’den aktaran: Sanioglu, 2006: 48).

1.7.4. Nice Antlaşması (26 Şubat 2001)

3-4 Haziran 1999 Köln Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, Avrupa Birliği'nin geldiği aşamada, Birlik düzeyinde uygulanan temel hakların, bir şartta toplanmak suretiyle açıklığa kavuşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Köln Zirvesi'nin bu direktifi doğrultusunda sürdürülen çalışmalar, Nice'de 7 Aralık 2000 tarihinde "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Temel Haklar Şartı bir giriş bölümü ve 7 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar; onur, özgürlük, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık, adalet ve genel hükümlerdir.

Temel Haklar Şartı, giriş bölümü hariç, toplam 54 maddeden oluşmaktadır. Temel Haklar Şartı'nın özellikleri ise şöyle sıralanabilir; (Tali, 2008: 16).

1. Temel Haklar Şartı, Avrupa hukukuna yol gösterici prensipler manzumesi niteliği taşımaktadır. Şartın en önemli özelliği tavsiye niteliğinden çok bir zorunluluk arz etmesidir. Bu zorunluluk sadece üye ülkeler için değil aday ülkeler için de geçerlidir.
2. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa bütünleşmesi tarihinde ilk kez, Avrupa vatandaşlarının ve Avrupa'da ikamet eden kişilerin sivil, siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının bir metinde toplanmış halidir.
3. Temel Haklar Şartı ile birlikte birey, Avrupa Birliği faaliyetlerinin odak noktası haline gelmiştir.
4. Temel Haklar Şartı ile birlikte AB hukuksal anlamda da bütünleşmesini tamamlamakta ve kendisine resmi bir belge ile sınırlama getirmektedir.
5. Temel Haklar Şartı'nın bir başka özelliği ise ilk defa resmi belgede sosyal, bio etik ve çevre haklarının da genişçe yer almasıdır (Taşdemir ve Demir, 2002: 97).

Avrupa Birliği Anayasası'nın da bir bölümünü oluşturacak olan Temel Haklar Şartı'nın bağlayıcılığı ve uygulanabilirliği tartışmalıdır. Çünkü Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında farklı koruma düzeyleri yaratmıştır. Ülkeler arasında oluşan bu farklı koruma düzeylerini ortadan kaldırmak için, Avrupa Birliği'nin AİHS'ye taraf olmasını ve böylece AİHS'ye üye ülkelerle eşit koşullarda denetim mekanizmasına bağlı olacak olması ise çözüm yolu olarak sunulmuştur. Aynı zamanda AB'nin AİHS'ye taraf olmasıyla AB'nin hukuki güvenliliğini artırıcı yanının olacağı da savunulmuştur. Bu tartışmalara ve eksikliklere rağmen Temel Haklar Şartı, hem Avrupa Birliği'nin hukuki yapısını güçlendirmiş, hem de Avrupa Birliği

Anayasası'nın temellerini oluşturmuştur (Yokuş, 2005: 170'den aktaran: Tali, 2008: 16).

Nice Antlaşması 12 Aralık 2000 tarihinde kabul edilmiş, 26 Şubat 2001'de imzalanmış ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmayla beraber, Avrupa Birliği'nin kuramsal yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. Nice Antlaşması'nda 2004 yılında gerçekleşecek genişleme sonrasında Komisyon'un yapısı ve Konsey'deki oy oranlarının belirlenmesi öne çıkan konular olmuştur (Günuğur, 2007: 33).

1.7.5. Kopenhag Kriterleri (22 Haziran 1993)

Kopenhag Siyasi Kriterleri; AB'nin Maastricht anlaşması sonrası kurulmasıyla, genişleme sürecinde aday ülkelerin siyasi yapılarında ele alacakları kritik düzenlemelerin, bir "referans kaynağı" olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan siyasal düzenlemelerde insan hakları ve azınlıkların korunması konuları, diğer ölçütü de ekonomik kriterlerdir, bu kriterlerin eksiksizce kabul edilip ayrıca uygulandığı ülkeler, Birliğe kabul edilirler (Atakaşi, 2003: 145).

Siyasi kriterlere göre AB'ye aday ülkelerde demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olması gerekmektedir (Baykal, 2001: 332).

Konumuz gereği bu kriterlerin siyasi olan boyutuna baktığımızda, üç başlık karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. EK: 1.)

▶ Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

Burada siyasal partiler, seçim sistemi, yasama dokunulmazlığı, meclis soruşturması, hukuk devleti gibi maddeleri görmekteyiz.

▶ İnsan Hakları

Düşünce ve ifade özgürlüğü, kültürel yaşam ve bireysel özgürlükler, toplantı hakkı ve sivil toplum, ölüm cezası, işkence ve kötü muamele maddelerini görmekteyiz.

▶ Azınlıklara Saygı

Kopenhag Kriterlerine göre, üyeliğe kabul için aday ülkelerde, demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlıkların korunmasına saygıyı güvence altına alan kurumların istikrarı sağlanmalıdır.

1.8. Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İnsan Hakları Bağlamında Değişen Sosyal Politikalar

Sosyal politika terminoloji bağlamında topluma ilişkin, toplumla ilgili manasındaki sosyal kelimesi ile devlet tarafından belirli hedeflere ulaşmak için izlenen yol, yollar ya da alınan kamusal kararlar ve uygulamalar manasındaki politika kelimelerinin bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Bu bağlamda sosyal politika, devletin belli hedeflere ulaşmak için topluma ilişkin olarak aldığı kamusal kararlar ve uygulamalar kapsamında değerlendirilmiştir (Altan, 2004: 3).

Sosyal politika, toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetlerde bulunan disiplinler arası bir bilim dalıdır. Bu özelliği ile sosyal politika ekonomi, sosyoloji, felsefe, hukuk ve siyaset bilimiyle yakın bir ilişki içindedir. Sosyal politikayı dar anlamıyla, “çıkarları uyuşmayan sınıflar arasında tırmanan çatışmaları önleyerek toplumsal uyumu garanti altına almak” olarak tanımlamak mümkündür (Şenkal, 2007: 26).

AB sosyal politikası ortak bir politika değildir. Bu bakımdan aday ülkelerin Avrupa sosyal politikası konusunda yerine getirmesi gereken kurallar dayatmacı değildir, birçok düzenleme üyelikten sonra da yapılabildiğinden aday ülkelerin AB sosyal politikasını yorumlamaları farklı düzeylerde olmaktadır. AB sosyal boyutu bir müktesebat değil, bir gelişme ve birikimin ürünüdür. Düzenlemelerde bir yandan paylaşılan değerler vardır, diğer yandan her ülkenin tanımladığı öncelikler vardır (Ateş, 2000: 732’den aktaran: Bütüner, 2007: 35).

AB’nin söz konusu ortak alanları: başta Sosyal Politika ve İstihdam olmak üzere Ekonomi, Vergi, Para, Rekabet, Sanayi, Ticaret, Gümrük, Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler, Ulaştırma, Tarım ve Balıkçılık, Çevre, Tüketici ve Sağlık Koruma, Enerji, Teknolojik Araştırma ve Geliştirme, Eğitim ve Kültür, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve nihayet Finans ve Bütçe Düzenlemeleri başlıklı konulardan meydana gelmiştir (Roy, 2006: 43’den aktaran: Burak, 2008: 62).

Kendi kültürümüz açısından bakıldığında, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal politikalarını belirleyen temel iki örgütün: Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ikilisi olduğu görülmektedir.

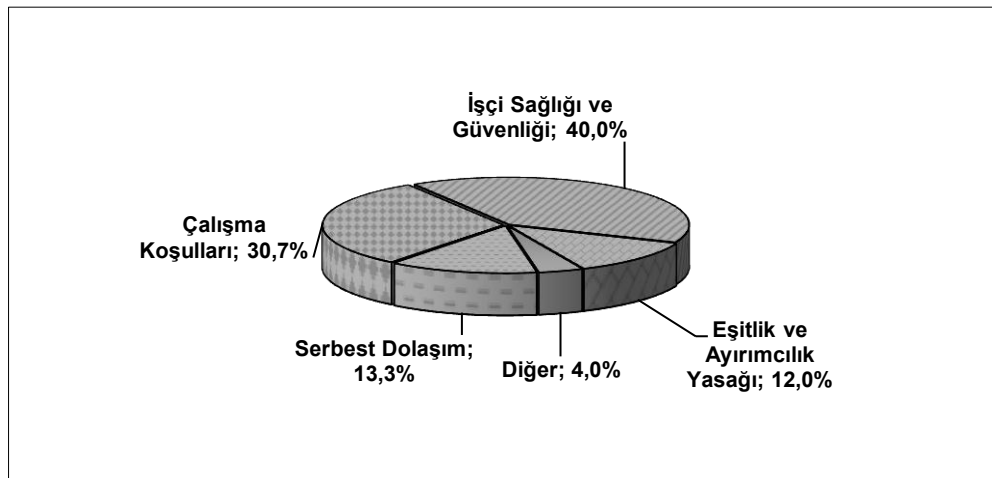
AB sosyal politikasına baktığımızda, bir yandan kurucu antlaşmaların, diğer yandan ise, farklı eylem planlarıyla uygulamaya yönelik öneriler geliştirildiğini görmekteyiz. Avrupa Birliği Sosyal Politikayı, Avrupa sosyal modelini modernizasyon sürecine çekerek, bu modernizasyon süreciyle birlikte insana yatırım yaparak ve ekonomik gelişmenin önünü açarak, toplumsal adaletin sağlanmasını; rekabetçi ve dinamik bir ekonomi politikasıyla nitelikli istihdamı yaratmayı hedeflemiştir. AB'nin istihdam politikalarındaki hedeflerine bakacak olursak;

AB' de Sosyal politikanın temel hedefleri şunlardır: (Bozkurt, 1997: 255-259'dan aktaran: Aytuğ, 2006: 137).

- İşçilerin serbest dolaşımı
- Sosyal güvenlik
- Çalışanların yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Eşit ücret
- Diğer hedefler

Yürürlükteki (Euro-lex tarafından derlenerek hazırlanan) Topluluk Mevzuatı Kataloğuna baktığımızda, bu hedefler aşağıdaki dilimlere ayrılmıştır.

Şekil 2: Sosyal Politika Yönergelerinin Konulara Göre Dağılımı

Kaynak: <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/index.html>

AB sosyal politikasının temel nitelikleri bağlamında AB, sosyal politika ile tek başına ilgilenmemekte; bu konuda sorumluluk yalnızca AB'ye ait olmamakta; esas olarak sorumluluk üye devletlere ait bulunmaktadır. Yine AB'nin, yetki ikamesi uyarınca yalnızca Birlik açısından tek bir çözümün olduğu konularla ilgilenmesi; sosyal politikalar bağlamında asgari standart ve hakları belirlemesi ve üye devletlerin Avrupa sosyal düzenlemelerinin daha ilerisinde olan kuralları ve yönetmelikleri kabul edebilmesi de AB sosyal politikasının temel niteliklerini oluşturmaktadır (Doğan, 2003: 64).

Kısacası bugün AB'de sosyal boyut, 1997 Amsterdam Antlaşması öncesine kıyasla üzerinde fazla durulan bir konu olmuş fakat henüz sosyal politikanın temel alanlarını kapsayan bir Avrupa sosyal birliğinden söz edilmemekle birlikte, AB'nin geniş kapsamlı olmayan ve zaman içinde inişli çıkışlı bir yol izleyen bir sosyal politikasının var olduğu ifade edilmiştir (Erdoğdu, 2005: 19'dan aktaran: Burak, 2008: 65).

BÖLÜM 2: AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINA ETKİSİ

2.1. Avrupa Birliği Kavramı

7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile getirilmiş olan bir kavramdır. Bugün küreselleşme sürecinde, kendi içinde bölgesel entegrasyonu en iyi gerçekleştiren bir örgütü zihinsel olarak çağrıştıran bir kavramdır.

Avrupa Topluluklarından AET, 7 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu adını almış ve bu terim daha sonra her üç topluluk yerine kullanılmaya başlanmıştır. 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasında ekonomik bütünleşmenin yanında siyasal bütünleşme de hedef olarak belirlendiğinden, Avrupa bütünleşmesinin siyasi boyutunu ve genel olarak entegrasyon hareketinin bütünü ifade etmek üzere, Avrupa Birliği (AB) kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa bütünleşmesinin adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir (Ülger, 2003a: 15).

Avrupa Birliği, siyaset, ekonomi, sanayi, vatandaş hakları ve dış politika gibi alanları bünyesinde barındıran, çok fonksiyonlu örgütleşmenin en üstün hukuki biçimidir.

Avrupa Birliği, ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Birliği'nin hukuki temellerini bir dizi antlaşmalar oluşturmaktadır. Bu antlaşmalar şunlardır; (Bütüner, 2007: 5).

1. 1951'de, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması,
2. 1957'de, Avrupa Ekonomik Toplulukları (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kuran Roma Antlaşmaları,
3. 1992'de, Avrupa Birliği'ni oluşturan Maastricht Antlaşması.

Avrupa Topluluğu ve Avrupa Birliği kavramları çoğu kez birbirinin yerine kullanılan iki kavramdır. İlk bakışta aynı şeyi ifade etseler de Avrupa Topluluğu terimi tüzel kişiliği bulunan bir hukuksal yapıyı ifade eder. Avrupa Birliği terimi Topluluk terimini de kapsamakla birlikte, halen Avrupa Birliği tüzel kişiliği olmayan bir yapılanmanın nitelendirilmesidir (Ateş, 2000: 732'den aktaran: Bütüner, 2007: 6).

2.2. Avrupa Birliği'nin Gelişimi

Avrupa birliğinin gelişimini tarihsel süreçte incelediğimizde, Avrupa'da siyasal duruma bakmamız gerektiği kanısındayım. Bu noktada, I. Dünya savaşı öncesi ve sonrası ile II. Dünya savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yenedünya düzenini, son olarak da Doğu blok' unun çözülmesinden sonra oluşan koşullarla birlikte 1990'lı yıllarda hız kazanan Avrupa'da birlik hareketlerini görmekteyiz. Avrupa'da bir birlik kurma yolundaki görüşler, Avrupa kıtasında ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla kendini göstermiştir. Avrupa'daki ülkeler kendi aralarında yaşadıkları savaşlarla, sonrasında yaptıkları barış antlaşmalarında, Avrupa'da bir "Birlik" veya "Federasyon" kurma fikirlerini gündeme getirmişlerdir. Ancak, Avrupa'da bir "Birlik" yaratma fikri, ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı döneminde kendini göstermiştir. Zira Avrupa'daki ulus devletlerde ortaya çıkan çıkar çatışmaları, Avrupa'da yeni daha genel bir savaşın çıkmasına neden olmuştur.

Nitekim savaşın 1945 yılında bitişinin ardından, giderek önemi artmakta olan uluslararası örgütlenmelerin oluşturulmasına büyük bir hız verilmiştir. Güçlü ve zayıf devletlerin bir arada bulunduğu oluşumlar; savaşların önlenmesi ve ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan güçlenmelerinde en büyük etken olmaya başlamıştır. Avrupa için ise bütünleşme fikri yıkıma uğrayan devletlerin yeniden yapılandırılması açısından çok büyük önem taşımıştır. Birlik oluşturmuş bir Avrupa, büyük ölçekli ve düşük maliyetli üretim sayesinde daha fazla ekonomik çıktı ve dünya pazarlarına karşı rekabetçi yapıda bir Avrupa ortak pazarının oluşumunu sağlayacaktır (Dedeoğlu, 1996: 39'dan aktaran: Aşçılı, 2005: 18).

Avrupa Birliğinin oluşum aşamasına baktığımızda aşağıdaki aşamalardan geçtiğini görölmektedir:

1951: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, altı kurucu üye (Belçika, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) tarafından kuruldu.

1957: Roma Antlaşması ile bir ortak pazar kuruldu.

1973: Topluluk, dokuz üye ülkeye çıktı ve ortak politikalar geliştirildi.

1979: Avrupa Parlamentosu'na ilk doğrudan seçimler yapıldı.

1981: Akdeniz'i içine alan ilk genişleme gerçekleşti.

1993: Tek Pazar sonuca ulaştı.

1993: Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği kuruldu.

1995: AB büyüyerek 15 üyeye çıktı.

2002: Euro banknotları ve madeni paraları dolaşıma sunuldu.

2004: Birliğe on ülke daha (Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) katıldı.

2005: AB ile Türkiye ve Hırvatistan arasında katılım müzakereleri başladı.

2007: Bulgaristan ve Romanya Avrupa Birliği'ne katıldı. Slovenya, Euro'yu kabul etti (Fontaine, 2007: 9).

Avrupa siyasal tarihinin her zaman temel konularından biri olma özelliğine sahip olan Avrupa siyasal birliği fikri, İkinci Dünya Savaşı esnasında da canlı tutulmuştur. 1943'te Jean Monnet (Fransa ulusal kurtuluş komitesi üyesi olarak) Avrupa'da sürekli barışın sağlanması için, savaştan sonra Avrupa devletlerinin ulusal egemenliğe dayanan bir prestij politikası ve ekonomik çıkar peşinde gitmekten vazgeçmeleri gerektiğini belirtmiştir. 1944'de ise Avrupa Direnişi, ulusal hükümetler üstünde bir Avrupa Hükümeti ve Avrupa Adalet Divanı ile Avrupa Askeri Gücü kurulması gerektiğini belirtmiştir (Canbolat, 1998: 75'dan aktaran: Daşdemir, 2008: 20).

Avrupa Topluluğu'na giden sürece, Churchill ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın büyük katkısı olmuştur. Lakin Churchill 1946'da Zürih'te yaptığı konuşmasında Avrupa devletlerinin ABD gibi birleşik bir devlet oluşturmaları gerektiği yönündeki görüşünü resmi olarak ilk açıklayan devlet adamıdır. Schuman ise; Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet ile birlikte bir Avrupa federasyonu fikrini savunmuş ve kendi adını taşıyan bildirgeyle birleşmeye giden yolda önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Avrupa birleştirilemediği için savaşların çıktığını belirten Schuman, "Birleşik Avrupa'nın derhal ve tek bir durumda gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Avrupa milletlerini bir araya getirebilmek için asırlar süren Fransız – Alman düşmanlığına son verilmesi gerekir." diyordu. Su halde, Fransa ve Almanya arasındaki güvensizlik ve tarihten kaynaklanan düşmanlıklar Avrupa bütünleşmesinin önündeki en önemli engellerdi. Bir yandan bu güvensizliği ortadan kaldırmak, diğer yandan da bütünleşme çabalarında ilk adımı atmak üzere hazırladığı bildirgenin (Schuman Bildirgesi) Fransa ve Almanya arasında 1950 Mayısında imzalanmasıyla Avrupa Topluluklarının kurulması yönünde ilk önemli ve somut adım da atılmış oldu (Kabaalioglu, 2000: 63'den aktaran: Durdu, 2007: 9-10).

Schuman Bildirgesi 9 Mayıs 1950'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurmayı önerdi ve bu öneri 18 Nisan 1951'de Paris Antlaşması ile hayata geçti. Böylece altı kurucu ülke (Belçika, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) arasında ortak bir kömür ve çelik pazarı oluştu. Amaç, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın zafer kazanan ve yok olan ulusları arasında barış tesis etmek ve paylaşılan kurumlar içinde işbirliği ile eşit bir şekilde bu ülkeleri bir araya getirmektir.

Daha sonra 25 Mart 1957'de kurucu altı ülke Roma Antlaşması ile her türlü ürün ve hizmeti kapsayan daha geniş tabanlı bir ortak pazar olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmaya karar verdi. Bu altı ülke arasında 1 Temmuz 1968'de gümrük işlemleri tamamen kalktı ve yerine, 60'lı yıllarda özellikle ticaret ve tarımda, ortak politikalar oluşturuldu. Bu ortak girişim o kadar başarılıydı ki; Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık da Topluluğa katılmaya karar verdiler. İlk büyüme, üye sayısının altıdan dokuzaya çıkmasıyla 1973 yılında oldu. Aynı zamanda yeni sosyal ve çevresel politikalar uygulanmaya başlandı ve 1975'te Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kuruldu. Avrupa Topluluğu Haziran 1979'da belirgin bir adım atarak, doğrudan evrensel oy kullanma hakkıyla ilk Avrupa Parlamentosu seçimlerini gerçekleştirdi. Bu seçimler her beş yılda bir yapılmaktadır. 1980'li yılların başlarında tüm dünyayı saran ekonomik durgunluk bir "europesimizm" (Avrupa'ya özgü karamsarlık) dalgası başlattı. Ancak, 1985'te Jacques Delors Başkanlığındaki Avrupa Komisyonu, Avrupa Tek Pazarının 1 Ocak 1993'te tamamlanmasına yönelik zaman çizelgesini içeren Beyaz Kitap'ı yayınladığında yeni umutlar yeşerdi. Bu iddialı hedef, Şubat 1986'da imzalanmış olup, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi içinde saygın bir yere sahip oldu. Avrupa'nın siyasi oluşumu, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla önemli ölçüde değişti. Duvarın yıkılması iki Almanya'nın Ekim 1990'da birleşmesine ve Sovyet denetiminden kurtulan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine demokrasinin gelmesine yol açtı. Sovyetler Birliği de Aralık 1991 tarihinde dağıldı. Aynı zamanda üye devletler, başkan ve başbakanlardan oluşan Avrupa Konseyi'nin Aralık 1991'de Maastricht'te benimsediği yeni Avrupa Birliği Antlaşması üzerinde tartışıyorlardı. Antlaşma, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girdi. Hükümetler arası işbirliği bölgelerini var olan birleşik Topluluk yapısına ekleyen Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'ni (AB) oluşturdu. Bu yeni Avrupa dinamizmi ve kıtada değişen jeopolitik durum, üç yeni ülkenin, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in 1 Ocak 1995'te AB'ye katılmasına yol açtı. Bu sırada AB, o zamana kadar ki en parlak başarısına doğru, tek para oluşturmaya doğru ilerliyordu. Euro, 1999'da (nakit-dışı) mali işlemler için tanıtıldı, üç yıl sonra da banknot ve madeni paralar Euro bölgesi denilen 12 ülkede dolaşıma çıkarıldı. Euro, bugün Amerikan dolarının yanı sıra tüm dünyada geçerli olan anapara birimlerinden biridir. Avrupalılar küreselleşme ile karşı karşıyalar. Yeni teknolojiler ve internet kullanımının hızla artması ekonomileri değiştirmekte ve aynı zamanda da beraberinde sosyal ve kültürel güçlükler getirmektedir. Mart 2000'de AB, Avrupa ekonomisini modernize etmek ve ABD ya da yeni sanayileşen ülkeler gibi dünya pazarındaki güçlü oyuncularla rekabet edebilmek için 'Lizbon Stratejisi'ni benimsedi. Lizbon Stratejisi, buluşlar yapılmasını ve ticari yatırımları teşvik etmeyi ve aynı zamanda Avrupa eğitim sistemini bilgi toplumunun gereksinimlerini karşılamaya uygun hale getirmeyi amaçlıyordu. Bununla birlikte işsizlik ve emekliliğin artan maliyeti ulusal ekonomiler üzerinde baskı yaptığından reformlar daha da gerekli hale gelmişti. Seçmenler, bu sorunlara pratik çözümler bulmaları için hükümetlerini sürekli uyarıyordu. Daha önce görülmemiş boyuttaki yeni büyüme için hazırlıklar başladığında, Avrupa Birliği daha yeni 15 üyeye ulaşmıştı. 1990'ların ortalarında eski Sovyet Blok'undan ülkeler (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovakya), daha önce Sovyetler Birliği içinde bulunan üç Baltık ülkesi (Estonya, Letonya ve Litvanya) ile iki Akdeniz ülkesi (Malta ve Kıbrıs) AB kapısını çalmaya başladılar. AB, Avrupa

kıtasına istikrar getirmeye ve bu genç demokrasilerin Avrupa'nın birleşmesinden yararlanmalarını sağlamaya yol açacak bu girişime hoşgörülle baktı. Gelecekteki üyelikler için müzakereler Aralık 1997'de başladı. AB'nin 25 ülkeye varan büyümesi, 1 Mayıs 2004'te 12 adaydan 10'unun katılımıyla gerçekleşti. Bulgaristan ve Romanya da Birliğe 1 Ocak 2007'de katıldı (Fontaine, 2007: 9-12).

Avrupa Birliği'nin doğuş sürecine etki eden faktörlere ilişkin tartışmanın yanı sıra; Birliğin mevcut yapısına ve geleceğine ilişkin tartışmalarda mevcuttur. Bu tartışmalar genel olarak Avrupa Birliği'nin uluslararası bir yapı olması gerektiğini savunanlar ile uluslar üstü bir yapı olmasını öngörenler arasında belirlemektedir. Bazı çevreler Avrupalı halkların bir araya geleceğini ve önce Birleşik Avrupa, daha sonra da Birleşik Dünya devleti oluşturacaklarını dahi düşünmektedir. Bu görüşler genel olarak Batı'nın 19. yüzyıl dünya hâkimiyetinin etkisiyle kendine duyduğu aşırı inanç ve güvenin eseridir (Sezer, 2001: 27'den aktaran: Çakır, 2007: 50).

2.3. Avrupa Birliği'nin Amacı

Avrupa Birliğinin amacı: sanayi, ticaret, tarım, ulaştırma, kültür vb. alanlarda temel politikalar oluşturarak; ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmektir.

AB bir tür ekonomik birlik gibi görünse de, aslında temelde batı uygarlığının bireylere sağladığı insan hakları, hukuk ve demokrasi düşüncesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği, batı uygarlığının tarihsel süreçte geliştirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik sistemin bir sonucudur. Ama temelde olan düşünceler artık batı uygarlığının malı olmaktan çıkmış evrensel boyuta ulaşmıştır. Çünkü temel ilkeler insan hakları, hukuk ve demokrasi düşüncesidir. Ülkemiz, AB'ye girme isteğiyle insan hakları ve demokrasi düşüncesini yaşamak, korumak ve geliştirmek amacıyla olduğunu ileri sürmektedir. Bilindiği üzere bu isteğinde kararlı olduğunu da yakın geçmişte yaptığı anayasa ve yasa değişiklikleriyle gösterdi (Çüçen, 2011: 369).

Temelleri Paris (1951) ve Roma Antlaşmalarına (1957) dayanan Avrupa Birliği'nin hedefi öncelikle üye devletler arasında ekonomik işbirliği ve bütünleşme olarak tespit edilmiş, zaman içerisinde entegrasyonun düzeyi ekonomik ve parasal birlik aşamasına ulaşmış ve siyasal birlik hedefine yönelmiştir (Ülger, 2003a: 53).

AB, insani ve ilerici değerlere katkıda bulunmayı ve insanlığın, gerçekleşmekte olan büyük küresel değişimlerin kurbanı olmayıp onlardan yararlanmasını sağlamayı ister.

İnsanların gereksinimleri yalnızca piyasa gücüyle ya da tek taraflı biçimde dayatmalarla sağlanamaz (Fontaine, 2007: 7).

AB Anayasası 1. maddesinde Birliğin tanımına şöyle yer vermektedir:

Sahip oldukları ortak hedeflere ulaşmak amacıyla üye devletlerin yetki verdiği bu Anayasa, ortak bir gelecek oluşturacak şekilde, Avrupa ülkelerinin ve vatandaşlarının iradesini yansıtarak, AB'yi meydana getirir.

Avrupa Birliğinin kuruluş gerekçesine baktığımızda, birliğin imzaladığı Maastricht antlaşması bu gerekçeyi özetler nitelikte görünmektedir; zira antlaşmanın bazı maddeleri direkt olarak birliğin amaçlarını yansıtır niteliktedir.

Bu maddeler:

- Ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uygulamak ve uzun vadede ortak bir savunma politikası oluşturmak;
- Sınırsız bir pazar yaratmak, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak, tek parayı kapsayacak bir ekonomik ve parasal birlik oluşturmak;
- Avrupa vatandaşlığı kavramını oluşturmak;
- Hukuk ve içişleri alanında daha sıkı işbirliği, gibi maddelerdir.

Avrupa Birliği'nin amaçları ise, Avrupa Birliği Anayasası'nın 3. maddesinde yer almıştır. Burada Avrupa Birliği'nin amaçları 5 maddede toplanmıştır. (The European Convention'dan aktaran: Bütüner, 2007: 12).

Bu maddeler:

- Birliğin ilk amacı, barışı, birliğin değerlerini ve uluslarının refahını desteklemektir.
- Birlik, vatandaşları için iç sınırların kaldırıldığı bir ortam yaratarak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı ile serbest rekabete dayalı tek bir pazar yaratmaya çalışır.
- Birlik, tam istihdamı ve toplumsal ilerlemeyi hedef alan, rekabet gücü yüksek bir sosyal piyasa ekonomisi, dengeli ekonomik bir büyüme ve sürdürülebilir bir kalkınmaya sahip Avrupa için çalışır. Birlik ayrıca, çevrenin korunması, bilimsel ve teknolojik

ilerlemenin teşvik edilmesi, toplumsal adaleti ve korumayı, Avrupa'nın kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi için çalışır.

- Birlik, uluslararası alanda, kendi değerlerini ve çıkarlarını savunur. Aynı zamanda uluslararası hukuka uyulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur.
- Birlik, Anayasa'da kendisine verilen yetkilerle, bu amaçlara uygun yollarla ulaşmaya çalışır; şeklidir.

Avrupa birliğinin kuruluş - gelişim sürecine baktığımızda ise, ulaşılmak istenilen nihai amacın her alanda bütünleşme politikaları uygulayarak, birliği daha güçlü kılmak olduğunu görüyoruz. Buradaki ortak politik unsurlar: Ortak tarım, sanayi, rekabet, enerji, sosyal, dış ve güvenlik politikası v.b. politikalar.

Ortak Dış Güvenlik Politikasının (ODGP) Amaçları, Yapısı ve Uygulanışı

AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına Uyum süreci bakımından dikkate alınmasında yarar olan husus, bu alanda ortak tutumların oluşturulmasına katkıda bulunma imkanının aday ülkelerden esirgendiği, buna karşın diğer adaylara kıyasla Türkiye'nin global ve bölgesel politikalar içinde özel yerinin AB için de yol gösterici olabileceği; dolayısıyla önem verdiğimiz hususları dikkate almayan ortak tutumlara katılmaktan, tam üyeliğimizin gerçekleşmesi aşamasına değin doğal olarak imtina edilebileceğidir (Ülger, 2003a: 204).

1992 yılının Şubat ayında imzalanan ve ODGP'nin uygulanmasını sağlayan Maastricht Antlaşması'na göre, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının amaçları şu şekilde olmuştur: (Canbolat, 1998: 217'dan aktaran: Akçay vd., 2011: 126).

- Birleşmiş Milletler Şartı ile uyum içindeki AB'de ortak değer, temel çıkar ve bağımsızlığın korunması,
- Birliğin güvenliğini bütün yönleriyle sağlayıp geliştirme,
- Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi prensiplerine, Paris Şartı'nın hedeflerine uygun olarak barışın korunması ve uluslararası güvenliğin sağlanması,
- Uluslararası işbirliğinin teşviki,
- Demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin geliştirme, insan hakları ve temel özgürlüklere riayet etmektir.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının nasıl izleneceği hususunda şu araçlar ön görülmüştür:

ODGP için temel esas ve genel ilkeler (AB tarafından belirlenir),

Ortak Strateji ile ilgili kararlar,

Ortak eylemlerin kabul edilmesi,

Ortak tutum ve pozisyonların tutumu,

ODGP Politikası yürütülürken üye devletlerin işbirliği içinde olmaları sağlanmalıdır (Canbolat, 1998: 218'den aktaran: Akçay vd., 2011: 126).

Avrupa Birliğinin misyonuna baktığımızda aşağıdaki temel hedefleri de kendine amaç edindiğini görmekteyiz.

Bu hedefler:

Halkları için barış, zenginlik ve istikrar sağlamak;

Kıtadaki bölünmelerin üstesinden gelmek;

Halkların güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak;

Dengeli ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak;

Küreselleşmenin getirdiği güçlükleri alt etmek ve Avrupa halklarının çeşitliliğini korumak;

Sürdürülebilir kalkınma ve sağlıklı çevre, insan haklarına saygı ve sosyal piyasa ekonomisi gibi Avrupalıların paylaştığı değerleri korumak.

(<http://www.ahmetkocak.com.tr/avrupa-birligi /13.05.2011>)

2.4. Avrupa Birliği Sosyal Politikalarının Türkiye'ye etkisi

Sosyal politikalar eğitim, sağlık, sigorta, çalışma şartları, sosyal hizmet gibi ülke vatandaşlarının hemen hemen tüm yaşam alanı birimlerini etkileyen düzenlemeleri içermektedir. Ancak günümüzde, devletin sosyal politikalar üzerindeki etkisi daha çok ekonomik koşullara bağlıdır.

Avrupa bütünleşme sürecinde sosyal daima ekonomik olanın arkasında kalmış ve sosyal alanda yapılan bütün düzenlemeler ekonomik amaçlara doğrudan ya da dolaylı hizmet edecek düzenlemeler olarak görülmüştür. Bu kapsamda AB açısından sosyal politika konuları, ikinci hatta üçüncü derecede öneme sahip konular olarak değerlendirilmiştir (Kılıç, 2005'den aktaran: Burak, 2008: 62).

AB sosyal politikası günümüzde aşağıdaki hedeflere ulaşma yolunda çaba harcamaktadır (Bütüner, 2007: 38).

1. İşsizliği azaltmak,
2. Her genç Avrupalıya mesleki olanaklar sağlamak,
3. Az varlıklı bölgelerin gelişmesini ve sınai değişimlerden etkilenen bölgelerin hedeflenen çizgilere ulaşmasını sağlayacak ortak politikalar üretmek,
4. Makroekonomik politikalar arasında rekabetin gelişmesini ve işbirliğini sağlamak,
5. Avrupa eylemini istihdamla yakından ilgisi bulunan iki tercih üzerinde yoğunlaştırmak;
  1. gençlerin aktif yaşamla bütünleşmesini sağlamak, 2. Uzun süreli işsizlikle mücadele etmek,
6. Tarım işletmeciliğinden kaynaklanan sorunların var olduğu bölgelere öncelik vermek,
7. Nüfus dengesizliğini gidermek,
8. AT yasaları ile üye ülkelerin yasaları arasında uyumlaşmayı güçleştirecek ulusal engelleri, özellikle AT Adalet Divanı'nın yaklaşımları doğrultusunda düzenlemeler yaparak ortadan kaldırmak, bu arada sosyal düzenlemelere ilişkin yaptırımların kabul ettirilmesinden esnek ölçülerde yararlanmak.

AB'nin üye ve aday ülkelerin sosyal politikalarına etkisinin hangi yol ve araçlarla olduğu incelendiğinde karşımıza

- i) Hukuk,
- ii) Avrupa Toplulukları Adalet Divanı¹³⁶ (ATAD) kararları,
- iii) Ekonomik entegrasyon,
- iv) “Yumuşak” önlemler (“soft law”) olmak üzere çeşitli enstrümanlar çıkar. AB, bu enstrümanlar aracılığıyla ulusal sosyal politikaları etkilemektedir. Bu etkileri de, i) doğrudan, ii) “niyet edilmemiş”, iii) doğrudan olmayan ve iv) gönüllü/iradi etkiler olarak sınıflandırmak olasıdır (Pochet, 2006'dan aktaran: Okur, 2008: 232).

Buna göre, ilk olarak, Avrupa hukuku, AB'nin antlaşmaları ve AB organlarının oluşturduğu mevzuat, üye ve aday ülkeler üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. AB mevzuatına bakıldığında, birincil ve ikincil olmak üzere iki tür mevzuat ile karşılaşılır. Avrupa Topluluğu'nda birincil mevzuat terimi, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmaları, bu antlaşmaların ekleri ile protokollerini ve bu antlaşmalara, çeşitli tarihlerde değişiklik getiren antlaşmaları kapsamaktadır. İkincil mevzuat ise, kendilerine birincil mevzuatla tanınan düzenleme yapma yetkisine dayanarak, belli Topluluk

organlarının, bazen tek başına, bazen diğer organlarla işbirliği yaparak çıkardıkları mevzuatı ifade etmektedir (Amsterdam Antlaşması, Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları, 2000: 75'den aktaran: Okur, 2008: 232).

Sosyal Politika ve Avrupa Sosyal Fonu

Avrupa topluluğu sosyal şartında AT vatandaşları için olmazsa olmaz kabul edilen temel haklar şunlardır: (Ülger, 2003a: 71-72).

Herhangi bir üye devlette çalışma hakkı,

Adil bir ücret alma hakkı,

Daha iyi yaşama ve çalışma şartlarına sahip olma hakkı,

İlgili üye devlette yürürlükte olan düzenlemelere göre sosyal güvenlik hakkı,

Örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı,

Mesleki eğitim hakkı,

Kadınlar ve erkeklerin eşit işleme tabi tutulması,

Bilgilendirilme, danışma ve katılım hakkı,

İşyerinde sağlık korunması ve güvenlik hakkı,

Çocukların ve gençlerin korunması hakkı,

Yaşlılar için emeklilikten sonra düzenli yaşam standardına sahip olma hakkı,

Özrümlüler için sosyal ve mesleki uyum sağlama hakkı.

Avrupa merkezli bir kavram olan ve ulus-devlet ölçeğinde ortaya çıkan sosyal politika, doğası gereği farklı sosyal ve siyasal güçler arasında temel bir çekişme ve mücadele konusu olmuştur. Sosyal politikanın, bu özelliği küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesi sürecinde de devam etmektedir. Tartışmanın bir ucunda yurttaşların ve emeğin sosyal Avrupası yaklaşımı, diğer ucunda ise sermayenin engelsiz bütünleşmesi ve piyasaların olabildiğince serbestleştirilmesi yaklaşımı yer almaktadır. Türkiye'de sosyal politikanın temel özelliği, sosyal ve sınıfsal dinamiklerin ürünü olarak değil, devletin etken olduğu bir süreç olarak gelişmesidir (www.birikimdergisi.com /18.05.2011)

Söz konusu yapılan analizlerden de görüleceği üzere, genel olarak Türkiye, sosyal politika açısından AB norm ve standartlarına uyum çerçevesinde olumlu bir değişim yaşamış ve yaşamaktadır. Bu doğrultuda aday ülke konumundaki Türkiye, AB sosyal politikasına uyum sürecinde birçok önemli gelişme kaydetmiştir. Öyle ki daha şimdiden aday ülke konumundaki Türkiye’de sosyal politika alanında yeni bir dönemi işaret eden yeni eğilimler belirginleşmeye başlamıştır (Burak, 2008: 173).

Avrupa Topluluğu’nun sosyal politikasını dayandırdığı hukuki esaslar; kişilerin serbest dolaşımı, serbest yerleşme hakkı, mevzuatların yakınlaştırılması, sosyal hükümler, Avrupa Sosyal Fonu ile ekonomik ve sosyal uyumdur (İKV, 1990: 2).

2.5. Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Politikalarının Türkiye’ye etkisi

Evrensel bir ilkeye dönüşen ve çağdaş uygarlığın simgesi olan sosyal güvenlik kavramı, özde, bireyin karşılaşacağı ve yaşamı için olumsuzluk oluşturan risklere karşı bir güvence arayışının ürünüdür (Güzel, ve Okur, 2003: 1-2). Bireyin bu arayışında ihtiyacına cevap verebilecek en sağlam kaynaksız kuşkusuz, her anlamda “en üstün siyasi ve hukuki örgütlenme biçimi” olan devlettir.

Türkiye, 2001 yılından itibaren AB’ ye uyum çalışmalarına yasal anlamda hız vermiştir. TBMM’de bu yönde insan hakları özelinde anayasada değişikliklere gitmiştir. Sosyal haklar, AB’ne uyum konusunda Türkiye’nin en zayıf alanlarından birini oluşturmaktadır. Ancak, 2002-2011 arası bu zayıf alanın gerek yasalarda gerekse uygulamada giderilmesine yönelik ciddi adımlar atılmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumlarının iyileştirilmesi yönündeki çalışmalar önemli bir noktaya gelmiş durumdadır.

Çağdaş anlamdaki bir sosyal güvenlik sisteminin ölçütleri olan; belli sayıdaki sosyal riskleri kapsamaması, toplumun tüm bireylerini şemsiyesi altına alması ve sonuçta günün ekonomik koşullarına yanıt verecek düzeyde yeterli güvence sağlamasıdır. AB üye devletlerin özellikle de, refah devletlerinin sosyal güvenlik sistemleri bu üç ölçütü de büyük ölçüde yerine getirmiştir. Türk sosyal güvenlik sistemi anılan her üç ölçüt açısından da AB normlarının gerisinde kalmaktadır. Öte yandan, kapsanan riskler açısından bakıldığında, günümüz koşullarında önem taşıyan aile yardımları mevcut değildir. Sosyal güvenliğin kapsamında olanlara sağlanan yardımlar da düzenli değildir.

AB Komisyonu raporunda bu noktanın da altı çizilmiştir. Özellikle, SSK ve BAĞ-KUR tarafından bağlanan aylıklar yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Oysa sosyal güvenliğin temel hedefi yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Sistemimiz bu hedefin çok gerisinde kalmaktadır. Aynı durum sağlık yardımları için de söz konusudur (Güzel, 1998: 121'den aktaran: Gülcan, 2006: 114).

Güzel'in yukarıdaki tespitleri, 13 yıl öncesinin Türk sosyal güvenlik sistemini özetler niteliktedir; fakat 2011 Türkiye'sinin sosyal güvenlik sistemi için aynı tespitler geçerliliğini yitirmiştir. Zira ülkemizde sosyal güvenlik kuruluşları 2010 itibariyle SGK şemsiyesi altında toplanmış, sosyal güvenlik kapsamında yapılan yardımlar da süreklilik noktasında bir düzene sokulmuştur. Örneğin; yasal düzenlemelerle yürürlüğe giren evde bakım hizmeti, Cumhuriyet tarihinin en yüksek puanına sahip uygulamalardan biridir. Sosyal hizmet müdürlükleri tarafından engellilere yönelik olarak yapılan bu yardımlar, ihtiyacı olan vatandaşlar için bir reform niteliğindedir. Bu ve benzer yardımların tek bir elden yapılması hususunda da TBMM çalışmalarına 2011 itibariyle devam etmektedir. Bu çalışmalar, AB'ye uyum sürecinin etkisiyle sosyal güvenlik politikasının değişip gelişmesine yöneliktir.

Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, AB üyesi ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerine göre farklı bir özelliğe sahiptir. İhtiyaçları karşılama noktasında yeterli güvence sağlayamamakta ve bu güvenlik sistemi tüm vatandaşları kapsamamaktadır. Türk sosyal güvenlik sisteminde asgari geçimi sağlayan düzenlemelere yer verilmemesi yoksulluğu arttıran unsurlardan biri haline gelmektedir. Türk sosyal güvenlik sisteminin karşılaştığı sorunlar ile AB üyesi ülkelerin karşılaştığı sorunların karakteristik özellikleri farklıdır. Örneğin: Avrupa birliği ülkeleri GSYİH miktarı Türkiye'den yüksek olduğu için GSYİH'den sosyal güvenliğe ayrılan paylar yüksektir. AB'ye üye devletlerin nüfus artış hızının düşük olması, çalışan nüfus grubundaki oranı azaltmakta ve bu durum da sosyal güvenlik sistemlerinin sistemli ve sağlıklı bir şekilde devamlılığını kesintiye uğratmaktadır. Türkiye'de ise tam aktif nüfus oranının yüksek olması; ancak istihdam sorunu sosyal güvenlik sistemini zora sokmaktadır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 34. Maddesinde, "Sosyal güvenlik ve sosyal yardım" başlığı altında;

1. Birlik, Topluluk hukuku ile ulusal hukuk ve uygulamalardan kaynaklanan kurallar uyarınca, işini kaybetme halinde ve analık, hastalık, iş kazaları, geçindirilmeye muhtaçlık veya yaşlılık gibi durumlarda koruma sağlayan sosyal güvenlik yardımlarından ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkını tanır ve gözetir.

2. Avrupa Birliği sınırları içinde, yasal olarak ikamet eden veya dolaşan herkes, Topluluk hukuku ile ulusal hukuk ve uygulamalara uygun olarak, sosyal güvenlik yardımlarından ve diğer sosyal yardımlardan yararlanma hakkına sahiptir.

3. Birlik, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele için, yeterli kaynağı olmayan herkese saygın bir hayat sağlamak amacıyla, Topluluk hukuku ile ulusal hukuk ve uygulamalardan kaynaklanan kurallar uyarınca, sosyal yardım ve konut yardımı hakkını tanır ve gözetir.” (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf/19.05.2011>). İfadeleri yer almaktadır.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey, 2004 yılında benimsedikleri yeni bir tüzükle üye devletlerin sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu için yeni bir referans noktası oluşturmuşlardır. Bu tüzük, AB vatandaşlarının AB içinde serbest hareketlerini daha da kolaylaştırmak ve sosyal güvenlik alanında işbirliğini artırmak amacı taşımaktadır. Bu tüzükle, sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonunun yapılacağı alanlar genişletilmekte, üye devletlerin tüm vatandaşları bu kapsama sokulmakta ve yeni komisyon ve komiteler kurulmasını önererek, koordinasyonunun kurumsal yapısını güçlendirmektedir (Erdoğan, 2005: 21-27’den aktaran: Bütüner, 2007: 40).

AB İlerleme Raporlarında, Türkiye’nin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin gözlemler ve bu gözlemler ışığında, Türkiye’den sosyal politika alanına ilişkin yapması istenen düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

- Tüm düzeylerde özgür ve sahici bir sosyal diyalogun şartlarını oluşturmak için bir öncelik olarak daha fazla ilerleme sağlanmalıdır.
- Çocuk işçiliği, özellikle devam eden ekonomik bunalımda, yaygınlığını korumakta ve önemli bir endişe konusu olmaya devam etmektedir.
- Kadınlar ve erkekler için eşit muamele alanında, Türkiye, müktesebat ile uyumlaştırma çabalarını arttırmalıdır.
- Anlaşma’nın 136’ncı maddesinde öngörüldüğü gibi, sosyal dışlanmaya karşı mücadele, AB sosyal politikasının bir parçasıdır. Lizbon ve Nice AB Konseylerinde kararlaştırıldığı gibi, sosyal dışlanmayla mücadele politikaları, AB düzeyinde ortaklaşa kabul edilen amaçları ulusal eylem planlarıyla birleştirmektedir. Sosyal içermenin geliştirilmesini öngören Birlik hedefleri ulusal politikalara dâhil edilmelidir.
- Sosyal güvenlik ağını güçlendirirken, sosyal güvenlik sistemi reformunu mali anlamda sürdürülebilir kılmak üzere sağlamlaştırmak suretiyle, sosyal korunma daha da geliştirilmelidir (Günel, 2009: 105-106).

Türkiye'nin sosyal yardım ve hizmet alanında söz konusu ülkeler içinde uygulamalarını incelemesi ve örnek olması gereken ilk ülke bu bağlamda İspanya'dır. İspanya'nın alana ilişkin ilerleme hızı ve AB sosyal politikasına uyumunun başarısı dikkat çekmektedir. Bu nedenle İspanya, sosyal yardım ve hizmet uygulamalarında örnek model olarak izlenmelidir (Günel, 2009: 111).

2.6. Avrupa Birliği'nin Sağlık Politikalarının Türkiye'ye etkisi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 35. Maddesinde, "Sağlık Hizmetleri" başlığı altında, yer alan: Herkes, ulusal hukuk ve uygulamalar uyarınca koruyucu sağlık hizmeti alma ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Birliğin tüm politikaları ve eylemlerinin tanım ve uygulamasında, daha üst düzeyde bir insan sağlığı koruması hedeflenir. İfadesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, birliğe üye olan ülkelerde sağlığın ekonomik ve hizmet organizasyonu, insan potansiyelini değerlendirme durumları ve sağlık mevzuatının oluşturulmasında önemli yapısal ve pratik farklılıklar olduğunu görmekteyiz.

Örneğin; Portekiz, İngiltere ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde sağlık hizmetleri genel bütçeden finanse edilirken, Almanya, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerde sağlık sigortalarından faydalanılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, Edt: Ekmekçi, 2010: 19).

Bununla beraber AB'nin özellikle son 5 yıl içinde halk sağlığına yönelik uygulamaları sistemli bir şekilde oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz, Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'nın yürürlüğe koyduğu aile hekimliği uygulaması, AB'nin bu politikalarının Türkiye'ye etkilerinden biri olarak görülebilir.

Avrupa Birliği, son yıllarda artan bir şekilde, halk sağlığı alanında faaliyetlerini yoğunlaştırarak vatandaşlarının sağlığını koruma yönündeki çabalarını artırmaktadır. Avrupa Birliği'nde sağlık politikaları, 1999 yılından bu yana Komisyon'un yeniden yapılanması çabaları doğrultusunda Sağlık ve Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü (Health and Consumer Protection General Directorate) tarafından organize edilmektedir. Birliğin ortak bir sağlık politikası olmamasına karşın, sağlık konusuna bakışı kuruluşundan bu yana çok ağır olarak değişime uğramıştır (Sağlık Bakanlığı, Edt: Ekmekçi, 2010: 19).

(...)Türkiye, Avrupa Birliği müktesebatına uyum amacıyla hazırladığı Ulusal Program doğrultusunda mevzuat uyum çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'nin 1963 yılından beri ortaklık ilişkisini sürdürdüğü Avrupa Birliği'ne en kısa zamanda tam üye olabilmesi için Ulusal Programdaki yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ödevi yerine getirirken, sadece siyasi alanda yoğunlaşmakla kalmayıp Ulusal Program'da yer alan diğer önceliklerin de bir an önce yerine getirilmesi şarttır.

Bu öncelikler arasında yer alan "sağlık" konusu ile ilgili başlıklar ve bu alandaki uyum çalışmaları büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmalar, halkın sağlık durumunun AB ülkelerindeki seviyeye çıkarılması ve sağlık sektöründe AB standartlarına ulaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Buradaki önemli başlıklar şöyledir:

- ▶ Tüketicinin ve Sağlığın Korunması,
- ▶ Malların Serbest Dolaşımı,
- ▶ İş Kurma (Yerleşme) Hakkı ve Hizmet Sunum Serbestisi,
- ▶ Çevre

Tüketicinin ve Sağlığın Korunması

Bu alandaki AB müktesebatı genel olarak, tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması ile halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi konularını kapsamaktadır. Bu başlık altında Sağlık Bakanlığı'nın yürüttüğü mevzuat uyum çalışmaları kapsamında, halk sağlığı alanındaki çalışmalar yer almakta ve halk sağlığının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda; bulaşıcı hastalıkların kontrolü ile ilgili yönetmelik yayımlanmış ve bu hastalıkların izlenmesi ile ilgili AB projeleri başarı ile devam ettirilmiştir. AB'nin önemle üzerinde durduğu Bulaşıcı Hastalıklar Stratejik Planı (2008–2012), Bakanlığımızın olası salgınların araştırılması ve yönetimine ilişkin kurumsal kapasitesini güçlendirmesi bakımından AB tarafından övgüyle karşılanmıştır. Tütün ve alkol konularında TAPDK ile işbirliği başarı ile sürdürülmekte, AIDS, diğer bulaşıcı hastalıklar, kan ve kan ürünleri, kanser, doku ve hücre, ruh sağlığı ve sağlığın geliştirilmesi gibi konularda uyum çalışmaları devam ettirilmekte ve mevcut AB programlarına katılım ve uyum öngörülmektedir.

Malların Serbest Dolaşımı

Malların serbest dolaşımı ilkesi genel olarak, Birliğin bütününde ürün ticaretinin serbestçe yapılabilmesi anlamına gelmektedir. Bu başlık altında Sağlık Bakanlığı, tıbbi ürünler, kozmetikler, deterjanlar, tıbbi cihazlar ve oyuncaklarla ilgili mevzuat uyum çalışmaları yürütmektedir. Bu alana ilişkin mevzuatın benimsenerek AB mevzuatına tam uyumu öngörülmektedir.

İş Kurma (Yerleşme) Hakkı ve Hizmet Sunum Serbestisi

Genel olarak bu başlık altında, belli meslekler bakımından, söz konusu mesleki niteliğin AB üyesi bir devlette otomatikman tanınması için uyumlaştırılmış bir müfredatın izlenmesi gerekmektedir. Bu başlık altında Sağlık Bakanlığı'nın yürüttüğü mevzuat uyum çalışmaları; sağlık mesleklerinden öncelikle beş meslek grubunun eğitimleri ve serbest dolaşımlarıyla ilgili yeni düzenlemelerin oluşturulması kapsamında yürütülen çalışmalardır. Bu mesleklerin başlıcaları; tıp

doktorları, diş hekimleri, eczacılar, hemşire ve ebelerdir. Ülkemizde bu mesleklerin eğitim müfredatı ve icrası bakımından AB'ye uyumsuzluk gösteren herhangi bir durum bulunmamaktadır. Hemşirelik mesleğindeki “bayan olma” şartı 25 Nisan 2007 tarihinde yayımlanan Hemşirelik Kanunu ile birlikte ortadan kaldırılmış ve eğitim süresi ile eğitim müfredatı AB'ye uyumlu hale getirilmiştir. Diğer taraftan AB'nin özel mevzuatla düzenlemediği ve üye ülkelerin inisiyatifine bıraktığı sağlık meslekleri ile ilgili çalışmalar da Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü koordinasyonunda sürdürülmektedir.

Çevre

Topluluğun çevre politikasının amacı, mevcut ve gelecekteki nesiller için çevrenin korunması ve bu çerçevede sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesidir. Bu alandaki AB müktesebatı; su ve hava kirliliği, atık ve kimyasalların yönetimi, bioteknoloji, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi, gürültü ve radyasyondan korunma gibi birçok hukuki düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu başlık altında yer alan çalışmalar asıl olarak Çevre Bakanlığı'nın sorumluluğunda olmasına rağmen, bazı konularda Sağlık Bakanlığı'nın da sorumlulukları ve uyumlaştırmak zorunda olduğu düzenlemeler mevcuttur. Hava kalitesi, su kalitesi ve biosidal ürünler ile ilgili mevzuat uyum çalışmaları Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Bu alandaki AB mevzuatına uyum çalışmaları önemli ölçüde tamamlanmış olup önümüzdeki dönem Çevre ve Orman Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışmalar sürdürülecektir(...) (Sağlık Bakanlığı, 2010: 20-22. Edt: Ekmekçi, 2010: 19).

2.7. Avrupa Birliğine Aday Ülkelerde Sağlık ve Sağlık Statüsü

Genişlemenin aday ülkelerin sağlık sistemleri üzerindeki etkileri, her ülkeye göre farklılık göstermektedir.

Üyeliğe geçiş aşamasında aday ülkelerdeki mevcut sağlık sistemleri pazar ekonomisine geçişle büyük oranda değişikliğe uğramaktadır. Burada MDA ülkelerinin geçiş sürecindeki mevcut sağlık statüsü; demografik, ekonomik ve sağlık durumları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Demografik durum:

Dışişleri Bakanlığının 2003 Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye başlıklı raporuna göre, AB ülkeleri gibi birliğe aday ülkeler de yaşlanan bir işgücüne sahiptir. Nüfusta meydana gelen azalma veya durağanlık nedenleriyle, demografik yapı da değişiklikler oluşmaktadır. 0-14 yaş grubunun payında azalma yaşanırken, emeklilik çağındakilerin oranında giderek bir artma söz konusudur. Nüfus yaşlanması ve hane halkı özelliklerinde görülen değişimden ötürü sosyal güvenlik politikalarının yeniden ele alınması zorunlu hale gelmektedir.

Ekonomik durum:

Avrupa birliği mali ve para politikalarına ilişkin olarak, başvuran ülkelerden özel şartların yerine getirilmesi beklenilmemektedir. Makroekonomik beklentiler daha çok euroya geçişte belirlenmektedir. Bu işlem de AB'ye kabulden önce gerçekleşmemektedir. Ancak, buradaki temel konu AB'ye kabulden sonra oluşacak olan mali ve parasal alanlardaki potansiyel baskıdır.

Dışişleri bakanlığının 2003 Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye başlıklı raporuna göre, Merkezi Doğu Avrupa (MDA) ülkeleri çok geniş bir sosyal güvenlik yapısına sahiptirler. Bu geçmişteki merkezi planlama sisteminin doğal bir sonucudur. Ancak bugün için, hiç tanımadıkları açık işsizlik ve gelir azalması gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu alana ayrılan kaynakların azalması nedeniyle de artarda yeni reformlar yapmak zorunda kalmışlardır. Öncelikle işçi ve işveren katkıları arttırılmıştır. Ancak bu da sigorta primlerini ödemede gecikmelere ve kayıt dışı ekonominin hızla gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca aylık katkıların reel değerleri başlangıç düzeyinden aşağıya çekilmiştir. Sosyal yardım düzeylerinin yetersiz kalmasının toplumda yarattığı hoşnutsuzluk ve yeniden yapılanmaya ayrılacak kamu kaynaklarının sınırlı olması, MDA ülkeleri için ciddi bir sorun olarak görülmektedir (Bütüner, 2007: 89-92).

Sağlık durumları:

Uzun yıllar sosyal politikalar içinde yer alan sağlık konusu, Avrupa Birliği'nin günümüzün değişen hedefleri ve sorunları doğrultusunda yeniden şekillenmekte ve bu alanda yeni hedeflere ulaşmak için hazırlanan eylem programları ile ortak bir amaca doğru yönelmektedir. "Sağlık" konusu, günümüzde gitgide önem kazanan bir alan haline gelmiştir. Öyle ki; Birlik, sağlık alanında benzer/ yakın politikaların oluşturulması amacıyla bir takım Topluluk Programları yürütmektedir. (Sağlık Bakanlığı, 2010: 19-20).

Örneğin; OECD 2008 yılında, "Türkiye'deki" sağlıkta dönüşüm programını izlemeye alarak çok detaylı bir Türkiye raporu hazırlamış, OECD Türkiye 2008 raporunda "Türkiye sağlık alanında "devasa" bir reformu etkili bir şekilde hayata geçirebilen birkaç ülkeden biri olmuştur ve diğer ülkelere "iyi bir uygulama" örneği teşkil etmiştir" ifadesi yer almıştır. Bu rapor, tüm parametreleriyle özetle; Türkiye'deki sağlıkta dönüşümün genel olarak başarılı olduğunu ancak sürdürülebilirlik açısından risklerin olabileceğini belirtmiştir. OECD daha sonra 2010 yılında aynı kapsamda yapmış olduğu değerlendirme ve raporunda Türkiye'deki Sağlıkta dönüşümün çok başarılı aynı zamanda sürdürülebilir olduğunu belirterek, ülkemizde uygulanmakta olan sağlık sistemlerini tüm dünyaya örnek olarak göstermiştir.

Birlik e-sağlık konusunda uzun zamandır çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar sağlık sektöründe dijital teknolojilerin etkin olarak kullanılması ile farklı bir boyuta doğru çevrilmektedir. Artık yurttaşlar da hayati önem taşıyan sağlık bilgilerine çevrimiçi ortamda ulaşabilmeleri, tıp sektöründe yaşanan dijital gelişmelerin tek yönlü olma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu süreçte E-Avrupa 2005 kapsamında belirlenen eylemler şu şekildedir (Aşık, 2006: 73).

- Elektronik Sağlık Kartları: Barcelona’da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında, kâğıt ortamında tutulan bilgiler yerine elektronik kart teknolojisinin geliştirilmesi öngörülmüştür.
- Elektronik Bilgi Ağları: Üye ülkelerin, iyileştirme merkezleri ve evler arasında kurulacak bağlantının elektronik bilgi ağı kapsamına alınması öngörülmüştür.
- Çevrimiçi Sağlık Hizmetleri: Sağlıklı yaşam bilgilerinin, elektronik sağlık kayıtlarının telefonla ve diğer iletişim platformları kanalıyla sağlık danışmanlığının, elektronik ödemelerin yapılması planlanmıştır.

AB genişlemesinin aday ülke sağlık sistemleri üzerine olası etkileri şu şekilde ortaya konulmaktadır: Düşük sosyal statü ve uygun olmayan çalışma koşullarından dolayı sağlık profesyonellerinin göç etmesi; hastaların serbest dolaşımı; hizmetlerin serbest dolaşımı (dış yatırım) ve malların serbest dolaşımı (ilaç ve tıbbi malzeme). Bunlara ek olarak aday ülkelerin AB’ye katılmaları ile birlikte sağlık sistemlerinin finansmanında güçlükler yaşanabilecektir. Çünkü üyelik ile birlikte sağlık harcamalarında artışların meydana gelmesi beklenmektedir. Sağlık harcamalarındaki artışlar kısmen, sınır ötesi sağlık hizmetlerinin sağlanması ile ilgili olması beklenirken, söz konusu artışın bir kısmının da farmasötik ürünlerin ve tıbbi malzemelerin fiyatlarında yaşanacak daha fazla artıştan kaynaklanacağı öngörülmektedir (Yıldırım, 2004: 85’den aktaran: Bütüner, 2007: 113).

E-sağlık; “mevcut enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, özellikle de internetin, sağlık hizmetini iyileştirmek veya ulaşılabilirliğini arttırmak için kullanılmasıdır” Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında son yıllarda yaşanan inanılmaz değişiklikler ve İnternet’in yaygınlaşması, sağlık hizmetinden yararlananların ve sağlık hizmeti sunanların görevlerini önemli ölçüde etkileyebilecek uygulamaların geliştirilmesine fırsat tanımıştır. Bu gelişmeler her ülkede e-sağlık kavramının ulusal sağlık bilgi sistemleri altyapısının geliştirilmesinde öncelik kazanmasına neden olmuştur (Yurt, 2004: 18’den aktaran: Güreli, 2006: 53).

Ülkemizde, benzer uygulamalar yapılmaktadır: e-sağlık programı ile Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlükleri, özel hastaneler internet üzerinden birbirlerine bağlanacaktır. Bu programın genel özellikleri şunlardır (Sağlık Bakanlığı, 2005).

- Program internet tabanlıdır, kullanımı çok basittir.

- Program her türlü yeniliğe, eklemeye ve çıkartmalara imkân vermektedir.
- Program, özel hastanelerin tüm işlemlerini kademeli olarak yapmaya imkân vermektedir.
- Yazışmalardan doğan zaman kayıplarını ortadan kaldırmaktadır.
- Hastanelerin tıbbi malzeme durumlarını izlemeye imkân vermektedir.
- Yapılan her türlü sözleşmeli hizmetlerin süresini ve içeriğini izleme olanağı vermektedir.
- İstatistiklerin daha hızlı ve sağlıklı olarak alınmasına imkân vermektedir.
- Yatak ücret artışlarının otomatik olarak yapılmasını sağlamaktadır.
- Özel hastanelerle yapılan yazışmaların tümünü görme ve izleme olanağı vermektedir.

2.8. Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamalarına Etkisi

AB’ye uyum sürecinin ülkemizdeki sosyal hizmet alanına etkilerini incelemek için öncelikle, bu alandaki mevcut uygulamaların incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de mevcut sosyal hizmet ve yardım kurumları ile bunların faaliyetleri aşağıda sayılmıştır: (DDK, 2009: 5).

- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Tüm faaliyetleri)
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve il ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıyla birlikte tüm faaliyetleri)
- Sağlık Bakanlığı (Yeşil kart uygulaması)
- Milli Eğitim Bakanlığı (Pansiyon, burs, ücretsiz kitap ve diğer sosyal yardım faaliyetleri)
- Adalet Bakanlığı (Tutuklu ve hükümlülere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- Milli Savunma Bakanlığı (Muhtaç asker ailelerine sağlık yardımı faaliyeti)
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı (Tüm faaliyetleri)
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (Tüm faaliyetleri)
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Tüm faaliyetleri)

- DPT Müsteşarlığı (GAP-Sosyal Destek Programı ile AB eğitim ve gençlik programları faaliyetleri)
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Çalışan çocuklara yönelik faaliyetler)
- Tarım ve Köy işleri Bakanlığı (Doğrudan gelir desteği ve tabi afetlerden zarar gören çiftçilere yönelik faaliyetleri)
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (Afetlere ilişkin sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- Emniyet Genel Müdürlüğü (Mülteci, sığınmacı, yasadışı göçmenler ile çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- Sosyal Güvenlik Kurumu-Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü (65 yaş ve özürli aylığı faaliyetleri)
- Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (Tüm faaliyetleri)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (Sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (Gençlik ve izcilik faaliyetleri)
- Üniversiteler (Öğrencilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- Toplu Konut İdaresi (Alt gelir gruplarına yönelik konut faaliyetleri)
- Belediyeler (Tüm sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)
- İl Özel İdareleri (Tüm sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri)

AB'ye uyum süreci, Birliğe üyelik başvurusu ile başlayan ve katılımın gerçekleştiği anda sona eren bir süreç olmayıp, katılımın gerçekleştiği tarihten itibaren de devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla, AB'ye uyum sürecinin “katılım-öncesi” ve “katılım-sonrası” olarak iki alt sürece ayırmak gerekmektedir. Katılım-öncesi uyum süreci, aday ülkenin üyeliğin gerektirdiği şartları karşılama ve AB müktesebatına uyum çalışmalarının sürdüğü ve üyelik yolundaki ilerleyişinin AB tarafından yakından izlenilerek değerlendirildiği bir süreçtir. Katılım-sonrası uyum süreci ise, müzakereler esnasında her bir fasıl görüşüldükten sonra Katılım Antlaşması hükümleri ile düzenlenmektedir. Böylelikle, yeni üye ülkenin hangi fasıla ne kadar süre sonra tamamen uyum sağlayacağı, bir diğer deyişle AB'nin hangi tasarrufunun yeni üye ülkeye ne zamandan itibaren yürürlüğe gireceği, Katılım Antlaşması'nın geçiş süreçlerini düzenleyen hükümlerinden anlaşılmaktadır (Yiğit: 2011: 19).

Günümüzde AB içinde sağlanan sosyal hizmetlerin en önemli meselelerinden birisi ülkemizdekine benzer biçimde hizmet sağlayıcıların çeşitliliğidir. Bu nedenle hizmetler arasında standartlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır. AB,

bu amaçla hizmette yerellik ilkesini uygulamaya bu mümkün olmazsa dıştan hizmet satın alma yoluna gitmeye çalışmaktadır. AB hukukunda sosyal hizmetlerin kalitesi önemlidir. Bu noktada AB'nin kuruluş felsefesinde yer alan rekabetçi bir toplum yaratma hedefi sosyal hizmetlerin bir yük gibi görülmesi sonucunu ortaya çıkarabilir. Böyle bir sonucun Avrupa Sosyal Modeli için bir tehlike arz ettiğini fark eden AB düzenlediği sosyal forumlar aracılığıyla tehlikenin önüne geçmeye çalışmaktadır. Sosyal hizmetlerin sağladığı sosyal koruma ve içerme AB içinde eşitliği sağlamanın yolu olarak görülmektedir. Aktif içerme, işgücü pazarına, iş fırsatları veya eğitim yoluyla girmenin yanında, onurlu bir hayat sürdürmeye yetecek gelir desteği sağlamayı da gerektirmektedir (Apan, 2007: 6-11'den aktaran: Aydın, 2010).

Ülkenin Avrupa Birliğine uyum süreci, sosyal hizmet ve yardımların uluslararası norm ve standartlara uygun hale getirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet ve yardımları sunan yerel yönetimlerin, sosyal yardım uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarını istihdam etmeleri gerekmektedir (DDK: 2009/4: 32).

Sosyal hizmetler eğitimi ve uygulaması alanında Avrupa çapında ortak stratejilerin geliştirilmesinin önünde üç önemli engel bulunmaktadır: (Engelke, 1996: 161-183'den aktaran: Seyyar, 2004: 437-448)

- a) Sosyal hizmetler biliminin mahiyeti ve teorik-pratik çerçevesi hakkında farklı akademik görüşlerin ortaya çıkması, sosyal hizmetler alanında farklı mesleklerin ve ders programlarının ortaya çıkması, müfredatın ve uygulamaların millî emek piyasasının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, diplomaların uluslararası geçerliliğini zorlaştırmaktadır.
- b) Sosyal hizmetler çalışmalarında millî alanda aşırı ihtisaslaşma ve kurumlaşma sebebiyle, Avrupa çapında inter-disipliner bir anlayışla müşterek çalışma alanlarına yönelik ortak faaliyetlerin hayata geçirilememesi sonucunda, sosyal hizmetler meslekleri birbirinden uzaklaşmıştır.
- c) Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan sosyal hizmetler politikalarının, gerek sosyal alan, gerek hedef kitle, gerek kurumsal yapılanma, gerek finansman kaynakları, gerekse sosyal politika içindeki yeri, önemi ve ağırlığı açısından birbirinden çok farklı olması.

AB'nin özellikle sosyal yardım ve hizmetler açısından önem kazanan "yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele" misyonu çerçevesinde ve küresel ve ulusal gelişmelerin de etkisiyle, "yoksulluk", Türkiye'nin de sıcak gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin bir parçası olarak Türkiye, bir Sosyal İçerme Belgesi (Joint Inclusion Memorandum) hazırlamaya başlamıştır.

Bu belgenin hazırlık sürecinin Türkiye'deki sosyal politikaya en önemli katkısı, yoksulluğu bütün boyutlarıyla görünür kılmak olmuştur. Bir yandan dışlanmanın boyutları ortaya çıkarken, bir yandan da sosyal içermeye yönelik politikalar oluşturulmaya başlanmıştır (Buğra, 2008: 221).

Sosyal politikaların içinde yer alan sosyal hizmetler de bu noktada yeni uygulamalara yönelmiştir. AB'ye uyum sürecinin yansıması olan ve uygulamaya geçmiş önemli projelerden biri de, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan İşbirliğine Yönelik Sosyal Hizmet Projeleridir.

Bu projelerle, sokakta çalışan/yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için toplum merkezleri veya sosyal amaçlı merkezlerin kurulması veya mevcut merkezlerdeki programların çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamdaki projelerde öncülüğün sivil toplum kuruluşları ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından yapılması beklenmektedir. Bir başka proje ise, İstihdam Eğitimi Proje Destekleridir. Bu projenin hedefi de yoksul kadınlara, işsiz gençlere, düzenlenecek kısa süreli kurslarla çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş bulmalarının sağlanmasıdır. Eğitimlerde benzer konularda çalışma yapan kamu ve sivil toplum kuruluşları (Vakıflar, dernekler, sanayi, ticaret ve esnaf odaları, kooperatifler, birlikler vb.) ile işbirliği yapılarak istihdam güvencesi sağlanması amaçlanır.

(<http://www.erkankaraarslan.org/bolum/makale/dosya/74.doc> / 18.04.2011)

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞİŞEN SOSYAL HİZMET ALGISI

3.1. İnsan Hakları Sosyal Hizmet İlişkisi

Duyan (2008: 34)’de belirttiği gibi, İnsan hakları ve sosyal adalet ilkeleri sosyal hizmetin esasını oluşturur

Sosyal hizmet mesleği ile insan hakları kavramı arasındaki ilişki oldukça yakındır. Bu ilişki insan haklarının gelişme süreci ile insana yardım düşüncesinin çoğu kez örtüşmesinden gelmektedir.

“Öyle ki mesleki değerlerin pek çoğu insan hakları düşüncesinin içinden doğmuştur. Bir mesleki değer olan ”her insanın doğuştan değerli olduğu” kabulü, insan haklarının da temelinde olan ”doğal hukuk” anlayışının bir ürünüdür. İnsan haklarına yön veren yaşamın değeri, özgürlük, eşitlik ve ayrımcılık gözetmeme, adalet, dayanışma, toplumsal sorumluluk, evrim, barış ve şiddetin olmaması, doğal çevrenin korunması gibi değerler sosyal hizmet mesleğinin de aynı ölçüde başvurduğu değerlerdir. Felsefi düzeyde, iki kavram ve olgu (sosyal hizmet ve insan hakları) arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Her ikisinde de insana verilen değer dikkat çekicidir. Her ikisinde de insana verilen değer temeldir. İnsan salt insan olduğu için değerli ve onurlu bir varlıktır. İnsanın refah içinde yaşaması bir haktır ve bu hakkın gerçekleşmesi pek çok alt düzey hak ve özgürlüklerin güvenceye alınmasına bağlıdır. Her iki olgu da insanı yaşadığı çevre içinde bir bütün olarak görür ve ele alır. Tarihsel olarak her iki kavramın da birlikte ve iç içe geliştiği anlaşılmaktadır. Toplumsal değişme sürecinde insan hakları alanında ortaya çıkan gelişmeler insana verilen değerlerin artmasına neden olmuştur. Başlangıçta temel hak ve özgürlükler alanında ortaya çıkan gelişmeler giderek siyasal ve toplumsal hakları da içerecek biçimde gelişmiştir. Sosyal hizmetlerin, devletin görev ve sorumluluk anlayışı içinde etkin bir biçimde örgütlenmesi ve bu arada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı da bu sürecin ürünüdür...” (Karataş, 2002: 150).

Osmanlı Devleti’nin çöküş dönemi olarak ifade edilen 19. yüzyılda sosyal hizmetler adına yapılan uygulamaları gördükçe, Osmanlı’nın insan merkezli bir medeniyeti temsil etmenin manevi mesuliyetini hakkıyla ifa ettiğine şahit olmaktayız. Elbette uygulamada yetersizlikler ve eksiklikler olabilir, ancak o dönemin ağır şartları göz önüne alındığında yapılanların hiç de azımsanacak işler olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Karataş, 2008: www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=225 / 22.05.2011).

Ancak bu uygulamalar, tarihsel süreç içerisinde yakın zamana kadar, karşılıklı yardımlaşma ve dinsel inançlar gereği giderilmeye çalışılan yoksulluk, özürsüzlük, kimsesizlik, muhtaçlık gibi sorunlar artık bu yaklaşımlarla giderilemez hale gelmiş ve

devletin doğrudan sorumluluğu alanına girmiştir. Böylece, sosyal devletin bir görevi haline gelen sosyal hizmetler, özgür, çoğulcu ve demokratik bir toplumda gelişmeyi ve toplumu yaşatmayı sağlayıcı bir kurum olarak karşımıza çıkan “kamu yönetimi” içerisinde örgütlendirilerek halka verilmeye başlanmıştır (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 100).

Esas olarak insan hakları anlayışındaki gelişmeler sosyal hizmetlerin ve sosyal hizmet mesleğinin amaç ve işleyişine yön vermektedir. Bireysel haklardan toplumsal haklara doğru gelişen insan hakları anlayışı sosyal hizmetlerin ve sosyal hizmet mesleğinin gelişme doğrultusuna yön vermiştir (Karataş, 2002: 151).

Sosyal hizmet bir bütünün parçaları olan beş alanda uygulanır. Bunlar: coğrafya, politika, sosyal ekonomik, kültürel, manevi alanlardır (United Nations, 1992). Esasen, bu beş alan ve özellikleri, mesleğin insan hakları ile alan ilişkisinin niteliğini de etkilemektedir. Baskıcı politik sistem, insan hakları açısından uygulama için çerçeve yaratarak mesleğin insan hakları ile olan ilişkisini sınırlandırabilir. Sosyo-ekonomik alanda var olan olanaklar (çalışma, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetlere ulaşma) yeterli değil ise sosyal hizmet mesleki çalışmalarını bu kaynakların dağılımını dengelemeye yönelterek temel insan haklarının gerçekleştirilmesine çabalar. Yine sosyal hizmete çerçeve sağlayan manevi alanda yer alan değerlerin insan haklarına uygun olmaması durumunda anılan değerlerin değiştirilmesine yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi mesleğin temel fonksiyonu haline gelir. Tüm toplumun yararını gözetilen bir denge mesleği olarak sosyal hizmet, insan haklarını korurken, kendisi için oluşabilecek tehlikeli durumlar ile baş etmeyi, her zaman değer ve felsefesinden ödün vermeyerek başarmaya yönelmelidir (Şahin, 2002: 145).

Günümüzde insan haklarının gelişimi ve hümanizm, liberalizm akımlarının etkisi bu yönelişi perçinlemektedir. Ancak insan hakları genel anlamda pozitif bir durumu ifade ederken, kişi özelinde bu hakların sınırsız olma tahayyülü de sonuç anlamında negatif bir durumu çağrıştırmaktadır.

Sosyal hizmet hem bireyin hem de bireyin içinde yaşadığı durumun sosyal işlevsellik ve sosyal refah açısından daha iyi bir konuma getirilmesinde fonksiyoneldir. Bu açıdan, insan hakları adeta insan olmanın anlamı, istenilen toplum biçimi ve onurlu bir insan yaşamının ön koşullarını çizmektedir. Böyle bir idealin yaşama geçirilmesinde belki de en etkin meslek sosyal hizmettir. Çünkü sosyal hizmetin birey ve topluma ilişkin temel felsefi değerlerine dayalı bir uygulamada insanın değeri ve onuru ile sosyal adalete dayalı bir toplum düşüncesi

ön plana çıkmaktadır. Sosyal hizmet ve insan haklarının bireye ve onurlu bir yaşama ilişkin idealleri paralellik göstermektedir. Çünkü sosyal hizmette tıpkı insan hakları gibi çağımıza damgasını vuran iki temel kavramı tüm uygulamalarına yansıtma amacındadır. Bu iki temel kavram insan hakları literatüründe “özgürlük ve eşitlik” olarak ortaya konmaktadır. İnsan hakları kavramının bu iki temel kavramı, sosyal hizmet literatüründe “self-determinasyon ve sosyal adalet” olarak kendini göstermektedir. Sadece geleceklere yönelik kararları kendileri alan insanlar özgür olarak nitelendirilebilirler. Özgürce karar alabilmek için ise, insanların çok temel insan ihtiyaçlarından yararlanabilmesi ve seçeneklerinin olması gerekir. Böyle bir durum ise, sosyal adaleti gerektirmektedir (Şahin, 2002: 146).

Sosyal adalet tam da bu noktada sosyal hizmet uygulamalarının belli bir standardizasyona sahip olmasını gerektirmektedir. Somut olarak ifade etmek gerekirse, Türkiye anayasada da belirtildiği gibi sosyal hukuk devletidir. Bu ilkenin gereği olarak sosyal hizmetin; Türkiye'nin yedi bölgesinde maddi, manevi ve sosyal yoksunluklar içinde bulunan ülkenin tüm vatandaşlarına aynı nitelikte sunulması gerekir. Zira sosyal hizmet bir haktır anlayışı, bu hakkın ülkenin tüm vatandaşlarına yönelik olmasını geçerli kılar.

Günümüzde sosyal devlet ve insan hakları yolundaki gelişmelerde sosyal hizmetlerin rolü tartışılmaz. Sosyal hizmetlerin gelir dağılımını düzeltici yöndeki etkisi, insan hakları sepeti içinde yer alan toplumsal hakların gerçekleştirilmesinde “kritik bir öneme” sahiptir. Bilindiği gibi dinamik bir kavram olan insan hakları ve özgürlükler alanı sürekli bir gelişim içindedir. Bu yapı insan ve toplum yaşamını düzenleyen yanı sıra birlikte, geleceğe yön veren “idealleri” de içinde barındırır. Temel amaç insanların ve ulusların yaşamında gerçek özgürlük ve eşitliği yakalamaktır (Karataş, 2002: 154).

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu aşağıda yer alan insan haklarını tüm sosyal hizmet uzmanları için ortak standart ve rehber olarak ortaya koymaktadır (IFSW 1999).

Yaşam: İnsan hakları çalışmalarında yaşam hakkı temeldir. Sosyal hizmet uzmanları sadece yaşam kalitesini tehdit eden insan hakları ihlallerine karşı koymazlar, aynı zamanda yaşamı zenginleştirici ve geliştirici mesleki faaliyetlere de yönelirler. Sosyal hizmet fiziksel ve psikolojik sağlığın yaşam kalitesi ile ilişkisinin farkında olarak mesleki faaliyetlerini tasarlar. Önlenebilir hastalık ve sakatlıklarla ilgili çalışmalarda bulunur.

Özgürlük: Tüm insanlar özgür doğarlar. Sosyal hizmette tüm uygulamalarında insanın özgürlüğünü kısıtlayan koşulları etkisiz hale getirme uğraşısındadır.

Eşitlik ve Ayrımcı Olmama: Tüm insanlar için eşitlik ilkesi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin birinci maddesinde ortaya konur. Sosyal hizmet sosyal adalete inanan bir meslek ve disiplindir. Dışta bırakılan birey ve grupların haklarının savunulmasında sosyal hizmet birincil rol oynamaktadır. Yine sosyal hizmet ayrımcı olmaksızın, tüm grupların kamu ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanmasına çalışır.

Adalet: Sosyal adalet, sağlık, eğitim, fırsat eşitliği, avantajsız gruplar ya da kişiler için korumayı içermektedir. Sosyal hizmet tüm uygulamaları ile müracaatçı kitleleri için sosyal adaleti geliştirmeye çalışmaktadır.

Dayanışma: Sosyal hizmet, günlük uygulamalarında, yoksullar ve baskı altına alınmış gruplar ile dayanışma içerisindedir. Yoksulluk, açlık ve evsizlik insan hakları ihlalidir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaleti sağlamak için avantajsız grupların haklarını savunmak durumundadır. Bir başka deyişle dayanışma, insanlığın acı ve üzüntüsüne neden olan koşullara yönelik olarak sosyal hizmetin taraf olmasını gerektirir. Sosyal hizmet her türden etkinliği ile insanların politik, sivil, sosyal, ekonomik, kültürel ve manevi haklarını gerçekleştirmelerine yönelir.

Sosyal Sorumluluk: Esasta sosyal sorumluluk, dayanışma ilkesinin yaşama geçirilmesi olarak düşünülebilir. Sosyal hizmet her zaman acı çeken ve avantajsız birey, grup ve toplumların yanında olan ve onların haklarını savunan bir meslektir. Bir bakıma sosyal hizmet mesleği de, toplumun sosyal işlevselliğini tam olarak sağlamayanlara yönelik sorumluluğunun sonucu olarak düşünülebilir. Barış ve Şiddetin Olmayışı: İnsan ilişkilerinde çatışma önlenemez. Sosyal hizmetin amacı bireyin kendisi ve diğerleri ile uyum içerisinde yaşamasını sağlamak ile ilgilidir. Sosyal hizmetin barış yanlısı olması, sosyal adaletsizliğin sürmesine razı olması demek değildir. Sosyal hizmet, değişim için şiddet içermeyen yolları her zaman denemekle yükümlüdür.

Çevre: Dünyamız sürekli olarak kirlenmekte, doğal çevre bozulmaktadır. Doğa ile insan arasında var olan denge sürekli bozulmakta, pek çok ülkede yaşam kalitesi sürekli düşmektedir. Yanlış kalkınma modelleri küresel kirliliğe katkıda bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çevresel bozulmanın insan yaşamına verdiği zararlar ile baş edecek çalışmalarını yerine getirmek ile sorumludur.

3.2. Özürlü Hakları ve Sosyal Hizmetler

Özürlülük, toplum yaşamında, başkalarıyla eşit düzeyde yer alma fırsatlarının yitirilmesi ya da sınırlandırılması anlamına gelir. Bu içeriğiyle terim, özürlü bir insan ile çevresi arasındaki karşılaşmayı anlatır. Bu terimin kullanılmasının amacı, çevrede ve toplumdaki birçok örgütlü etkinlikte var olup özürlülerin eşit koşullarda katılımını önleyen eksikliklerin vurgulanmasıdır (Aysoy, 2004: 50).

Özürlülük birçok şekilde tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre; özürlülük "normal bir kişinin, kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, bedensel ve ruhsal kabiliyetlerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma noksanlık sonucu yapamayan özürlülere denir" şeklinde tanımlanmaktadır. Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu'nca belirlenen özürlü tanımına göre "bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal özelliklerinde belirli bir oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu ve bozukluğu sonucu normal yaşamın gereğine uyamayacak düzeydeki kişilere" özürlü denilmekte ve özürlülük iki kategoriye ayrılmaktadır (Ölçer, vd., 2002: 60-61).

A. Bedensel özellikleri bakımından özürlü olanlar;

1. Görme özürlüler
2. Konuşma özürlüler
3. İşitme özürlüler
4. Ortopedik özürlüler
5. Sürekli hastalığı olanlar

B. Zihinsel özellikleri bakımından özürlü olanlar

1. Zekâ düzeyleri çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 20-40 olanlar,
2. Zekâ düzeyleri çeşitli ölçeklerde 41-74 olanlar,
3. Zekâ düzeyleri çeşitli ölçeklerde 75 olanlar,

Özürlülük, SHÇEK 2828 sayılı Kanunu'na göre; "Doğuştan veya sonradan herhangi bir sakatlık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi sonucu normal yaşamın gereklerine uymama durumunda

olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir.”

Özürllülerle ilgili sağlıklı politikaların oluşturulması için, öncelikle Türkiye’deki toplam özürllü sayısının bilinmesi gerekmektedir. Henüz toplam özürllü sayısının bilinemediği bir ülkede sağlıklı bir politika oluşturmaktan bahsedilemez. Dünya Sağlık Örgütünü tahminlerine göre nüfusun %14’ünün üstünde özürllü olduğu bilinmektedir (Ölçer, vd., 2002: 61).

Tarihsel süreç içinde Ülkemizde özürllülerle ilgili ilk örgütlü çalışmalara 1889 yılında başlanmıştır. 1889 yılında İstanbul’da Sağlık Okulu, 1921 yılında İzmir’de Özel Sağırlar ve Körler Okulu, 1944 yılında İstanbul’da bir dernek tarafından Sağırlar Okulu, 1951 yılında Ankara’da Körler Okulu, 1954 yılında Gaziantep’te Körler Okulu açılmıştır. Eğitilebilir zihinsel özürllüler için ilk özel sınıflar ve bu sınıflarda yetiştirilecek çocukları seçmek, incelemek ve rehberlikte bulunmak üzere ilk psikoloji kliniği (şimdiki rehberlik ve araştırma merkezi) 1955 yılında Ankara’da faaliyete geçmiştir. 1963 yılında Ankara’da ve İstanbul’da üstün zekâlılar için üst özel sınıflar açılmıştır. 1969 yılında İstanbul’da Eğitimi Güç Çocuklar İlkokulu, 1974 yılında Ankara’da Ortopedik Özürllüler Okulu faaliyete geçmiştir. 1982 yılında alt özel sınıfları bitiren çocuklara iş öğretmek üzere ilk iş okulu Bursa’da açılmıştır. 1983 yılında “Özel Eğitim’e Muhtaç Çocuklar Kanunu” çıkmış ve yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı’nda rehberlik hizmetlerinin de dâhil edildiği “Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi” oluşturulmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile “Bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinde belli oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup, korunmaya, bakıma, yardıma ve yetiştirilmeye muhtaç kişi özürllü olarak tanımlanmış ve bu kişilere beceri kazandırılması ya da devamlı bakımıyla ilgili “Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri” kurulması görev olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na verilmiştir. Ancak bugün gelinen nokta iç açıcı değildir. Tüm bu gayretler özürllülerin sorununu çözmeye yetmemiştir.

(www.sosyalhizmetuzmani.org/ozurneden.htm/18.04.2011).

Ülkemizdeki özürllülere yönelik yasal düzenlemeler; sosyal hukuk devleti anlayışının bir gereği olarak, pek çok uluslararası sözleşmeyle güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu sözleşme ve bildirimleri şöyle sıralayabiliriz: İnsan Hakları Beyannamesi (1948), Zihinsel Özürllü Kişilerin Hakları Bildirgesi(1971), Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar ve Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966), Özürllü Kişilerin Hakları Bildirgesi (1975), Zihinsel Hastalığı Olan Kişilerin Korunması ve Ruh Sağlığı Koruma Hizmetlerinin Geliştirilmesi Bildirgesi (1991), Avrupa Sosyal Şartı (1961), Helsinki Nihai Senedi (1975). Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989), ILO Sözleşmeleri, Özürllülerin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar (1983) (SHU Derneği, 2000).

20. yüzyılın sonlarına geldiğimiz halde ülkemizde hala sağlıkta, eğitimde, istihdamda ve hayatın diğer alanlarında özörlölere aynı ölçüde hizmet götürölmediği dikkat çekmektedir. Fırsat eşitliğinin sağlanması gereği, gerek yasalar, gerek ekonomik ve sosyal hayata ilişkin her türlü düzenlemelerde hükme bağlanmış ve yaptırımları belirtilmiştir. Avrupa Birliği'nin tüm üye ölkelerinde özörlölük politikasında, fırsat eşitliği sağlama ve ayrımcılık yapmama ilkesi savunuluyor. Eğitim alanında özel okullarla ve istihdam alanında ayrı iş yerleriyle özörlölerin spesifik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ayrı yapılar geliştirilmesinden tedricen uzaklaşmakta, bu tür yapılar yerine mümkün olan durumlarda özörlö kişilerin normal okullara ve açık istihdama entegrasyonu geliştirmeye yönelik girişimlere geçilmektedir (Ölçer, vd., 2002: 64).

Özörlölere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının sağlanması noktasında, sosyal hizmet uzmanının başta gelen görevi: özörlölünün kendine olan öz güveninin sağlanmasına, hayal kırıklığına uğramadan özrü ile birlikte yaşamaya alışmasına, toplumsal yaşama katılmasına yardımcı olmaktır. SHÇEK bünyesinde özörlö bireylere yönelik hizmetler, Genel Müdürlük merkez teşkilatında Özörlö Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na yürütölmektedir. Kurumun tüm ihtiyaç gruplarına yönelik hizmetleri, 81 ilde il sosyal hizmetler müdürlükleri ile 34 ilçede ilçe sosyal hizmetler müdürlüklerince idare ve koordine edilmektedir. Özörlö bireylere yönelik kurumsal bakım hizmetleri ise il ve ilçe sosyal hizmetler müdürlüklerine bağlı olarak yatılı hizmet üreten "Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri", gündüzlü hizmet üreten "Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri" ve yatılı ve/veya gündüzlü hizmet üreten "Özel Bakım Merkezleri" aracılığıyla sunulmaktadır (SHÇEK, Özörlö Bireylere Yönelik Hizmetleri, www.shcek.gov.tr /27.04.2011).

Hizmetlerin Yürütölmesine İlişkin Yönetmelikler:

- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özörlölerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik (03.09.2010 tarihli ve 27691 sayılı Resmi Gazete).

Yönetmelikte bedensel, zihinsel ve ruhsal özörlöleri nedeni ile yaşama gereklerine uyamama durumunda olan özörlö bireylerin tespiti, incelenmesi, bakımı ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmaları, özörlö ve özörlö ailelerine

danışmanlık hizmeti, bu hizmetlerin niteliğine ve işleyişine ilişkin usul ve esasları, personelin görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Bu Yönetmeliğimiz çerçevesinde resmî kuruluşlarımızda bakıma muhtaç özürhürerimizin herhangi bir gelirinin olup olmasına bakılmaksızın ücretsiz olarak bakımı hizmeti sunulmaktadır.

- Bakıma Muhtaç Özürhürerlerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (30.07.2006 tarihli ve 26244 sayılı Resmi Gazete)

Yönetmelikte “özürhürerlik sınıflandırmasına göre ağır özürhürer olduğu belgelendirilenlerden; günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olduğu, her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarının, bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olduğu bakım raporu ile tespit edilenleri” şeklinde tanımlanan bakıma muhtaç özürhürerlerin isterlerse ikametgâhlarında, isterlerse resmî veya özel bakım merkezlerinde bakımları güvence altına alınmış olup bu özürhürerlere verilecek bakım hizmetleri, hizmetlerin ücretlendirilmesi ve ücretlerin ödenmesi ile ilgili hususlar düzenlenmiştir.

- Bakıma Muhtaç Özürhürerlere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği (30.07.2006 tarihli ve 26244 sayılı Resmi Gazete).

Yönetmelikte gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılacak bakıma muhtaç özürhürerlere yönelik özel bakım merkezlerinin açılış izni, çalışma şartları, personel standardı, denetlenmeleri ile ücret tespiti ve ödemelerine ilişkin usul ve esasları düzenlenmiştir.

- Bakıma Muhtaç Özürhürerlere Yönelik Resmi Kurumlar ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği (30.07.2006 tarihli ve 26244 sayılı Resmi Gazete)

Yönetmelikte SHÇEK Genel Müdürlüğü haricindeki diğer resmî kurum ve kuruluşların bünyesinde açılacak bakıma muhtaç özürhürerlere yönelik bakım merkezlerinin açılış izni, çalışma şartları, personel standardı, denetlenmeleri ile ücret tespiti ve ödemelerine ilişkin usul ve esasları düzenlenmiştir.

- İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi İle Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (19.08.2006 tarihli ve 26264 sayılı Resmi Gazete)

Yönetmelikte işaret dili tercümanlığı hizmeti vermek üzere Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra teşkilatında çalıştırılacak ve görevlendirilecek personele ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

Özürli Bireylere Yönelik Hizmetler

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürli bireylerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelikte özürli bireylere yönelik hizmetlerin genel esasları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Özürli bireylerin ailesi yanında evde bakımına öncelik verilir.
- Ailesi olmayan veya ailesi yanında bakımı sağlanamayan özürli bireylerin merkezlerde bakımı ve rehabilitasyonu, alternatif hizmet modeli olarak sağlanır.
- Yatılı hizmet veren merkezlerde, merkez hizmet binalarının yeterlilik ve uygunluk durumuna göre; aynı merkezde, farklı özür, yaş ve cinsiyet durumundaki özürli bireylere de hizmet sunulabilir.
- Özürli bireylerin ihtiyaç duydukları bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşabilmeleri amacıyla, gündüzlü hizmet veren merkezlerde de, fiziki şartların yeterli olması ve gerekli düzenlemelerin yapılması hâlinde, farklı özür, yaş ve cinsiyet grubunda bulunan özürli bireylere hizmet sunulabilir.
- Merkezlerde, ruhsal özürli bireylere hizmet verilebilmesi için ruhsal özürli bireyin öncelikle Sağlık Bakanlığının ve üniversitelerin ruh sağlığı hastanelerinde veya kliniklerinde tedavi olması, toplu yaşam birimlerinde yaşayabilecek kadar şifa bulması, atak dönemlerinde nasıl hareket edileceğinin belirlenmesi, hastalığının kontrol altına alınması ve belirtilen durumların sağlık raporu ile tespit edilmesi gereklidir.
- Ruhsal özürli bireylerin bakımı sürecinde de Sağlık Bakanlığının ve üniversitelerin ruh sağlığı hastanelerinden veya kliniklerinden sürekli destek alınması, tedavilerinin ve kontrollerin düzenli yapılması sağlanır. Ayrıca merkezde psikiyatrist, nörolog gibi uzman tabiplerin desteği ve yönlendirmesi ile merkezin fiziki özellikleri dikkate alınarak bakım ve rehabilitasyon süreci planlanır.
- Akıl sağlığı problemi yaşayan özürli bireylere sunulacak hizmetler hususunda il sağlık müdürlükleri, ilçe sağlık grup başkanlıkları ve üniversiteler ile gerekli işbirliği yapılır. Merkezlerde gerek görülmesi hâlinde akıl sağlığı problemi yaşayan özürli bireylerin güvenliği ve kontrolü için gerekli tedbirlere ilişkin kararlar, koordinasyon ve değerlendirme kurulu tarafından alınır.
- Kendisine ve çevresine zarar verme durumunda olan özürli bireylere; acil müdahale, gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması, sağlık kuruluşlarına sevk ve takibi konularında, Genel Müdürlük uygulama esaslarını belirleyerek merkezlere bildirir.
- Özürli bireylerin eğitim, özel eğitim, teknik eğitim, yaygın eğitim ve destek eğitim ihtiyaçları, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel okullar ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde karşılanır.
- Özürli bireylerin eğitimi hususunda il ve ilçe millî eğitim müdürlükleri ile gerekli işbirliği yapılır.
- Kuruluş müdürlüğünce çalışabilecek durumda olan özürli bireylerin isimleri ve özür durumları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının il ve ilçelerde bulunan ilgili birimlerine bildirilir. Bu özürli bireylerin iş ve meslek edinmelerine ve istihdamlarına yönelik olarak gerekli işbirliği çalışmaları yapılır.

- Yatılı bakım ve rehabilitasyon merkezlerine, yatılı ve sürekli bakım hizmeti verilmek üzere toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan özürllü kabul edilir.
- Gündüzlü hizmet veren aile danışma ve rehabilitasyon merkezlerinde, yarım veya tam gün hizmet verilmesi esas alınarak bireysel ve grup çalışmasını içeren rehabilitasyon hizmetleri ile bakım hizmeti birleştirilerek verilir. Ayrıca özürllü bireye sahip ailelere yönelik danışmanlık hizmetleri sunulur.” (SHÇEK, Özürllü Bireylere Yönelik Hizmetler, <http://www.shcek.gov.tr> /20.05.2011).

3.3. Hasta Hakları ve Sosyal Hizmetler

Hasta hakları kavramı: “Sağlık hizmetlerinden faydalanma ihtiyacı bulunan fertlerin, sırf insan olmaları sebebiyle sahip buldukları ve T.C. Anayasası, milletlerarası anlaşmalar, kanunlar ve diğer mevzuat ile teminat altına alınmış bulunan haklarını” (Hasta Hakları Yönetmeliği 4. madde) ifade eder.

Hasta hakları, insan haklarının tıp alanındaki, insanlar arası ilişkinin farklılaşmış özel bir biçimidir.

Hasta hakları günümüzde yeni yeni dile getirilmektedir. Bu durum insan hakları kavramının yerleşikliği yanında, sağlık sistemlerinin ulaştığı düzeyle de ilgilidir. Gelişmiş ülkelerin sağlık sistemleri içinde hastalar olarak yer alan kişiler, haklarını kolayca dile getirebilirken; tüm bireylerine sağlık güvencesi sağlayamamış ve sağlık hizmetlerinin coğrafi olarak nitelik ve nicelik açısından eşit dağılmadığı ülkelerde bireyler tedavi olabilmek için büyük zahmetlerle yakalayabildiğinden hasta hakları bağlamında bir sorgulama söz konusu olmamaktadır. Ekonomik nedenler yanında kültürel ve sosyal etkenler de bu konuda belirleyici olmaktadır. “Hasta Hakları” bireylerin geçirdikleri/geçirmekte oldukları hastalıkları dolayısıyla tam tedavi, rehabilitasyon aşamalarını içeren süreçte sözü edilebilecek haklardır. Hekim seçme hakkı, hastalığın tanısına yönelik girişimlerin tümünden, bunların yarar risklerinden haberdar olma hakkı, tedavi seçenekleri konusunda bilgilendirilme hakkı, tedaviyi reddetme hakkı vb. haklar, hasta hakları başlığı altında toplanabilir (Doğrucan, 2002: 106-108).

Hasta hakları yalnız başına hastanın hukuk alanından kazandığı haklar olarak anlaşılmalıdır; çünkü gelişen tıp da hasta haklarına eklemelerde ya da düzeltmelerde bulunabilir. Yani hasta hakları, tek başına hukuk biliminin bulgularıyla ortaya konmuş ve istikrar sağlamış olan haklardan değildir. İnsan haklarının gelişimi, bu hakların insan özelinde alt kategorilerde oluşmasını da sağlamaktadır. Özürllü hakları, çocuk hakları, hükümlü hakları vb.

“Denek Hakları” sağlıklı ya da hasta olsun, bir araştırma kapsamına alınan bireylerin araştırma sürecindeki haklarıdır. Araştırmanın sağlayacağı umulan yararlar ve beklenen tehlikeler konusunda bilgilendirilme, istediği anda araştırmadan çıkma,

bütünlüğünün korunması, kişisel gizliliğinin sağlanması denek haklarının başlıcalarıdır. Tıp araştırmalarının yürütülmesi sırasında denek haklarının gözetilmesini sağlamak üzere (AEK) Araştırma Etik Kurulları bulunmaktadır. Ancak araştırmanın yürümesi sırasında deneklerin esenliğinin ve haklarının gözetilmesinden birincil olarak araştırmacılar sorumludur (Doğrucan, 2002: 108). Hasta hakları ile ilgili ilk çalışmalarından biri, Dünya Hekimler Birliği'nin 1981 yılında Lizbon'da düzenlediği toplantıda, hasta hakları konusunda alınan kararları kapsayan Lizbon Bildirgesi'dir. Bu bildirme hasta haklarını altı temel nokta olarak belirlemektedir. Bu altı ilke şöylece sıralanabilir (Fidaner, 1987'den aktaran: Oğuz, 1997: 52-53):

- Hastanın hekimini özgürce seçme hakkı vardır.
- Hastanın dışarıdan herhangi bir karışma olmaksızın, klinik veya ahlaki yargılara özgürce varabilen bir hekim tarafından bakılmaya hakkı vardır.
- Hastanın, yeterli bilgileri aldıktan sonra tedaviyi kabul ya da reddetmeye hakkı vardır.
- Hastanın, kendisiyle ilgili tıbbi ve kişisel bilgilerin gizliliğine gereken saygıyı göstermesini hekimden beklemeye hakkı vardır.
- Hastanın, saygın bir biçimde ölmeye hakkı vardır.
- Hastanın, uygun bir dine bağlı bir din adamının yardımı da içinde olmak üzere, ruhsal ve ahlaki teselliye istemeye ya da reddetmeye hakkı vardır.

Lizbon Bildirgesi'nin çizdiği bu genel çerçeve hasta hakları açısından önemli bir adımdır. Ancak tıbbın, teknolojinin de desteğiyle hızla ilerlemesi ve gelişen iletişim olanaklarıyla tıp bilgisinin yaygınlaşması bu bildirgenin kısa zamanda geliştirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereksinim sonucu Lizbon Bildirgesi, Eylül 1995 tarihinde Bali toplantısında gözden geçirilmiş ve daha kapsamlı bir metne dönüştürülmüştür (Oğuz, 1997: 54).

Her insanın, gerek kendisinin ve gerekse ailesinin sağlık ve huzurunu güvenceye alacak bir yaşam düzeyine, özellikle yiyecek, giyecek, konut, tıbbi bakım ve benzeri sosyal hizmetlere; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da iradesi dışında geçim olanaklarından yoksun kaldığı durumlarda güvenliğe hakkı vardır. Analar ve çocuklar özel bakım ve yardım görme hakkına sahiptirler. Tüm çocuklar, ister evlilik içinde isterse evlilik dışında doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenliklikten yararlanırlar (Doğrucan, 2002: 108).

3.4. Hükümlü - Tutuklu Hakları ve Sosyal Hizmetler

Tutuklu ve hükümlü haklarını açıklamak için öncelikle bu hakları kategorilere ayırmamız gerekmektedir.

Tutuklu ve hükümlü haklarını 2 kısma ayırarak incelemek zorundayız:

1. Küçüklere ilişkin hükümlü ve tutuklu hakları
2. Yetişkinlere ilişkin tutuklu ve hükümlü hakları

19. yüzyıla kadar suç ve ceza kavramında küçük-yetişkin ayrımı yapılmıyordu. Toplumun kuralını bozan, ihlal eden herkes cezalandırılmalı deniyordu. 19. Yüzyıldan itibaren bu görüş değişti; yetişkin insan, toplum kurallarını bilen, bilmesi gereken kişiydi. Dolayısıyla bu kurallara uymaz ise cezasını çekmeliydi. Ancak küçük için aynı şeyin ileri sürülemeyeceği ortaya atıldı. Küçük, toplum kurallarını ihlal ediyorsa bu onun kabahati değildi; bu, kuralları ona öğretemeyen yetişkinlerin, toplumun kabahatiydi, çocuğa ceza vermek bu nedenle haklı ve adil olamazdı. Ayrıca toplumda yapabileceği iyi şeyler varken, küçük yaşta hak etmediği cezalarla bir sonuca varılamayacağı anlaşıldı. Bu anlayış yaygınlaştı ve tüm dünya ülkeleri, küçüklerin yargılanmasını ve haklarını büyüklerden ayırdı. Artık çocuk yargılanmasında ceza ve ödetme ilkesi yer almamaya, çocuğu suçlu olarak kabul etmemeye başlandı. Çocuğun suça itildiği kabul edilerek, onu suça iten etmenleri araştıran uzmanlardan oluşan çocuk mahkemelerinde yargılanması ilkesi benimsendi (Asma, 2002: 95). Sosyal hizmet disiplininin de kendi içinde gelişmesi, benzer ilkelerin çoğalmasına ve hükümlülere ait farklı kriterlerin oluşturulmasına neden olmuştur.

Cezaevinde yetişkinlere özgü bir takım haklar verilmiştir. Örneğin, okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretilmektedir; tahsilini yarım bırakanların dışarıdan eğitimlerini tamamlamaları ve sınavlara girip diploma almaları sağlanmaktadır; üniversite sınavlarına girmelerine keza imkân verilmektedir. İyi halli hükümlülere açık ve yarı açık cezaevlerinde meslek öğretimi yapılmakta, kazançları tahliyeleri anında kullanmak üzere kendilerine verilmektedir. İşe alınmaları için kamu kesiminde belli oranda hükümlü çalıştırılması hükme bağlanmıştır. Gerek küçüklerin, gerekse yetişkinlerin tutukluluk ve hükümlülük hallerinde bir sosyal hizmet uzmanının sanık veya hükümlü ile bire bir ilişkiye girerek sorunlarının çözümünde, kapalı kurumdaki davranışlarında ve bu kuruma uyum sağlamalarında kendilerine yardımcı olunması ve yol göstermeleri gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde, özellikle küçüklerin mahkemeye getirilmelerinde mahkemeyi, yargıcı, avukatları tanıtımında bile sosyal hizmet uzmanlarının görev aldığı, kişinin stresini yenmesini sağladığı, rahatlattığı görülmektedir (Asma, 2002: 105).

Günümüzde cezaevlerinde tutuklu bulunan yetişkinlere yönelik bilgilendirme, beceri kazandırma gibi değişik programlar ve eğitimler verilmektedir. Cezaevlerinde tutukluların stresini azaltmak, psikolojik açıdan rahatlamalarını sağlamak için farklı düzenlemeler ve uygulamalar yapılabilir.

Örneğin: Avrupa Cezaevi Kurallarının 5. Maddesi: “Cezaevi yaşamı, genel toplum yaşamının olumlu yönlerine olabildiğince yaklaşmalıdır” der. Yani içeride olan kişi akıl, beden ve ruh sağlığı açısından gerilememelidir. Herkesin şu veya bu sebeple cezaevine girme riski olduğunu düşünürsek, içerideki insanlar için de yaşamın devam ettiğini ve bir gün tekrar cezaevine dönmek üzere dışarıdaki hayata döneceklerini de unutmamak gerekir. İşte o günler için sanatsal üretim destek sağlayabilir. Öyleyse, cezaevlerinde ortak alanların kullanımı için var olan atölyelerde uygulanmasını önerdiğimiz sanat eğitiminin en önemli katkısı, cezaevindeki insanların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını desteklemesi, ruhsal gelişimlerine yardımcı olmasıdır. Elbette, cezaevi gibi kapalı kurumlarda olan insanların yaşam alanları kurum sınırları içerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla sürekli iletişim kurdukları kişiler, diğer tutuklu-hükümlüler ve diğer cezaevi personelinin öteye geçmez. Ve aslında en çok döndükleri, tüm sorunlar ve yalnızlık hisleriyle birlikte yine kendileridir (<http://cezaevindestk.org> / 21.05.2011)

3.5. Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetler

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, “reşit” sayılmayan küçük yurttıştır. Ancak çocukluk, üst sınırı belirsiz bir çağdır. Yasalar çocukluğun bitimini başka başka belirlemiştir. Ceza yasalarına göre 12 yaşından küçükler işledikleri suçlardan sorumlu tutulamazlar (Yörükoğlu, 1992: 14).

“Çocukluk kavramı, toplumdan topluma, zamandan zamana değişen dinamik bir kavramdır. Bugün bile herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı, çocuğun net bir tanımı yapılabilmemiş değildir” (Polat, 1997: 49).

Türk Ceza Hukuk Sisteminde Çocuk (T.C.K.’da Çocuk Kavramı)

Türk Ceza Kanunu’nda “Çocuk” kavramı 6. ve 33. maddelerde düzenlenmiştir. T.C.K. tanımlar kısmında çocuk Madde 6: “Çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmaktadır. T.C.K. Madde 31; 0–12, 12–15 ve 15–18 olmak üzere çocukluğu üç gruba ayırmıştır.

Çocuk haklarıyla ilgili ilk çalışmalar, 1924 yılında Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından hazırlanan Çocuk Hakları Cenevre Sözleşmesi ile başlamıştır. 1948’de bu sözleşme yeniden gözden geçirildi; fakat ancak 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oy birliğiyle kabul edilmiştir. Böylece Çocuk Hakları Bildirgesi’nin temelleri atılmış oldu.

Bu sözleşmeyle çocukların beslenme, sağlık, eğitim ve barınma gereksinmelerinin birer çocuk hakkı olduğu tanımlandı. 1979 yılında Polonya devletinin uluslararası çocuk yılı dolayısıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na çocuk hakları sözleşmesinin devletleri bağlayıcı bir şekilde yeniden yazılması önerildi. 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, Çocuk Hakları Sözleşmesi 130 ülke tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Ülkemiz de bu sözleşmeyi imzalayan ülkeler arasındadır (Çüçen, 2011: 109).

Çocuk hakları kavramı: "Çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik bakımdan özgürlük ve haysiyet içinde, sağlıklı ve normal biçimde yetişebilmesi için ona hukuk kuralları ile tanınan ve yetkiler ve menfaatlerdir." (Akyüz, 1999: 492).

Cılga'nın (1999: 506-516) da belirttiği gibi, Çocuğun kişi, hak ve özgürlükleri; isim, vatandaşlık, uyruk, kimlik, kimliğin korunması haklarını, çocuğun ifade özgürlüğü hakkını, bilgilenme hakkını, düşünce, vicdan, inanç özgürlüğü hakkını, dernek kurma özgürlüğünü, insani amaçlı yardım toplama hakkını, özel yaşamın dokunulmazlığını, işkenceye tabi tutulmama, insanlık dışı, zalimce ve kötü muamele görmeme ve cezalandırmama haklarını içerir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, çocuğun aile çevresi içinde yaşaması, bakılması, yetişmesi ve katılımı temeldir. Aile bakımı içinde, anne babanın çocuğa yol göstermesi, anne-baba sorumluluğu öncelikli olarak tanımlanmıştır. Çocuğun anne babadan ayrılması sürecinde çocuğun sosyal, ekonomik ve kültürel hakları korunmuştur. Çocuk hakları sözleşmesi ilkeleri; ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik, adalet, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuklara sevgi, hoşgörü, çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere katılımı ve görüşlerinin alınması boyutlarını içerir. Çocuğun yaşama hakkı, güvenli yaşama hakkı, yaşamını sürdürme ve geliştirme hakkı temel haklarıdır. Diğer deyişle; yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım hakları çerçevesinde çocukların yaşam standartları tanımlanmıştır. Çocuk ihmali ve istismarı konusunda da sözleşme ilke ve standartlar getirerek, kavramları tanımlamış, çocuk istismarının; duygusal, fiziksel, cinsel, ekonomik, kurumsal ve sosyal ve kültürel istismar türlerinin olduğunu belirlemiş, istismar edilen çocukların haklarının korunması, tedavileri, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmalarını gerekli görmüştür.

Çocuk Hakları Sözleşmesi

20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, taraf devletleri kendi hukuksal düzenlemelerini Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan konulara uygun düzenlemeye ve uygulamaya şekil vermekle sorumlu tutmuştur.

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre Çocuk Haklarını şu alt başlıklarda incelemek mümkündür:

(<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukhaklarisozlesmesi.htm> /18.04.2011)

1- Refah Hakları:

Bu haklar bütün çocukların beslenme, tıbbi hizmet ve barınma ve eğitim gereksinimlerini sağlar.

2- Korumacı Haklar:

Çocukları yetersiz ilgiden, ev içindeki ihmal, fiziksel ya da duygusal istismardan ya da başka herhangi bir tehlikeden koruyacak haklarla ilgilidir. Korumacı hakların, çocukları yetişkinlere bağımlı kıldığından ve özerkliklerini yok ettiğinden dolayı bu hakları eleştiren kimi çocuk hakları savunucuları, korumacı hakların tanımlanması ve uygulanmasında çok hassas olmak gerektiğini ileri sürmektedirler.

3- Yetişkin Hakları:

Aynı anda yetişkinlerin tek başlarına sahip oldukları haklara, çocukların da sahip olmaları gerektiğini söylemektedir. Bu istek yaşın, ayrıcalık vermek ya da yadsımak için keyfi ve akıl dışı bir denektaşısı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu yetişkin haklarını genç insanlara tanımak, onların bu önemli alanlardaki özerkliklerini ve bağımsızlıklarını arttıracaktır.

4- Ana-Babalara Karşı Haklar: Çocukların reşitlik yaşına ulaşmadan önce, ana-babaları karşısında daha fazla bağımsızlık sahibi olmaları gerektiğini ifade eder. Yetişkin hakları gibi bu hakların amacı da çocukları korumak değil, kişisel özelliklerini artırmaktır. Çocuk hakları konusunda korumacı ve özgürleştirici eğilimler olmak üzere iki temel yaklaşımın olduğu görülmektedir. Ancak, çocukların korunması ve çocuk haklarının korunması zorunlu olarak birbirlerine karşıt değil, birbirlerini tamamlayıcı hedefler olarak değerlendirilmelidir. Korumacı yasalar, özgürleştiricilerin çocuklara genişletmeyi istedikleri yetişkinlerin haklarının yerine geçmemeli, onlara destek olmalıdır.

Bu sözleşme ile çocuk haklarına bağlayıcı ve koruyucu önlemler getirilmiştir. Sözleşmeye uymayan ve çocuk haklarını çiğneyen ülkelere çeşitli yaptırım cezaları getirilmiştir. Verilen sözleri yerine getirmemeleri durumunda yargılanma ve tazminat

ödeme koşulları uygulanmaya başlamıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk haklarını savunmak için şu esas ilkelere dayanır: (Çüçen, 2011: 110).

- Bütün insanlar doğuştan devredilmez haklarla dünyaya gelirler.
- Sözleşmede geçen hak ve özgürlükler hiçbir ayırım gözetmeden tüm çocuklara tanınır.
- Tüm çocukların özel bakıma ve yardıma hakkı vardır.
- Çocukların kişiliğinin uyumlu gelişebilmesi için mutlu, huzurlu, sevgi ve saygılı bir aile ortamında büyüme hakkı vardır.
- Çocukların olanaklarını geliştirebilmesi için toplumun da sağlıklı, huzurlu, saygılı ve barışçıl olması gerekir.

Sözleşmenin Çocuklara Tanıdığı Haklar: Genel olarak insan hakları ile bağlantılı bütün haklar çocuklara tanınmıştır.

Bu haklar;

- 1) Hangi yaşta olursa olsun bütün insan varlıklarına tanınan hakları, işkenceye karşı koruma, bir isim ve tabiiyet edinme vb. hakları teyit eder ve bunları yansıtır.
- 2) Çocuklara ilişkin olarak, genel anlamda bütün insanlara uygulanabilecek standartların yükselmesine yönelmiştir. Örneğin; özel çalışma koşullarının sağlanması gibi.
- 3) Yalnızca çocuklarla veya onlarla ilgili konuları, örneğin, evlat edinme, ilkokul eğitimi, ana-babalarla ilişkileri ele alır.

İkinci bölüm, sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin hükümler içermektedir. Sözleşme, çocukların yaşam ve gelişimleri açısından gerekli temel koşullar üzerinde varılan bir uzlaşmayı yansıtmaktadır. (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukhaklarisozlesmesi.htm>/21.04.2011)

Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından daha etkili ve geniş çalışmaların yapılabilmesi için;

- SHÇEK'in bu konudaki koordinasyon görevini daha etkili bir biçimde yerine getirmesi ve bu ortamı sağlayıcı çalışmaları başlatması,
  - Ülke raporunda yer alan çocukla ilgili saptamaların sözleşmeye uygun hale getirilmesi için gerekli olan eylem planının hazırlanması, çalışmaların SHÇEK tarafından koordine edilerek başlatılması,

- Bu eylem planlarının geniş katılımlı olarak; STÖ, üniversiteler, kamu kurumları, basın vb. tarafından hazırlanması,
- Eylem planlarının uygulanabilmesi için en pratik yöntemlerin ortaya konulması,
- ÇHS ile ilgili yasal düzenlemeler için de TBMM çatısı altında özel olarak Çocuk Hakları Komisyonunun kurulması,
- Tüm yasaların bu komisyon tarafından incelenerek ÇHS' ne uygunluğunun değerlendirilmesi önerilmektedir (Karataş ve Kars, 2002: 53).

3.6. Kadın Hakları ve Sosyal Hizmetler

İlk Türk toplumlarından itibaren kadına her zaman önem ve değer verilmiştir. İslam dinini kabul etmeden önceki Türk toplumlarında kadın ve erkek aynı değerde görülüyordu. Erkeklerle aynı haklara sahip olan Türk kadını, ata biner, ok atar, kılıç kuşanır ve gerektiğinde düşmana karşı erkekle birlikte savaşırdı. Türklerin İslam'ı kabul etmesinden sonra, kadının toplumdaki durumu ve hakları değişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin yönetimi dine dayandığından kadının konumu ve hakları dine göre belirlendi (Çüçen, 2011: 129). Kadın'a artık toplumsal cinsiyet rolleri atfedildi. Dönemine göre, dinin de etkisiyle geleneksel toplumsal yaşantıya uygun haklar edindi. Modern dönemde ise, rasyonel haklar tanındı ve bu haklar yasallaştı.

Türkiye'de kadın hakları ile ilgili Resmi gelişmelere baktığımızda, ilk önemli sayılabilecek gelişmelerin 29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanı ile başladığını görmekteyiz. Daha sonrasında, Türk Medeni Kanunu ile kadınlar hak ve statü elde etmiştir. Türk kadını birçok Batı ülkesine göre daha erken bir zamanda seçme seçilme hakkına kavuşmuştur.

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'yla birlikte, Türk kadını her konuda erkekle eşit olmuştur. Bu kanunda, 18 yaşını doldurmuş ve gönüllü olma koşuluyla kadın ve erkeğin evlenebileceği; mirastan kadın ve erkeğin eşit yararlanacağı ifade edilmiştir (Çüçen, 2011: 130).

29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlara yönelik sosyal haklar ve düzenlemeler:

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadınların kamusal alana girmesini sağlayan yasal ve yapısal reformlar hızlandı.

3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğrenim Birliği) çıkarıldı. Böylece eğitim laikleştirilerek tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Kız ve

erkekler eşit haklarla eğitim görmeye başladı.

17 Şubat 1926 Türk Medeni Kanunu'nu kabul edildi. Kanun ile erkeğin çok eşliliği ve tek taraflı boşanmasına ilişkin düzenlemeler kaldırıldı, kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf hakkı tanındı. 4 Nisan 1926 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kanun 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girdi.

1930 Belediye yasası çıkarıldı. Yasa ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanındı.

1930 Kadın ve çocukların korunmasına ilişkin ilk düzenleme Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile yapıldı. Yine bu tarihte Doğum izni düzenlendi.

10 Haziran 1933 Kız çocuklarına mesleki eğitim vermek amacıyla Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü kuruldu.

26 Ekim 1933 Köy Kanunu'nda değişiklik yapılarak kadınlara köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakları verildi.

5 Aralık 1934 Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı.

1937 Kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması 1935 tarihli 45 sayılı ILO sözleşmesi ile yasaklandı.

22.02.1966 Eşit değerde iş için kadın ve erkek işçiler arasında ücret eşitliğini sağlayan 1951 tarihli 100 sayılı ILO sözleşmesi onaylandı.

26.03.1971 İlk kadın bakan (Türkan Akyol) atandı.

1985 Türkiye, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) imzaladı ve sözleşme 1986 yılında yürürlüğe girdi.

1985 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kadın konusu ilk kez bir sektör olarak yer aldı ve bu konuda politikalar belirlendi.

1987 Devlet Planlama Teşkilatı'nda Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kuruldu.

24 Ocak 1989 İçişleri Bakanlığı kaymakamlık sınavlarına kadınların da alınacağını açıkladı.

29 Kasım 1990 Kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159. maddesi Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi. İptal kararı 2 Temmuz 1992 tarih ve 21272 sayılı Resmi Gazete' de yayımlandı.

1990 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde, şiddete uğrayan kadınlara ve çocuklara destek hizmeti vermek üzere ilk kadın konukevleri açılmaya başlandı.

Eylül 1990 Yerel yönetimler kadın konusunda özellikle şiddete uğrayan kadınlara yönelik hizmet vermeye başladı. Türkiye'deki ilk kadın sığınma evi Bakırköy Belediyesi tarafından açıldı.

17-20 Şubat 1992 Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadının İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Merkezinin (INSTRAW) toplantısında, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Türkiye'de kadın konusunda odak noktası olarak kabul edildi.

1994 Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesinde, şiddete uğrayan kadınlara hukuki ve psikolojik danışmanlık, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında hizmet vermek amacıyla Bilgi Başvuru Bankası (3B) kuruldu.

1995 Şiddete uğrayan kadınlara danışmanlık hizmeti veren Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, kadın sığınağı açtı.

1996 4. Dünya Kadın Konferansı'nda verilen taahhütler gereğince Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda gönüllü kadın kuruluşlarının katılımıyla kadın sorunlarının yoğunlaştığı dört alanda; eğitim, sağlık, hukuk ve istihdam komisyonları oluşturuldu.

1996 Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde "Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı" kuruldu.

22 Mayıs 1997 Kadının evlendikten sonra kocasının soyadını almakla birlikte, kendi soyadını da kullanabilmesi Medeni Kanun'un 153. maddesinde yapılan değişiklikle sağlandı.

19.11.1997 Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı'nca nüfus cüzdanlarında medeni hal kısmında "evli/ bekâr/ dul/ boşanmış"

gibi ifadelerin yerine sadece “evli” veya “bekâr” ifadelerinin kullanılmasını düzenleyen genelge yayımlandı.

23 Haziran 1998 Anayasa Mahkemesi kadının zinasını suç olarak düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 440. maddesini anayasanın eşitlik ilkesine aykırılığı gerekçesiyle iptal etti. Gerekçeli karar 13.03.1999 tarih ve 23638 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı.

12 Temmuz 1998 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından, kadın konukevlerindeki hizmetin tür ve niteliğine, işleyişine ilişkin esasları, kuruluş personelinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği” yayımlanarak yürürlüğe girdi.

20 Mart 1999 Barolar bünyesindeki Kadın Hakları/Hukuku Komisyonları arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla “Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı (TÜBAKKOM)” kuruldu.

Aralık 2000 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nce istismara uğrayan ya da uğrama riski taşıyan, desteğe gereksinimi olan kadınlara psikolojik, hukuki ve ekonomik alanda danışmanlık hizmetleri sunmak ve yararlanabilecekleri hizmet kuruluşları konusunda rehberlik hizmeti sunmak üzere “183 Alo Kadın ve Çocuk Hattı” 20 ilde faaliyete geçirildi

29 Ocak 2003 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin taraf ülkelerce uygulanmasının denetlenmesi konusunda, Ayrımcılık Sözleşmesi Komitesine; Sözleşmenin tanıdığı hakların ihlali durumunda bireylerce veya gruplarca veya onların rızası ile onlar adına yapılan şikâyetleri kabul etme ve inceleme yetkisini tanıyan, “İhtiyari Protokol” yürürlüğe girdi.

26 Eylül 2004 Cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda çağdaş düzenlemeler içeren Yeni Türk Ceza Kanunu kabul edildi.

15 Ocak 2004 Personel alımlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” başlıklı 2004/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://www.ksgm.gov.tr/> 21.05.2011).

Arslan'ın (2000)' de belirttiği gibi; kadın ve erkeğin toplumdaki işlevleri, sorumlulukları, hakları, maddi ve manevi olguların üretimi sürecindeki konumları, kişilik özellikleri gibi unsurlar toplumsal cinsiyete göre şekillendirilmekte ve bunun sonucunda kadınlar özel alana, erkekler ise kamusal alana yönlendirilmektedir.

Kadınların ilerlemesini engelleyen etmenler politik, ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki, eğitsel ve dini koşullarla yakından ilişkilidir. Bu unsurlar ailede, toplumda, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde kadınlara yönelik eşitsizlik, haksızlık ve sömürücü koşulların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kadın On Yılı'nda "eşitsizlik, kalkınma ve barış" hedeflerinin saptanması, kadınların ulusal düzeyde statülerinin geliştirilmesi, kadınların ayrıma tabi tutulmasının önlenmesi, kalkınmanın nimetlerinden ve her türlü kaynaklardan eşit şekilde yararlanması için çalışmalar yapılmıştır. On yıllık dönemin ilk yarısındaki gelişmeleri gözden geçirmek için 1980 yılında Kopenhag'da II. Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiştir. Konferansın ardından "Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi" 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin imzasına açılmıştır. Türkiye sözleşmeyi 1985 yılında imzalamıştır. 1995 yılında Pekin'de toplanan IV. Dünya Kadın Konferansı sonunda oluşturulan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı, kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik somut politikalar ortaya koymuştur. Kadın sorunları konusunda toplumsal duyarlılığın artırılmasını sağlayan konferansta Türk delegasyonunca üç konuda taahhütlerde bulunulmuştur. Bu taahhütlere göre 2000 yılına kadar:

- 1- Kadın okuryazarlık oranı % 100'e çıkarılacak, 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçilecektir.
- 2- Anne ve çocuk ölüm oranı % 50 oranında azaltılacaktır.
- 3- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine konulan çekinceler kaldırılacaktır (Karataş vd. 2002: 54.)

Sosyal Hizmet Mesleği ve Kadın Grubu

Kadın grubu ile çalışan sosyal hizmet uzmanının rollerini aşağıda belirtildiği gibi özetlemek mümkün.

1. VAKA BULUCU: Bu rolde sosyal hizmet uzmanı kadın hakları konusunda ihlale uğrayan ya da risk altında bulunan kadınları veya kadın gruplarını belirlemeye çalışır.
2. KIRICI (ARABULUCU): Bu rolde sosyal hizmet uzmanı kadın hakları konusunda ihlale uğrayan ya da risk altında olan kadınların toplumda var olan hizmetlerden (kadın misafirhaneleri, sığınma evleri gibi) yararlanmalarına yardımcı olur.
3. SAVUNUCU: Savunucu rolünde sosyal hizmet uzmanı kadınlara yönelik uygulamaların düzenlemelerin kadınların bunlardan yararlanmalarını, kaynakları kullanmasını ve yardım almasını engelleyebilecek durumları ortadan kaldırmak, tek bir kadın adına mücadele etmek şeklinde de olabileceği gibi kadınların tümü için yasalarda, politikalarda değişiklik yapmak için savunuculuk rolü içindedir.

4. DEĞERLENDİRİCİ: Bu rolde sosyal hizmet uzmanı kadın hakları ve ihlalleri konusunda bireysel ya da toplumsal sorunları konusunda bilgi toplamak, bunları değerlendirmek, alternatif ve öncelikleri ortaya koymak ve eylem için karar vermeye çalışır.
5. HAREKET GEÇİRİCİ: Harekete geçirici rolünde sosyal hizmet uzmanı var olan grupları, kaynakları, örgütleri, yapıları birleştirmek onlara enerji vermek ya da yeni gruplar, organizasyonlar ve kaynaklar oluşturmaktır.
6. ÖĞRETİCİ: Kadın hakları konusunda ihlale uğrayan ya da risk altında olan kadınlara yeni beceriler kazandırmak şeklinde sosyal hizmet uzmanının işlevi söz konusudur. Öğretici rol kapsamında kadın hakları ihlalinin ne olduğunun öğretilmesi ve kadınların toplumsal yaşama işlevsel olarak katılmasını sağlamak da vardır.
7. DAVRANIŞ DEĞİŞTİRİCİ: Sosyal hizmet uzmanı bu rol kapsamında, kadın ya da kadın gruplarının davranış kalıplarında, alışkanlıklarında ve algılamalarında değişiklik yapmayı hedefler.
8. DANIŞMAN: Danışman (konsültasyon anlamında kullanılmaktadır) rolünde sosyal hizmet uzmanı kadın hakları konusunda çalışan diğer uzmanlarla ya da kurumlarla işbirliğine girmek ve onların becerilerini artırmak ve kadın müracaatçıların sorunlarının çözümünde yardımcı olmaktadır.
9. PLANLAYICI: Bu rol kapsamında sosyal hizmet uzmanı kadınların sosyal hizmet gereksinimlerini karşılamakta, toplumun bu konuya duyarlı olmasını sağlamak amacıyla diğer gruplar ve kurumlarla işbirliğine girmek ve yeni yapıların planlamasını sağlamaktır.
10. ARAŞTIRMACI: Sosyal hizmet uzmanı, kadın hakları konusunda veri toplamak, sınıflamak ve analiz etmek ve elde ettiği sonuçları yayınlamaktadır.
11. YÖNETİCİ: Yönetici rolünde sosyal hizmet uzmanı, kadın konusunda yapılan bir çalışmanın, programın hizmet ünitesinin ve organizasyonun yönetilmesi işlevini yerine getirmektedir.
12. KLİNİK HİZMET VERİCİ: Bu rolünde sosyal hizmet uzmanı kadın hakları konusunda ihlale uğrayan ve risk altındaki kadınlara destek sağlama yönünde çalışmalar yapmaktadır (Karataş vd. 2002: 57-58.)

3.7. Mülteci Hakları ve Sosyal Hizmetler

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2005 raporuna göre, Avrupa Birliğine giriş süreci içindeki Türkiye, çeşitli alanlarda iç hukukunu AB mevzuatına uyumlaştırma çabası içindedir. Bu alanlardan birisi de sığınma ve göç alanıdır.

Bu doğrultuda, Türkiye, 2005 yılında sığınma ve göç alanında ulusal eylem planını ortaya koymuştur. Bu plan, Türkiye'nin sığınma ve göç sistemine ilişkin yasal çerçeveyi, idari yapıyı tamamlayacak geliştirme projelerini ve fiziksel altyapıyı içermektedir.

Mülteci tanımının ilk olarak yer aldığı hukuki belgeler 1. Dünya Savaşı sonrası milyonlarca mültecinin ortaya çıkması sonucu Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan antlaşmalardır (Altuğ, 1967: 9'dan aktaran: Eriş, 2007: 7).

Ayrıca mülteci olarak tanımlanmak için sadece iki unsurun bulunması yeterli sayılıyordu. Bunlar; kendi ülkelerinin dışında bulunma şartı ve herhangi bir ülkenin veya hükümetin korumasından yararlanmıyor olma şartıdır (Eriş, 2007: 7).

Mülteci; kendi ülkesinde ırkından, dininden, sosyal görüşlerinden, siyasi düşüncelerinden dolayı kendini huzursuz ve baskı altında hissettiği için ülkesine olan güvenini yitiren ve “kendi ülkesinin ona tarafsız davranma imkânını kaybettiği düşüncesine kapılıp” ülkesinin koruması yerine başka bir ülkenin korumasından faydalanmak için başvuran ve başvurusu kabul edilen kişidir. Mülteci hareketlerini diğer göç hareketlerinden ayıran noktalar mültecilerin yasadıkları yerleri gönüllü olmadan terk etmeleri; uluslararası koruma ve yardıma muhtaç olmaları; kendilerini ülkeleri dışına çıkmak zorunda bırakan problemlerin çözüleceği ve ülkelerine geri dönecekleri inancını taşımalarıdır (Eriş, 2007: 4-5).

Sosyal hizmet uygulamalarının en genel amacı; kişileri güçlendirme, mültecilerle yürütülen çalışmalarda da büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmetin bir amacı olarak güçlendirme, göçmen ve mültecilerin aile, grup ve toplumlar içindeki baş etme ve uyum yeteneklerini arttırmaya odaklanmalıdır. Diğer bir deyişle, güçlendirmenin amacı bu kişilere başkalarıyla ilişkiler yaratabilmelerinde ve güçlü hale getirme konusunda diğer sosyal hizmetler ile “bağlantı kurma” kapasitelerini arttırmalarına yardımcı olmaktır. Mülteciler için sosyal hizmetler kendi kendilerine yetebilme, karşılaştıkları acil sorunları çözebilme ve aynı zamanda da emniyet duygusu inşa edebilme becerilerini geliştirmeye odaklanır (<http://www.multeci.net/index> / 21.05.2011).

Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya

korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı, ifade eder. (<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx> 21.05.2011).

Sığınmacılık konusuna ilişkin sosyal hizmet müdahalesi geneli bir uygulamaya dayandırılmalıdır. Var olan durumlar, bütün yönleriyle ele alınmalı, bütüncül bir bakış açısı, problem çözme sürecine yansıtılmalıdır; çünkü mültecilik konusunda yaşanan bütün süreçlerin birbiriyle bağlantısı bulunmakta, bir aşama diğerini etkilemektedir (Beter, 2006: 79'dan aktaran: <http://www.multeci.net/index> / 21.05.2011).

Sığınma deneyimi, insanlar için farklı tepkilerin gösterildiği bir süreçtir. Kişilerin bu deneyimine tepki, çok sevdiği bir insanı kaybeden bir kişinin hissettikleri ile bir benzerlik göstermektedir. Bu hisler; 1. Şok, reddetme, inanmama, 2. Saldırganlık; 3. Kızgınlık; 4. Depresyon 5. İlginin kaybı, intihar girişimi, uyuşukluk; 6. Pazarlık; 7. Kabullenme; 8. Çözüm üretme 9. Rehabilitasyon (<http://www.multeci.net/index> / 21.05.2011).

Levienne, sosyal hizmet mesleğinin sığınmacı ve mültecilere üç farklı düzeyde çalışabileceğini ifade etmiştir. Bu alanları mikro, mezzo ve makro düzeyler olarak tanımlayan Levine, mikro düzeyde sosyal hizmet müdahalesinin sığınmacı ve mültecilerin katılımcı davranışlarının artırılması, müracaatçıların beceri kazanmaları ve kendi kendilerine yeterli olma durumunun yaratılmasına odaklandığına işaret etmiştir. Mezzo düzeyde, grup çalışmalarının kullanılmasıyla, kolektif sorun çözme becerilerinin geliştirilmesi, duygusal tepkilerin normal hale getirilmesi, etkinlik ve denetim mekanizmalarının kazanılması ve örgütsel davranışların gösterilmesi amacıyla, sosyal hizmet müdahalesinin kullanılabilmesine değinmiştir. Makro düzeyde ise, sosyal hizmet mesleğine sığınmacıların ve mültecilerin ekonomik, psiko-sosyal, eğitim ve sağlık gibi alanlarda karşılanamayan gereksinimlerinin belirlenmesi için araştırma yapmak, söz konusu müracaatçıları ilgilendiren politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak ve bu kişilerin yararına toplum örgütlenmesi yapmak gibi roller düştüğü belirtmiştir (Beter, 2006: 83'den aktaran: <http://www.multeci.net/index> / 21.05.2011).

Mültecilere yönelik hizmetlerin başta insan hakları belgelerinde güvence altına alınan yasal ve hukuki hakları temelinde, sosyal ve psikolojik danışmanlık ve destek sistemlerini de içerecek şekilde organize edilmesi gereklidir. Hükümetler kendi vatandaşlarına sundukları asgari hizmetleri mültecilere de sunmakla yükümlüdürler. Oysa günümüzde pek çok ülkenin uluslararası belgeleri kabul etmiş olmalarına ve kendi yasal düzenlemelerinde mültecilere ilişkin bir takım hakları tanımış olmalarına karşın var olan uygulamalar insan haklarıyla bağdaşmamaktadır. Bir ülkenin mülteci politikaları, statü tanıma ve insani yardım boyutuyla, taraf olduğu insan hakları belgelerinin olduğu kadar, o ülkenin sosyal politikalarının da etkisinde oluşmaktadır. Kendi vatandaşlarına dahi birtakım temel insan hak ve özgürlüklerini sunamayan bir ülkenin mülteci hakları konusunda yapabilecekleri sınırlı olabilir. Ancak mülteci sorunları ve mülteci

hakları konusu, uluslararası bir konudur. Bu konuda hükümetleri zorlamak, ulusal ve uluslararası insan hakları örgütlerinin, sivil toplum örgütlerinin temeli olmalıdır. Bu noktada, sosyal hizmet uzmanları da mesleki formasyonları gereği, bu alanda yer almalı ve diğer ihtiyaç gruplarında olduğu gibi mülteciler içinde savunuculuk rolünü üstlenmelidirler. Mülteci hakları konularında yerleşmiş uygulamalara sahip pek çok ülkede bu alanda sosyal hizmet uzmanları çalışmaktadır. Bugün ülkemizde mültecilere yönelik uygulamalar, daha çok iç ve dış güvenlik boyutlarında yoğunlaşmaktadır. Bu konuda en yetkili kurum İçişleri Bakanlığı'dır. Mültecilere yönelik sosyal ve psikolojik hizmetler ise yok denecek kadar azdır (Yalazan, vd., 2002: 71-72).

Buradaki tespit yaklaşık on yıl öncesi Türkiye'yi anlatan bir tespittir; ancak son on yılda özellikle istikrarla devam eden bir hükümet mülteciler konusunda da önemli adımlar atmıştır. Güncel örneğine bakmak gerekirse, Suriye'deki iç çekişmeler, halk ayaklanmasıyla dönüşen kaos ortamından şu ana kadar 10.000 civarında bir mülteci akını olmuştur. Bu mültecilere, barınma, beslenme, giyecek vb. ihtiyaçları için Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık tarafından maddi ödenek ve manevi hizmet gönderilmiştir. Bu durum da, ülkemizde sosyal hizmet ve sosyal yardım anlayışının değiştiğini destekler niteliktedir.

Mültecilik alanında sosyal çalışmacıların pek çok rolleri vardır. Bunlar; (Buz, 2004: 118–119' den aktaran: <http://www.multeci.net/index/> / 21.05.2011).

1. Danışmanlık: Mültecilere ihtiyaç duydukları her konuda danışmanlık verilmektedir.
2. Savunuculuk: Gerektiğinde mültecilerin haklarını savunabilmektedir.
3. Bilgi verme: Mülteciye ihtiyaç duyduğu her konuda bilgi verebilmekte ve yönlendirebilmektedir.
4. Kaynaklarla buluşturma: Müracaatçıları toplumdaki kaynaklarla buluşturma anlamında çalışmalar yapabilmektedir.
5. Güçlendirme: Mültecileri içinde buldukları tüm güçlüklerle karşı koymaları yönünde çalışmalar yapabilmektedir.

Müracaatçıları güçlendirirken SHU “güç” kaynaklarına başvurma gereksinimi duyabilir:

(1) Para, iş, barınak, sağlık bakımı ve eğitim gibi kaynaklara nereden ulaşılacağı ile ilgili ve onlara nasıl güvenli olarak ulaşılacağı konusunda bilgi sahibi olma ya da haberdar olma, (2) Ülkedeki sorun çözme yetenekleri kadar sivil, politik ve yasal sistemler hakkında bilgi, (3) Sosyal sistemler ya da örgütlerle başa çıkmada etkili olan

tutum ve davranışlar seti ya da kişisel beceriler ve (4) Müracaatçıların etnik toplumunun içinde ve dışında yer alan, arkadaş ya da tanıdıklar gibi iletişim ağları inşa etmelerinde katkısı olacak destek sistemlerini bilmek.

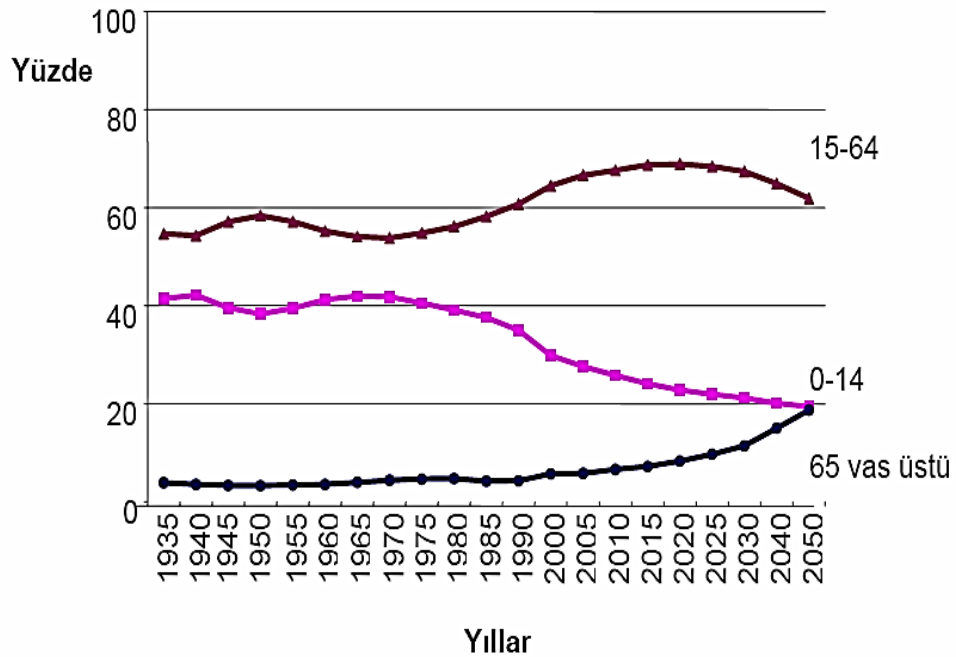
3.8. Yaşlı Hakları ve Sosyal Hizmetler

Yaşlı, biyolojik olarak, takvim yaşı ilerleyen insan demektir; Bir de yaşlılığın sosyal tanımı var: Buna göre, takvim yaşı büyüyenden daha çok, kendisini yaşlı gören insan yaşlıdır. Takvim yaşı kaç olursa olsun kendisini yaşlı gören yaşlıdır, yaşlı görmeyen yaşlı değildir. Bu, sosyal çalışma mesleğinin yaşlı için gördüğü tanım olmalıdır. Çünkü yaşlılık yaştan önce bir duygudur (Tomanbay, 2007: 1/5).

Dünya Sağlık Teşkilatı, 1963 yılında yaslanmayı kronolojik olarak ele almış ve 3 safhaya ayırmıştır.

- Orta yaşlılar (45-59 yaş)
- Yaşlılar (60-74 yaş)
- İleri derecede yaşlılar (75 ve üzeri)

Şekil 3: Yaş Gruplarının Yüzesel Dağılımları, Türkiye 1935-2050.

Kaynak: Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007). www.ekutup.dpt.gov.tr

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 26 Temmuz - 6 Ağustos 1982 tarihleri arasında "Dünya Yaşlılar Asamblesi" için Viyana'da toplanarak Yaşlanma - Yaşlılık ilkelerini saptamıştır.

BM Tarafından Hazırlanan Yaşlı İlkeleri

1. Bağımsızlık

Yaşlı bireyler; beslenme, barınma, giyim gibi temel gereksinimlerini karşılamak ve sağlık bakımından yararlanmak için yeterli gelire sahip olmalıdır. Sayılan gereksinimlerini karşılayabilmeleri için ailelerinden ve toplumun her kesiminden destek almalıdır. Gereksinimlerini karşılama konusunda kendi kendilerine yardımcı olabilmeleri yönünde destek almalıdır. Gelir getirici bir işte çalışabilmeli ya da toplumdaki diğer gelir getirici faaliyetlerden yararlanmalıdır. Emeklilik yaşının belirlenmesi ve emeklilik koşullarının tanımlanmasında söz sahibi olmalıdır. Yaşlarına, yeteneklerine uygun eğitim ve öğretim programlarına sahip olmalıdır. Bireysel tercihlerine uygun, güvenli bir çevrede yaşamalıdır. Yaşadıkları çevre aynı zamanda onlara kapasitelerini geliştirebilecek fırsatlar sunmalıdır.

Mümkün olduğunca uzun süre kendi evlerinde ya da aile ortamında yaşamalıdır.

2. Katılım

Yaşlı bireyler; toplumla ilişkilerini sürdürmelidir. Refah düzeylerini doğrudan etkileyecek politikaların hazırlanması ve uygulanması aşamalarına aktif bir biçimde katılımında bulunmalıdır. Bilgi ve becerilerini genç kuşaklar ile paylaşmalıdır. Topluma hizmet etmek için çeşitli fırsatlar geliştirebilmelidir. Kendi ilgi ve yeteneklerine uygun etkinliklere gönüllü olarak katılımında bulunmalı ve hizmet edebilmelidir.

3. Bakım

Yaşlı bireyler; aile ve toplum tarafından desteklenmeli, ihtiyacı olanlara uygun bakım hizmetleri verilmelidir. Her toplumun kültürel değerler sistemine uygun bir biçimde korunmalı ve gözetilmelidir. Asgari düzeyde fiziksel, zihinsel ve ruhsal iyiliği kazandıracak ve sürdürecektir sağlık bakımına sahip olmalıdırlar. Yaşamlarını kendi başlarına sürdürebilecekleri, gereksinim duyduklarında korunabilecekleri ve bakılabilecekleri çeşitli sosyal hizmetlere ve yasal düzenlemelere sahip olmalıdırlar. İnsana yakışır ve güvenli bir ortamda, sosyal ve zihinsel yönden desteklenecekleri,

kendilerini geliştirebilecekleri, koruma ve rehabilitasyon hizmeti alabilecekleri, uygun kurumsal bakım modellerinden yararlanmalıdırlar. Bir huzurevi ya da rehabilitasyon merkezinde yaşamaları durumunda; ihtiyaçlarına, inançlarına, haysiyetlerine, özel yaşamlarına (mahremiyetlerine), bakımları ve yaşam biçimleri hakkında kendi kararlarını vermelerine tam olarak saygı görmelidir. İnsan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmalıdırlar.

4. Kendini Gerçekleştirme

Yaşlı bireyler; bireysel potansiyellerini (yetenek ve becerilerini) tam olarak geliştirebilecek fırsatlar yaratmalı, var olan uygulamalardan yararlanmalıdır. Toplumun eğitim ve kültür etkinliklerine aktif olarak katılabilmelidir.

5. İtibar

Yaşlı bireyler; itibar görmeli ve güven içerisinde yaşamalıdır. Sömürüden, fiziksel ya da zihinsel istismardan uzak tutulmalıdır. Hizmetlerden yararlanırken; yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, özür durumu ya da diğer konuları nedeniyle bir ayırım görmemelidir. Gelir durumları belirleyici bir unsur olmamalı, gelir düzeyinden bağımsız olarak gereksinimleri karşılanacak şekilde uygun hizmetlerden yararlanmalıdırlar. (<http://www.dezavantaj.org> / 21.05.2011)

Sosyal hizmet, yaşlıyı sorunu üzerine bilgilendirmez. O kişinin sorununu çözecek ya da en aza indirecek, o kişiye özgü çözümleri, önlemleri bulup ortaya çıkartmaz. Kendisiyle bu çözüm ve önlemleri yaşlının içine sindirecek görüşmeleri yapmaz; ona benimsetmez. Getirilen çözümlerle o kişinin sorununun çözüleceği düşüncesine onu inandırmaz. Yaşlının yaşam davranışlarında değişiklik olmasını sağlamaz. Yaşamının yeniden biçimlendirilmesine kendisine zorlama yapmadan yardımcı olmaz. Yaşlının yaşamdan daha fazla zevk ve doyum almasını sağlayan hizmetlerdir. Toplumla bütünleşmesini sağlayan hizmetlerdir. Onların sosyal iletişimlerini arttıran hizmetlerdir. Dolayısıyla yaşlıları yaşama bağlayan, onları boşluğa, umutsuzluğa ve çaresizliğe düşmekten kurtaran hizmetlerdir, Sosyal hizmetler, insanın, yaşlının sosyal sağlığına kavuşması için ne gerekiyorsa onu yapmaktır. Tabii ki bu sorunların çözümünde yaşlı üç farklı aşamada olabilir: (Tomanbay, 2007: 1-5)

- a) Sorunlarını çözecek gücü vardır, ancak, cesareti yoktur ya da gücünün farkında değildir.
- b) Sorunlarını çözecek gücü yoktur, sosyal hizmet müdahaleleriyle birey sorunlarını

çözme gücüne tekrar kavuşturulabilecek konumdadır.

c) İçinde bulunduğu koşul, olanak ve ortam nedeniyle insanda sorununu çözme gücü ve olanağı gerçekten yoktur. O kişide sorunlarını çözme gücünün geliştirilmesi olanaksızdır. Sosyal çalışmacı önce bireyin bu üç kategoriden hangisinde bulunduğunu saptar. Sonra, o bireye özgü ve bu üç konuma uygun farklı çözümler üretir.

Birinci durumda olan insana (burada yaşlıya) mesleğine özgü yöntem ve tekniklerle sorunlarını kendi başına çözebileceğini gösterir. Onu yüreklendirir, harekete geçirir. Gereksinimi varsa güç verir, destek çıkar ve sorunlarını kendisinin çözmesinde yardımcı olur.

İkinci durumda, yaşlı sorununu çözme gücünde değilse ona bu gücü kazandırma çalışmaları yapar; onda, öz gücüne farkındalık yaratır; onu güçlendirir, sorunlarıyla baş etme gücünü kazandırır, moral verir, yaşama bağlar ve sorununun çözümünün yaşlı tarafından bizzat sağlanması sürecinde yanında bulunur, destek verir, destek bulur.

Üçüncü durumda, yani yaşlı sorununu kendi başına çözme konusunda gerekli koşullara, ortama ve olanağa sahip değilse ya bir yardımcı personel, o yoksa kendi başına sosyal hizmet uygulaması yaparak yaşlının sorununu çözdürür ya da çözer. Yaşlılara sosyal hizmetler değişik ve farklı ortamlarda verilir. Yataklı bakım kurumlarında, yani huzurevlerinde, yaşlı bakımevlerinde; gündüzlü kuruluşlarda, yani, yaşlı danışma merkezlerinde, toplum merkezlerinde... ; yaşlıların kendi evlerinde, akrabalarının evlerinde, yani yaşlının var olduğu her yerde sosyal hizmetler yaşlılara verilebilir (Tomanbay, 2007: 1-5).

Türkiye’de ise, Sosyal Hizmetler Kurumu yaşlı çalışmalarına geniş bir hizmet aralığında planlamakla yükümlü bir kurum olarak çalışır. Yaşlılık ve yaşlanma sorunu ile ilgili sosyal politikalar oluşturulması yanında, ihtiyaç gerektiren her türlü bakım hizmetinin alt yapısını ya da denetim ve takibini yapacak şekilde yapılanmıştır.

İlgili hizmet alanları kanunla yapılandırılmıştır ve SHÇEK:

- Sosyal ve ekonomik yoksulluk içinde bulunan yaşlıların tespiti, bakımı ve korunmaları ile ilgili hizmetleri düzenlemek, takip etmek, koordinasyon sağlamak, denetlemek,
- Yaşlılara yönelik huzurevi ile benzer nitelikteki sosyal hizmet kuruluşlarının yurt sathında dengeli ve ihtiyaçlara dayalı olarak kurulması ve belirli program çerçevesinde yaygınlaştırılması ile ilgili faaliyetleri planlamak, uygulamak ve yürütülmesini takip ve

koordine etmek,

- Yaşlıların toplum içinde korunması ile ilgili faaliyetleri düzenlemek ve yürütülmesini sağlamak,
- Kamu kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerinince açılacak yaşlı kuruluşlarının açılmaları, çalışmaları ve denetlemeleri ile ilgili esasları belirlemek, rehberlik etmek, uygulamayı takip, koordine etmek ve denetlemekle görevlendirilmiştir (Özdemir, 2008: 156-157).

3.9. Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları

Sağlık Bakanlığı Sosyal Hizmet Yönergesine göre, sosyal hizmet müdahalesi: Bireyle, grupla, aileyle, toplumla sosyal hizmet ve sosyal hizmet araştırması yöntemlerinin kullanıldığı ve başvuru, inceleme, müdahale, değerlendirme, uygulama, sonuçlandırma ve izleme aşamalarının gerçekleştirildiği uygulamaları ifade eder.

Tıbbi sosyal hizmet ise, ayakta ya da yatarak tedavi gören hastaların tıbbi tedaviden etkili bir şekilde yararlanması, sosyal sağlığının korunması ve geliştirilmesi, tedavi sürecinde hastanın ailesi ve çevresi ile ilişkilerinin düzenlenmesi, tedavi sürecini etkileyen psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunlarının zamanında çözümlenerek sosyal işlevselliğini yeniden kazandırılması amacıyla yürütülen sosyal hizmet uygulamasını ifade eder.

Tıbbi sosyal hizmetin temel özelliği, hastalıkla ve hastalığın tıbbi tedavisi ile bağlantılı, bireyin ve ailenin yaşamını etkileyen sosyal ve duygusal sorunları çözebilmektir (Özbesler ve İçağasıoğlu, 2010: 33).

Sosyal hizmet uygulamasının temel amaçları şunlardır:

1. Toplum yaşamında insanın etkililiğini sağlamak.
2. İnsanın kendi gücünü ve egemenliğini kullanmasına olanak sağlayacak üretkenlik ve yaratıcılığı harekete geçirmek.
3. İnsanın kendi yaşamı ve kaynakları üzerinde denetim sahibi olmasına ve karar vermesine olanak sağlamaktır (Ladiper, 2003: 68-70).

Tıbbi sosyal hizmet uygulamasının çeşitli aşamaları vardır;

İnceleme Aşaması: Hastanın tıbbi bakım almasına neden olan veya olabilecek faktörler hakkında bilgi toplanır. Hastanın içinde bulunduğu durumu nasıl değerlendirdiği ve

nasıl tepkide bulunduğu gözlemlenir ve problemin alanı belirlenmeye çalışılır. Bu aşamada hastanın karşılaştığı güçlüklerle ilişkin olarak belli başlı üç sorun grubu belirlenir. Birinci grup sorunlar tıbbi bakım ve tedavi kurumlarına girme ile ilgilidir. Hastalığa karşı tepkiler ikinci grup sorunları oluşturur. Hastalığa ve içinde bulunan duruma uyum sağlama da önemli bir sorun kaynağıdır. Sağlık bakım sistemine duyulan tepki de üçüncü grup sorunların kaynağını oluşturur.

Planlama Aşaması: Bu aşamada problemlerin çözümlenmesinin gerekli olduğu, bu problemlerin hangilerinin acil olduğu, ne gibi önceliklerin olacağı, neyin yapılacağı ve spesifik görevleri kimin yapacağı planlanmaktadır, hangisinin daha önce çözüleceğine karar verilir.

Hizmet Sunma Aşaması: Sosyal çalışmacıların sunduğu hizmetler çok yönlüdür. Bunlar danışma, duygusal destek sağlama, kaynak sağlama, işbirliği ve konsültasyon ve grup hizmetleridir.

Grup hizmetleri dışarıda tutulduğu zaman tıbbi bakım ve tedavi kurumlarında çoğunlukla bu hizmetler verilir.

Değerlendirme ve Sonlandırma Aşaması: Tıbbi sosyal hizmet uygulamaları genelde hastanın kurumu kullandığı süre ile sınırlıdır. Bu sürede hasta güçlü bir bağ oluşturur. Bu tür güçlü bir bağı kesmek hastalarda kızgınlık, öfke, korku gibi duygular uyandırır. Bu nedenle açık ve anlaşılır bir sonlandırma süreci tıbbi sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir ögesidir (USA: Missouri, 1984: 4'den aktaran: Aytar, 2007: 10).

Hastane ortamında yürütülen sosyal hizmet uygulamaları, tıbbi bakım ve tedavi sisteminin daha insancıl ve daha etkili şekilde hizmet vermesine yardımcı olmaktadır (Duyan, 1996: 4). Hastalıkları doğru tanılamak ve tedavi etmek amacıyla yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, tıp mensuplarının hastalığa yol açan fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik faktörler arasındaki ilişki üzerinde durmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle tıbbi sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının faaliyetleri de bu yönde bir gelişim göstermiştir (Duyan, 2003: 41).

Yeşil Kart Uygulaması

Tıp alanında verilen sosyal hizmetlerin en önemlilerinden birini de kuşkusuz yeşil kart uygulaması oluşturmaktadır.

Bu uygulamanın kapsamı kısaca özetleyecek olursak, sosyal güvencesi olmayan dar gelirli nüfus kesimlerine yönelik olarak, Sağlık Bakanlığı tarafından 1992 yılında 3816 sayılı yasayla; sosyal güvenlik ihtiyacı bulunan vatandaşların, tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması durumudur.

Sağlıkta dönüşüm programı kapsamında, Yeşil Kart Kanunu'nda yapılan değişiklikle muayene, tetkik, tedavi ve ilaç giderleri kanun kapsamına alınmıştır. Sosyal güvencesi Yeşil Kart olan kişiler diğer sosyal güvencesi olanlar gibi ilaçlarını istedikleri eczaneden alabilmektedirler. 2005 yılı başından itibaren yeşil kartlı anne veya babanın yeni doğan bebeğinin tedavi giderleri anne veya babanın yeşil kartından karşılanacaktır (Sağlıkta dönüşüm süreci, 2006: 45).

Hastanelerde tıbbi sosyal hizmet kapsamındaki hizmetler 1983 yılında çıkarılan "Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği" çerçevesinde yürütülmektedir.

Hastanelerde yürütülecek sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin yasal bir düzenleme olmasına karşın, sosyal hizmet uzmanlarının bağlı olduğu ve çalıştığı birimlerin, bir mesleki uygulama standardının oluşturulması ve uygulanması yönünde daha çok desteğine gereksinim olduğu söylenebilir. Hastane yönetiminin ve hastanede çalışan sağlık personelinin konu hakkında yeterli bilgisinin olmaması, yıllar öncesinden bunun sağlanamamış olması da günümüzde hastane ortamlarında sosyal hizmet uygulamalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sağlık konusundaki bütüncül anlayışın uygulamaya da yansıtılması toplumdaki her kesim açısından önem taşımaktadır (Özbesler ve İçağasıoğlu, 2010: 42).

Şu anda var olan şekli ile hastanelerdeki sosyal hizmet uygulamaları çoğunlukla maddi gereksinimleri/sorunları giderme odağında yürütülmektedir. Bu temel odak sosyal hizmet uzmanlarını da ağırlıklı olarak bu odakta çalışmaya yöneltmektedir. Fakat bu durum beraberinde bir kısır döngü yaratmaktadır. Hastane ortamında yeterince tanınmayan sosyal hizmet mesleği, en çok yapılan etkinlik maddi gereksinimleri karşılama olduğu için, hastanede çalışan diğer sağlık personeli tarafından "sadece" bu yönü ile tanınmaktadır. Bu ise hastane personelinin yalnızca maddi gereksinimler konusunda uzmanlara başvurmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanı sınırlı bir çerçevenin içinde sıkışıp kalmaktadır (Özbesler ve İçağasıoğlu, 2010: 44-45).

3.10. Türkiye’de Okullarda Sosyal Hizmet Uygulamaları

Okul sosyal hizmeti, tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi farklı alanlarda geniş bir uygulama alanına sahip olan sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanıdır.

Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarı ile sürdürmelerini sağlama gibi psikososyal hizmetleri eğitim ekibi ile ekip çalışması anlayışında yürütmektedir (Özbesler ve Duyan, 2009: 17). Okul sosyal hizmetinin mesleki standartları, Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği tarafından 1978’de geliştirilmiş ve 1992’de revize edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanı, okulda eğitim ekibinin bir üyesidir. Öğretmenler, yöneticiler, psikolojik danışmanlar, psikologlar ve ailelerle çocukların okuldaki sosyal, duygusal, davranışsal ve uyumsal gelişimlerini sağlamak için çalışmaktadırlar (Duman 2000: 35’den aktaran: Özbesler ve Duyan, 2009: 20-21).

Ülkemizde okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili çabalar olmuştur. 1961’de İstanbul Üniversitesi’nde öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerini yakından etkileyen sağlık, sosyal, kültürel, ekonomik vb. okul dışı sorunları ile ilgilenilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bunun için bir medikososyal merkezi kurulmuş ve 1966’da merkezde bir psikiyatri uzmanının görevlendirilerek öğrencilerin ruh sağlıkları ile de ilgilenilmeye başlanmış, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları da istihdam edilerek öğrencilere yardım faaliyetlerinin kapsamı genişletilmiştir (Tan, 2000: 48-49).

Okul ortamlarında sosyal hizmet, öğrencinin okul performansına, okul başarısına etki eden bio-psiko-sosyal faktörler üzerine odaklanır. Okul ortamında görev yapan sosyal hizmet uzmanları hem çocuk, hem de ebeveyn odaklı uygulamaları dengede tutarak anne-babaların ebeveyn olarak çocuğun yetiştirilmesi açısından sosyal işlevlerinin geliştirilmesi yönünde çalışırlar. Çocuk ve aileleriyle çalışmada amaç, öğrencinin okula düzenli devamını sağlamak, akademik başarısızlık riskini azaltmak ve erken dönemde bazı nedenlerle eğitimini yarıda bırakmasını önlemektir. Okul ortamında sosyal hizmet uygulamasının etkinlik odağı, öğrencinin okul performansını ve akademik başarısını etkileyen bio-psiko-sosyal faktörler ve risk, güvenlik, koruma ve önlemedir. Okul ortamına uyum güçlüğü, okula başlama aşamasında özel gereksinimleri olan çocuklar ve aileleri, farklı psiko-sosyal ve ekonomik nedenlerle okul devamsızlığı olan ve okuldan ayrılmak zorunda kalan çocuklar ve gençler, yüksek risk ortamı olan aileler, yangın, trafik kazası, hastalık gibi ciddi travmalara maruz kalan öğrenciler, aileleri, akrabaları, toplumsal kaynaklardan yararlanma okul sosyal hizmetinin müdahale edeceği

gereksinim gruplarıdır (Barth, 1988: 461; Turner, 2005: 331'den aktaran: Özbesler ve Duyan, 2009: 20).

Okul Sosyal Hizmeti uygulamalarında; çocuğun psiko-sosyal gelişimini destekleyici çalışmaların yürütülmesi, ailenin gereksinimleri doğrultusunda uygun görülen sosyal hizmetlerin sunulması, çocuk ve ailesine ev ziyaretleri yapılması, farkındalık - duyarlılık yaratmak ve halkı bu anlamda bilgilendirmek amacıyla toplumla çalışılması gerektiği düşünülmektedir. Okul sosyal hizmeti uygulamaları ile okullarda öğrenci ve ailelerin kendi bünye ve çevre koşullarından doğan / kontrolleri dışında oluşan maddi - manevi - sosyal yoksunluklarının giderilerek gereksinimlerinin karşılanması, sosyal sorunlarının önlenmesi ile çözümlenmesine yardımcı olunması, yaşam standartlarının iyileştirilerek yükseltilmesi mümkündür (www.sosyalhizmetuzmani.org / 13.05.2011).

Okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamalarının amacı, genel olarak öğrencinin okul başarısının artırılması, ailenin öğrencinin eğitim sürecine katılımının ve işbirliğinin sağlanması, öğrencinin eğitsel performansına uygun olarak eğitim hizmetlerinden maksimum düzeyde yararlanmasına katkı sağlamaktır. Okul ortamında çalışan sosyal hizmet uzmanları, çocuk ve gençlerin ruh sağlığı gereksinimlerini karşılama, depresyon, okulu reddetme, anksiyete bozuklukları, sınav kaygısı vb. gibi sorunların uygun biçimde ele alınması için okulda psikolojik danışmanlar ve öğrencilerin öğretmenleriyle, okul dışında da ruh sağlığı uzmanları ile işbirliği yaparak sorunları ele alırlar. Davranış bozuklukları olan çocuklara yönelik, kendini tanıma, grup bütünlüğü oluşturma, problem davranışların farkına varma, değiştirme vb. gibi bireysel ve grup çalışmaları yaparlar. Öğretmenlerin çocukların duygusal ve öğrenme gereksinimlerini karşılayabilmesini sağlamaya yönelik işbirliği çalışmaları, dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi olan çocuklarla medikal tedavinin yanında psiko-sosyal çalışmalar yapma, çocuklarda sosyal beceri geliştirme çalışmaları gibi destekleyici uygulamaları yürütürler. Aile içi sorunlar nedeniyle, uygun biçimde ele alınamadıkları için çeşitli psiko-sosyal sorunları olan çocuklar, gençler ve onların aileleriyle çalışırlar. Kendine, çevreye zarar veren, davranım bozukluğu, karşı gelme karşı olma bozukluğu görülen, beden imgesine ilişkin sorunlar yaşayan gençler ve çocuklarla çalışırlar. Okula devamsızlık yapan öğrencilerle sosyalleştirici, sorun çözücü sosyal grup çalışmaları yaparlar. Sosyal hizmet uzmanları, farklı gelişimsel özellikleri olan çocukların okul ortamında sosyal kabullerinin sağlanması ve korunması için aile, okul ve hastane işbirliğini sağlar. Sosyal hizmet uzmanları, okulda davranış sorunları olan öğrenciler, aile içi sorunların öğrenciye yansıdığı durumlar, boşanma, akran grupları arasında çeteleşmeler, madde bağımlılığı gibi kriz durumlarının tedavisinde de hastane, aile ve gerektiğinde adli kurumlarla işbirliği yaparak sorumluluk alabilmektedir (Özbesler ve Duyan, 2009: 22).

Gelişmiş ülkelerdeki okul sosyal hizmet uygulamalarını incelediğimizde, Okul Sosyal Hizmetler Servisi aşağıdaki konularda çalışma yapmaktadır: Okulda veya aile içinde stres, gelişmeyle ilgili krizler (ergenlik çağında), taciz, şiddet, kötü alışkanlıklar,

entegrasyon, ilişki konuları, ekonomik konularda, kendinden emin olmama vb. konular.

Okul Sosyal Hizmeti ve Şiddet

Eğitim-Sen'in İl Merkezleri Türkiye Taraması 2006 Araştırması, 29 il merkezi ve 193 okulda gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları şöyle: Okulların yüzde 54'ünde bıçak türü kesici ve delici alet bulunuyor. Okulların yüzde 87'sinde idareciler, yüzde 86'sında da öğretmenler tarafından öğrenciler aşağılanıyor. Araştırmaya katılan okulların yüzde 33'ünde idareci, yüzde 38'inde ise öğretmen dayacağının olduğu, okulların yüzde 55'inde ise öğretmene hakaret edildiği, öğrencilerin yüzde 33,7'si her gün birbirine küfür ederken, yüzde 38,6'sı bu dönem birbiriyle kavgaya giriştikleri, yüzde 21,7'sinin de bu dönem bıçaklı-silahlı kavga yaşadıkları belirtilmiştir. Okuldaki şiddetin arka planında aile faktörü, okul içi ilişkiler, arkadaşlık ilişkileri, edinilen yanlış modeller, medyanın şiddet içerikli tipleri yansıtır yayınları, yetersiz kişilik özellikleri gibi nedenler rahatlıkla ileri sürülebilir. Ancak bilinmelidir ki, toplumsal şartların değişimi, toplumsal yapının insancıl kılınması, umut ve özlemlerin, erdem, yaşam sevincinin dayanak ve yaşanabilir kılındığı toplumsal tahayyül düşüncesinin hayata geçirilmesi asıl etkin çözüm yolu olacaktır. Yine okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servislerinin işlevselleştirilerek yetkin kılınması, nitelikli sosyal meslek elemanlarının yetiştirilip istihdam edilmesi, okul sosyal hizmeti uygulamalarına ağırlık verilmesi, okul-aile-toplum odaklı çalışmalar yapılması, ekonomik-sosyal destek olanaklarının artırılması, toplumsal duyarlılığı artırıcı çalışmalar da aciliyeti olan işler olarak üzerinde sıklıkla durulması gereken konuların başında gelmektedir. Okullarda yaşanan şiddet sorunsalıyla mücadelede özellikle okul sosyal hizmetinin öneminin görülmesi yalnızca şiddeti değil birçok toplumsal sorunun da öğrenci-okul-toplum-aile diyalektiğinde çözüm yolları için sisteme olumlu veriler yükleyeceğini söyleyebiliriz. Bu nedenle Türkiye'de okul sosyal hizmeti hem gereklidir.

(<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/oksiddet.htm> / 13.05.2011).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik, siyasal, sosyal hak ve özgürlüklerin insanların yararına kullanıldığı ‘demokrasi’ adı verilen mekanizma ancak, insan haklarına sahip çıkılarak yasalarla sağlanabilir. Ülkemizde demokrasinin gelişim sürecini çalışmamızda özetlemeye çalıştık. En önemli satırbaşlarını ifade edecek olursak; Osmanlı Devleti döneminde, 1808 Sened-i İttifakla başlayıp; 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet, 1908 II. Meşrutiyetle devam eden bu süreç, Cumhuriyetin ilanı ile beraber Anayasalara dönüşerek devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti anayasaları içinde içeriği itibarıyla en demokratik olan 1921 Anayasası’dır. Bu anayasa halk tarafından seçilen temsilciler aracılığıyla yapılmış bir anayasadır, aynı zamanda Milli Mücadele dönemine denk gelmesinden ötürü olağanüstü koşullara sahip bir ihtilalci anayasa olma özelliği de taşır.

1924 Anayasası ise liberal ve özgürlükçü bir anayasa niteliği taşımaktadır; ancak bu niteliğine rağmen uygulandığı dönemde temel hak ve hürriyetlere yönelik önemli kısıtlamalara gidilmiştir.

1961 ve 1982 Anayasalarının ise yapıları bakımından askeri rejimlerin, darbelerin bir ürünü olduğu hakikati bilinmektedir. Bu anayasaların halkoyuna sunulmalarına rağmen kabul edilişleri demokratik koşullarda olmamıştır. 1921 Anayasası’nda temel hak ve hürriyetlerle önemli noktalar göz ardı edilmiştir. Bu durumun temel nedeni, Kurtuluş Savaşı ile ortaya çıkan olağanüstü koşullardır. Nitekim Kurtuluş Savaşı’ndan hemen sonra da yürürlükten kaldırılmıştır. Yani 1921 Anayasası, bir anlamda kriz odaklı bir anayasadır.

Kapsamı açısından kişi haklarını en fazla muhafaza eden, temel hak ve hürriyetlere de en geniş biçimde yer veren anayasa 1961 Anayasası’dır. Bu anayasa, diğer anayasalar içinde insanı özne olarak merkeze alan ve onu koruyan bir anayasadır; fakat 12 Mart Muhtırasıyla beraber yapılan askeri düzenlemeler, kişi temel hak ve hürriyetlerini sınırlamış hatta kısıtlamıştır. 1971 ve 1973 değişiklikleri 1961 Anayasası’nı, anayasa olma niteliğinden çıkarmış ve devamında dönemin Türkiye’inde toplumsal şiddet olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Devamında bir on yıl sonra yine Askerin siyaset sahnesine sıçradığını ve 1982 Anayasası’nın oluştuğunu görüyoruz. 1982 Anayasası merkeze bireyi değil, önce otoriteyi sonra da devleti koymuştur. Kişiyi devletin oluşumunda basit bir madde olarak

değerlendirmiş ve kişiyi değersiz kılmıştır. Aslolan otoritedir ki var olan sen olabilesin, zihniyetini yerleştirmeye çalışarak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini sınırlamıştır.

Buraya kadar, ülkemizde hem geleneksel hem de modern yönleriyle yaşanan, değişen ve değişim süreci devam etmekte olan; insan haklarını betimleye çalıştık. Amacımız: Türkiye'deki insan hakları kavramını tarihsel süreçte irdeleyerek, sosyal hizmet alanına etki derecesini ortaya koymaktı. Ancak bu çözümleme için, Avrupa Birliğine uyum sürecinin, insan haklarının, sosyal hizmet alanına etkilerine de değinmeliydik.

Avrupa Birliği ekseninde insan haklarının tahlilini yaptığımızda, Türkiye'nin insan hakları bağlamında Avrupa Birliğinin kriterlerine uyumunun, aşamalı bir süreci oluşturduğunu görmekteyiz. Bu süreçte önemli adımlar atılmıştır. AB'ye tam üyelik doğrultusunda ve evrensel kabul gören demokrasi ve insan hakları noktasında önemli kazanımlar sağlanmıştır. Bununla beraber, 1995-2001 ve 2004 Anayasa değişiklikleriyle demokrasi ve insan hakları bağlamında önemli sayılabilecek iyileştirmeler sağlanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye anayasal değişikliklerle birlikte insan hakları hususunda Avrupa Birliği'nin kriterlerine uyum açısından önemli gelişmeler göstermiştir; fakat bunlar yeterli değildir. Zira bunları gerçekleştirirken Türkiye, kendi hukuki gelenekleri ve yapısıyla AB Temel Haklar Şartı arasında uyum ve istikrar noktasında bir denge sağlayabilmelidir. İnsan hakları alanında yasal olarak gerçekleştirdiği bu olumlu gelişmeleri pratik olarak da hayata geçirebilmelidir.

Türkiye'nin AB sosyal müktesebatına uyumu noktasında özellikle son on yılda çok önemli mesafelerin kat edildiğini görmekteyiz. Yine bu gelişme çizgisinin Avrupa Komisyonunun 1998 – 2007 dönemlerinde yayımlanan İlerleme Raporlarında da belirtildiği, Türkiye'nin sosyal politikada da önemli ilerlemeler sağladığı görülmektedir. Ancak AB sosyal politikasına uyum sürecinde teorik olarak mevzuattaki düzenlemelerde gerçekleşen bu olumlu gelişmelere rağmen, yasal düzenlemelerin pratiğe geçirilmesi noktasında aksaklıkların bulunduğu da kabul edilen bir diğer gerçektir.

1963 Ankara Anlaşması'yla hukuki temeli atılan Türkiye-AB ilişkisi, AB'nin 3 Ekim 2005 tarihinde üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı ile en üst zirveye taşınmıştır. Gerek ulusal çıkarlar açısından gerekse geleceğe yönelik vizyon açısından Türkiye için büyük bir öneme sahip olan Türkiye-AB ilişkisi bu kararla birlikte, her ne kadar

müzakerelerin ucu açık olacağı ifade edilse de, daha da perçinlenmiş bir konuma yükselmiştir. Zorlu bir mücadele süreci verilerek gelinen bu son noktada, müzakere sürecinin de kaçınılmaz olarak zorlu geçeceği düşünülmektedir. Türkiye, sosyal politika açısından AB norm ve standartlarına uyum çerçevesinde olumlu bir değişim yaşamış ve yaşamaktadır. Bu doğrultuda aday ülke konumundaki Türkiye, AB sosyal politikasına uyum sürecinde birçok önemli gelişmeler kaydetmiştir. AB müktesebatına uyum konusunda yapılması gereken birçok yasal düzenlemeler Türkiye tarafından yerine getirilmiştir. Var olan eksiklikler ve/veya çıkarılması gereken yasal düzenlemeler ise, 2007-2013 dönemini kapsayan AB Müktesebatına Uyum Programında bir takvime bağlanmıştır. Türkiye'nin yaşamış olduğu uygulama safhasındaki sıkıntılar ise zamanla aşılabacaktır. Öyle ki daha şimdiden aday ülke konumundaki Türkiye'de sosyal politika alanında yeni bir dönemi işaret eden yeni eğilimler belirginleşmeye başlamıştır (Burak, 2008:173-174).

AB-Sosyal Hizmet ilişkisini değerlendirdiğimizde, DDK'NİN 2009 raporuna göre, AB tarafından, Avrupa Sosyal Şartı kapsamında önerilen politikalarla; çocukların, gençlerin, kadınların, ailenin, özürülülerin korunması gerekliliği, yeterli kaynaklardan yoksun herkesin sosyal ve sağlık yardımı hakkına sahip olduğu ve tarafların bu koşullara ulaşması imkânının sağlanmasının hedeflendiğini görmekteyiz.

Türkiye'de sosyal hizmetler ve yardımlar tarihten ve medeniyetimizden gelen bir anlayışla toplum merkezli olarak sürdürülmüştür. Geleneksel aile yapısının değişmesi ve kentleşme, sosyal yardımlaşma kültürüne dayalı yardımları yetersiz ve etkisiz hale getirmiştir. Bu nedenle diğer demokratik ve serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı devletlerde olduğu gibi ülkemizde de devletin bu alana yoğun bir şekilde müdahalesi kaçınılmaz duruma gelmiştir. Sosyal yardımlar, sosyal refah devleti anlayışı içinde önemli bir yer tutmakta ve sosyal güvenlik sisteminde yaşanan boşluklar son istasyon olarak nitelenen sosyal yardımlar aracılığıyla giderilmektedir (DDK, 2009: 45). Her ne kadar, geleneksel hayat tarzı rafa kaldırılmış olup; yerini modern yaşamda rasyonel bir zihniyete bırakmış olsa da insani duyguların da sosyal hizmet içinde fiilen olması birey olmanın bir gerekliliğidir.

Avrupa'da Hristiyan düşüncesi, ekonomik ve sosyal hayatta refah sağlayıcı kurumların başında yer almıştır. Kiliseler tarafından oluşturulan hayırsever kuruluşlar, hasta evleri, aşevleri, manastırlar toplumda en temel yardım kuruluşları olmuşlardır. İncil'de bir

kısım naslarla yer alan sosyal yardım ve dayanışma, kilise sandıkları şeklinde müesseseleşmiştir (Özdemir, 2008: 46).

Bu durum, her ne kadar geleneksel döneme ait bir uygulama olarak bilinse de, etkisi bu kadar olmasa bile Avrupa’da halen devam etmektedir. Ülkemizde böyle bir uygulama olsaydı; yaygaralar kopardı. “Türkiye’nin bu noktada hassasiyetleri var çünkü” gerekçesiyle. “Türkiye’nin modernleşme ve çağdaşlaşmaya yönelik krizleri” olarak gündeme getirilirdi. Dolayısıyla, sosyal hizmetlerin değişen algısına vurgu yapıldığı kadar, değişmeyen önyargılarına ve algılarına dair zihniyet değişikliği önerileri de getirilmelidir.

Türkiye’nin AB’ye uyum sürecinde sosyal hizmet politikası vizyonu: tüm yurttaşları kapsayan, Türk toplumun önemli değer yargıları (dayanışma ruhu, hakkaniyet, bireye saygı vd.) üzerine kurulu olan, Avrupa Birliği Sosyal Model’inin felsefi altyapısına, bilimsel ahlak ve kültür temeline dayanan uygulanabilir stratejiler olmalıdır. Bu stratejilerin geliştirilebilmesi için de, yaklaşık 110 yıllık bir geçmişe sahip olan ve günümüzde hemen hemen dünyanın her ülkesinde var olan sosyal hizmet eğitiminin, tarihsel ve toplumsal koşullarının kendi dönemi içerisinde çok iyi çözümlenmiş olması gerekir. Bununla birlikte sosyal hizmet eğitiminin niteliksel ve niceliksel özellikte sorunlarının çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

AB’ye uyum süreci, tarımdaki çalışan nüfus oranını yüzde 10’ a indirme vb. hedefler gerçekleştiğinde kırsal alandan kentlere yapılacak göç hareketleri, işsizlik, vb. toplumsal sorunların artmasına sebebiyet verecektir. Toplumun sorunlu alanlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının sayıca yetersiz olması, bu alanda daha çok personel açığının doğmasına neden olacaktır, bu noktada sosyal hizmet alanında lisans- yüksek lisans ve doktora çalışmalarının hız kazanması hem alandaki akademik birikime katkı sağlayacaktır, hem de bu alandaki kalifiye personel sayısının artışını beraberinde getirecektir. Sosyal hizmet meslek yüksekokullarının faaliyete geçmesi ve toplumda değişen ihtiyaçlara göre sosyal hizmetin alanına giren görevleri yerine getirmesinin sağlanması Türkiye’nin sosyal yardım mekanizmasını kaynakların akılcı kullanımını sağlamak üzere, belli standartlar doğrultusunda sistematik bir temele oturtması, gün geçtikçe artarak çeşitlilik gösteren sosyal sorunların etkilerini en aza indirgeyerek, kısımca sosyal hizmetin uygulamalarının da işlevselliğini arttıracaktır.

Bunun için, sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında yeni reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kamu sektöründeki gelişmelere bağlı olarak, sosyal hizmet algısının değişen boyutu; gönüllü kuruluşlar, dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşları eliyle yürütülerek güncel tutulabilir.

Özdemir'in (2008: 163) de belirttiği gibi (SHÇEK), sosyal hizmet alanında ülkeye yetersiz gelmektedir; özellikle, son dönemde artan ihtiyaçlar ve ilgili hizmet alanlarının çok parçalı yapısı düşünüldüğünde birden fazla aktörün bu süreçte görev alması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinin refah devleti üzerinde oldukça güçlü etkisinin bir yansıması olarak Türkiye'de yeni, eşitlikçi, adil ve dünya ölçekli bir sosyal hizmet paradigması oluşması açısından önemli imkânlar sağlamıştır. Bu durumun daha da önemli etkisi bizatihi devlet dışındaki sosyal refah aktörlerini öne çıkarmıştır. Bu aktörlerden en önemlileri katılımcı yönetim açısından belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Türkiye'de dışa bağımlı, işsizlik vb. sorunlardan ötürü devletin temel işlevleriyle beraber sosyal devlet düzenlemelerinin ve sosyal hizmetlerin başta sağlık, eğitim olmak üzere tüm sektörlerle birlikte çalışabilecek bütüncül bir şekilde sistematik yönden yapılanmayı kurması gerekmektedir.

Sosyal hizmet çalışanlarının, bilim adamlarının ve bu alanda örgütlenmiş sendika ve demokratik örgütlerin görevi, ülkemizdeki bilimsel değerleri geliştirmek, sosyal alanda alternatif politikalar oluşturmak ve bu alandaki sorunların yalnızca alanın değil toplumun da sorunu olması nedeniyle toplumun bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktır.

Toplumsal değişimler ve dönüşümler her alanda olduğu gibi sosyal hizmet alanında da kendini göstermiştir. Türkiye'de sosyal hizmeti algısının değiştiğinin en önemli kanıtlarından biri de engelli vatandaşlara yönelik uygulamalardır. Sosyal hizmet sadaka değil haktır düşüncesinin kendini ortaya koymasıyla, Bakıma Muhtaç Özürlere Yönelik Evde Bakım Hizmeti ve Özel Bakım Merkezlerinde Bakım, kapsamında hizmetler sunulmaya başlanmıştır.

Bu hizmetler ve yararlanma koşulları ise şöyledir:

Evde bakım hizmeti kapsamında bakmakla yükümlü olunan birey sayısına göre

kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı, bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olduğu tespit edilen bakıma muhtaç özürümler isterler ise ikametgâhlarında, isterler ise resmî veya özel bakım merkezlerinde bakımlarının sağlanması güvence altına alınmıştır. Evde bakım hizmetinden yararlanmak için hak sahibi olma ölçütlerinden gelir şartının belirlenmesinde bakmakla yükümlü olunan birey sayısına göre kişi başına düşen aylık net asgari ücretin 2/3'ü 2010 yılının ikinci altı ayı için 362,96 TL'dir. Asgari ücretin artması nedeniyle bu tutar 2011 yılının ilk altı ayı için 380,15 TL; ikinci altı ay için ise 399,47 TL olmuştur. Bakıma muhtaç özürümlü bireye ikametgâhında bakım hizmeti veren akrabasına veya vasisine bir aylık net asgari ücret tutarı evde bakım ücreti ödenmektedir. 2010 yılının ikinci altı ayı için bu tutar 544,44 TL'dir. Asgari ücretin artması nedeniyle 2011 yılının ilk altı ayı için 570,22 TL; ikinci altı ayı için ise 599,21 TL olmuştur. Bakıma muhtaç özürümlü bireye özel bakım merkezinde yatılı bakım hizmeti veriliyor ise özel bakım merkezine her ay iki aylık net asgari ücret tutarı (%8 KDV dâhil) ödenmektedir. 2010 yılının ikinci altı ayında bir özürümlü için aylık 1.175,99 TL ödenmiştir. Asgari ücretin artması nedeniyle 2011 yılının ilk altı ayında bir özürümlü için aylık 1.231,68 TL; ikinci altı ayı için ise 1.294,29 TL olmuştur. Son yıllarda gerçekleştirilen bu çok önemli yatırımlar ve yasal düzenlemeler ile ülkemizde bakıma muhtaç özürümler bakım ihtiyaçlarının giderilmesi için önemli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler ve açılımlar neticesinde ailesi yanında bakımı mümkün olmayan bakıma muhtaç özürümler uygun bakım merkezlerinde bakımını sağlanamama sorunu veya özürümlü bireye sahip ailelerin "Ben vefat ettikten sonra özürümlüme kim bakacak?" endişesi önemli ölçüde giderilmiştir (SHÇEK, Özürümlü Bireylere Yönelik Hizmetleri. www.shcek.gov.tr /13.05.2011).

Tüm bu bilgiler ışığında sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Modernleşme sürecinin ivme kazandırdığı sosyal refah devleti algısı, toplumsal kurumların da bir modernizasyon ve rasyonalizasyon sürecine tabi olmasına sebebiyet vermiştir. Bu sürecin içinde sosyal hizmet uygulamaları yürüten kurum ve kuruluşlar da toplumdaki bireylerin, grupların, ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm süreci; toplumsal yaşam içerisinde, bireylerin sosyal hizmet algılarının da değişmesini sağlamıştır. Bu değişimi çalışmamızın üçüncü bölümünde, bireylerin yaş ve gelişim dönemlerinin özellikleri baz alınarak; yapılan uygulamalar noktasında tahlil ettik.

Elde ettiğimiz sonuçlarda, Türkiye’de sosyal hizmet algısının değiştiğine yönelik bulgularda; insan haklarının (çocuk hakları, yaşlı hakları, özürlü hakları, hasta hakları, mülteci hakları, vb.) daha alt kategorilerde tanımlanarak; bu kategoride yer alan bireylere yönelik sosyal hizmet politikaları üretildiğini ve bu politikaların gerekli alanlarda uyguladığını görmekteyiz. Bu kategoriler, totalde sosyal hizmet literatürüne dezavantajlı gruplar olarak girmiştir. Dezavantajlı grup deyimi bile, şimdilerde yeni bir kavramı çağrıştırmaktadır. Bu yeni kavram da, sosyal hizmet algısının değiştiğini gösteren bir başka unsurdur.

Sosyal refah toplumuna dair değerlendirmelerimize dönecek olursak; günümüzde sosyal hizmet algısının değişimine etki eden bir diğer unsurun da, hükümetlerin sosyal refah sorumluluklarının artışı olduğunu, görmekteyiz. Biçim olarak, her ne kadar sosyal refah devleti kavramı salt olarak kullanılsa da, bu kavramın içinde sosyal rekabet olduğu içeriğinden anlaşılmaktadır. Günümüzün insanı vatandaş olarak devletten hep daha fazlasını beklediği için; bu fazladan beklenti sosyal alanda bir rekabeti de beraberinde getirmektedir.

Çoğu Batı ülkesinde devletin sosyal refah hizmetlerini dağıtan mekanizma olarak rolü gittikçe azaldı ve bunun yerini sosyal hizmetlerin dağıtımını düzenleyici rolü aldı. Hükümetler, sosyal sorunlara karşı piyasa merkezli çözümlere yönelirken, kamu hizmetleri hızla küçüldü ve özel sektör sosyal refah hizmetlerini sağlamak üzere hükümetlerle sözleşmeler yapmaya başladı. Bu kamu-özel sektör *ortaklığı*, geçmiş sosyal refah politikalarından radikal bir kopuşu temsil etmektedir. Bu uygulamalar, devletin meşruiyetini sorgulatacak düzeye gelmedikçe hoşnutsuzluk yaratmaz; ancak önlenmesi gereken; vatandaşların sosyal hizmete erişiminin, alınıp satılan bir metaa durumuna gelmesidir (Topçuoğlu ve Akbaş, 2009: 177).

Sosyal hizmet gibi, bireylerin tutumlarında değişiklik yaratmayı amaç edinen bir disiplinin, kendi varlığı ve uygulamaları, bu noktada devletin sağladığı hakları hakkında; halkı daha çok bilgilendirmesi, uygulamalarını tanıtmaları toplumsal zihniyet açısından da, sosyal hizmet algısının değiştiğine işarettir.

Yakın tarihten başlayarak ülkemizde yerel yönetimler, merkezî devletle birlikte kamu hizmetlerini yerine getiren kuruluşlar olarak daha çok geniş anlamda sosyal politikanın konusuna giren hizmetlerin yerine getirilmesinde görev almışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında değişen aile ve toplum yapısı aynı zamanda

küreselleşmeyle birlikte merkezi yönetimin bazı görevlerini yerel yönetimlere ve piyasaya devretmesi etkili olmuştur (Özdemir, 2008: 180).

Türkiye’de insan hakları bağlamında değerlendirme yaptığımızda sosyal hizmet algısının değişmekte olduğunu ve giderek birey, grup, aile ve toplumun sosyal hizmetten beklentilerinin arttığını görmekteyiz. Bu beklentilerdeki artışın önemli bir nedeni de AB’ ye uyum sürecinde yürütülen çalışmaların son on yıllık gelişim çizgisidir. Avrupa Birliği, sosyal, ekonomik, siyasal bir bütünleşme noktasında birçok ülkeye cazip gelmektedir. Avrupa’da var olan sosyal değerler, Avrupa Birliği’nin politikalarından çok Avrupa ülkelerin kendi değerleridir. Bu değerler ülkelerin sosyal politikalarına da yansımaktadır.

Topçuoğlu ve Akbaş’ın (2009: 176) da belirttiği gibi, Sosyal hizmet modern tanımları dâhilinde bir sosyal haktır. Ancak ne sosyal haklar ne de sosyal hizmet pratikleri ve ideolojileri, içinde buldukları devletlerin ve bölgelerin politik ikliminden ve ekonomik alt yapılarından bağımsız olarak düşünülemezler, onlar bu bağlamda şekillenir ve uygulanırlar.

Değerler sisteminin sosyal hizmet uygulamalarına etkisi kaçınılmaz olmaktadır. Ancak; değişimin hızı her yerde aynı olmasa da, her yerde bir değişimin olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki; dinamik bir yapıya sahip olan sosyal politika, alanında sürekli gelişen, sağlıklı işleyen bir sosyal hizmet sistemi yaratmak için uygulanabilir hak temelli ortak bir sosyal hizmet politikası oluşturulmalıdır. Bu politika oluşturulurken de, günümüzün teknik imkânları ve rasyonel yönelimleri kadar, toplumsal yapı ve değer yargıları da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin bir üst yapı kurumu olan din, bununla beraber gelenek, görenek, örf, adet ve inanç vb. değerlerden beklentiler de sosyal hizmet politikalarının oluşturulmasında kriter olarak alınırsa; daha sağlıklı, uygulanabilir, toplumsal tabana yayılabilir, topluma yararlı bir sistem sağlanabilir.

Sonuç olarak, bugün sosyal hizmetin değişiminden söz ediyorsak; aynı zamanda Türkiye’nin de diğer alanlarındaki değişiminden söz ediyoruz demektir. Ya da sosyal hizmetin sorunları tartışılıyorsa; bu, Türkiye’nin de diğer alanlarındaki sorunlarından söz ediyoruz demektir; zira sosyal hizmet kaynağını sosyal devletten aldığı için bütüncül bir yapıya, bütüncül bir gelişme gösterme eğilimindedir.

Frankfurt ekolü’ nün günümüzde yaşayan son kuşak temsilcisi Jürgen Habermas, son iki asırdır bilgi, adalet, ahlak ve estetik sistemler arasında bir kopukluk olduğunu, bu

kopukluğun da, değer sistemleri arasında çelişkilere yol açtığını; dolayısıyla akli, mantığı kılavuz alan, rasyonalist çizgide gelişen toplumlarda bugün bir değerler çatışmasının yaşandığını öne sürer. Rasyonalizm ve Liberalizm, her zaman sınırsız bir özgürleştirici ya da bütünleştirici olamıyor. Habermas, bu sistemler arasındaki kopukluğun giderilip, yeni bir güçlü bağın oluşması için, İletişimsel Eylem kuramını ortaya atar.

İletişimsel eylem Toplumsal simgelerin karşılıklı kavranmasına dayanır. Habermas iletişimsel eylemden simgelerle sağlanan bir etkileşimi anladığını söyler. Bu eylem; karşılıklı davranış beklentilerini tanımlayan ve en azından iki eyleyici özne tarafından anlaşılmalı ve kabul edilmiş olmaları gereken, zorunlu, geçerli normlara uyar. Toplumsal normlar yaptırımlarla güçlendirilmişlerdir ve anlamları gündelik dildeki iletişime yansır. Sosyal hizmet boyutunda, İletişimsel Eylem Kuramını sosyal hizmet algısının değiştiğini anlamamızı sağlayacak bir argüman olarak değerlendirebiliriz. Çünkü iletişimsel eylemde bulunabilmek için, anlamamanın bilgisine vakıf olmak gerekir. İletişimsel eylem bir ortaklaşa yorumlama sürecine dayanır. Toplumsal hayatta karşılıklı anlamamanın ve anlaşmanın önemine, bireyler arasında birbirlerini anlama zemini yaratmaya dair yönüne vurgu yapar. Dolayısıyla toplumsal normlar, gündelik dildeki iletişimsel eylem ve sosyal hizmet disiplini üçgeni; sosyal hizmetin insan hakları bağlamında değişen algısını ortaya koymaktadır.

Gökçe, (2005: 3)'de belirttiği gibi, *Toplumsal – siyasal sistemlerde kritik, siyasi, ekonomik ve ideolojik olaylar ani gereksinimlere ve bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bir takım sorunlara neden olmakta; sorunlar eğitim dâhil tüm toplumsal kurumları etkileyerek onları değişmeye zorlamaktadırlar. Siyasal sistemlerin değişim sürecinde; demografik yapı değişmekte, toplumsal hareketlilik ile aile yapısı değişen sosyo-ekonomik koşullara göre biçimlenmekte ve çekirdek aileye dönüşüm hızlanmaktadır. Yeni güç kaynakları ve otomasyon ilerlerken yaşam standardı ve iş için gerekli temel beceriler değişmekte, bilim ve teknoloji sosyal kurumları ve değer yargılarını onlara kolayca uyum gösterilemeyecek hızda değiştirmektedir.* Sosyal hizmet algısı da, toplumsal zihniyet bağlamında zamanla bu gelişmelere paralel olarak; değişime uğramaktadır. Hele ki günümüzde küreselleşme, rasyonelleşme, sosyal refah toplumu gibi kavramlar ve gelişmeler varsa, bunlar bu değişimin önünü açan unsurlar olarak algılanmalıdır. Ancak, rasyonelleşme, küreselleşme ve sosyal refah kavramlarını

beraber andığımızda; sosyal hizmetin yoksulluk sorunu noktasında şöyle bir gelişme de kendini göstermektedir;

Özellikle kentleşme sürecindeki hızlanma, insani ve sosyolojik açıdan yoksulluğu körükleyen ve pekiştiren bir etki bırakmıştır. Artık 'mahallenin-köyün yoksul 'undan, 'yoksul mahalle 'ye doğru bir geçiş söz konusu olmuş; günlük yaşamda yoksul-yoksul olmayan yüz yüze etkileşimi ortadan kalkmıştır. Yoksulluğun gettolaşmasına, bilimsel bir probleme dönüşmesi de eklenince, rasyonel söylemler çerçevesinde yoksulluk olgusu insani, duygusal içeriğinden kopmuş, bir anlamda hem mekânsal hem de zihinsel olarak 'ötekileştirilmiş', bilimsel vesayetin insafına terk edilmiştir (Konuk ve Bayram, 2009: 24).

Sonuç olarak; sosyal hizmet aktörlerince, toplumsal olay ve olguları değerlendirirken bir pozitivist duruşuyla yaşanan ya da yaşanacak olanlar hakkında sadece açıklama yapmakla yetinmek yerine, bir hermenötik penceresinden de bakıp; anlamayı ve anlaşılmayı, anlama temelinde bir açıklamayı denemek sosyal hizmet alanında karşılaşılan sorunları daha aza indirgeyecektir. Bu duruş, sosyal hizmette bulunma algısının da değişimini ortaya koyacaktır.

KAYNAKLAR

- AKÇAY, Ekrem Yaşar, ARGUN Çiğdem, AKMAN Elvettin, (2011), (İbrahim S. Canbolat'tan aktaran), **AB'nin Tarihsel Gelişimi Ve Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası** Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Y.2011, C.3, S.4. s.117-131.
- AKDUR, Recep (2003), **Sağlık Sektörü Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Durum ve Türkiye'nin Birliğe Uyumunu**, A.Ü. ATAUM Araştırma Dizisi, No:17, Ankara s.49-69.
- AKILLIOĞLU, Tekin (1995), **İnsan Hakları**, A.Ü. S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yay. Ankara.
- AKYÜZ, Emine (1999), **Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler**, B. Onur (Yayına Hazırlayan). "Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 2. 1999: 491-505.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1999), **İnsan Hakları ve Sivil Toplum Örgütleri**, <http://www.tihak.org.tr> (13.05.2011).
- ALNIAK, Mustafa Oktay (2006), **Avrupa Birliği ve İnsan Hakları Hakkında Düşünceler**, Türk Yayınları, İstanbul.
- ALNIAK, Mustafa Oktay (2005), **Türkiye ve Batıda İnsan Hakları**, Pelikan Yayınları, Ankara.
- ALTAN, Ömer Zühtü (2004), **Sosyal Politika**, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 324s.
- APAN, Ahmet (2007), **"AB'de Ve Ülkemizde Sosyal Yardımlar Ve Sosyal Hizmetler"**, İdarecinin Sesi Dergisi, Sayı: Eylül – Ekim, s. 6-11. <http://ahmetapan.blogcu.com/21.03.2011>
- ARIKOĞLU, Cemile; (2003), (L'Europe en bref, 1996'dan aktaran), **Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası, Türkiye Örneği Üzerine Bir İnceleme: Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- ARSAVA, Füsun (2002), **"Nice Antlaşmasının Getirdikleri"**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 1, S. 2
- ARSLAN, Şengül Altan (2000), **Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik**, Ankara: Beyda Ofset Matbaacılık, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.

- ASLAN, Seyfettin ve YILMAZ, Abdullah, “**Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi**”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ‘çevrimiçi’ www.cumhuriyet.edu.tr/dergi/makale/105.pdf, 22.05.2011.
- ASMA, Türkey (2002), **Tutuklu-Hükümlü Hakları ve Sosyal Hizmetler**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- AŞÇILI, İrem; (2005), (Beril Dedeoğlu’ndan aktaran), **Avrupa Birliği’nde Sosyal Politikalar Avrupa Halkı Oluşturdu Mu?**, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Ankara.
- AŞIK, Seyhan Esra; (2006), **Bilgi Toplumu Çerçevesinde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyumu**, Yüksek Lisans Tezi, KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- ATAKAŞI, A; (2003), **Türkiye, Bulgaristan ve Romanya’nın Kopenhag Siyasi Kriterleri açısından Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Süreci Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- AYDIN, Hakan, (2010), (Ahmet Apan’ dan aktaran), <http://karakalem2023.blogcu.com> /1-16.06.2011
- AYSOY, Mehmet (2004), **Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası**, Açık Kitaplar, İstanbul.
- AYTAR, Gülşen; (2007), (USA: Missouri’ den aktaran), **Düzce İli Aile Hekimliği Pilot Uygulamasında Sosyal Çalışmacının Rol ve İşlevi**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- AYTUĞ, Kutay Hüseyin; (2006), (Veysel Bozkurt’tan aktaran), (Annie Gruber’den aktaran), **Avrupa Birliği Anayasası’nın Türkiye’de Sosyo-Politik Yaşam Üzerine Olası Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (1996), **Eğitime Giriş**, (4. Basım), Ankara.
- BAYDORAL, Can (2000), “**Tam Üyelik Süresinde Topluluk Müktesebatına Uyum**”, Yeni Türkiye. Avrupa Birliği Özel Sayısı I. Eylül-Ekim. Yıl 6, Sayı 35. s.310-337.
- BAYKAL, Sanem (2001), **AB’yle İlişkiler**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BELİN, İrem; (2007), (Özcan Özbey'den aktaran), **Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Gelişimi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

BEŞE, Ertan (2000), **Avrupa Birliğinde İnsan Hakları Hukuki ve Siyasi Perspektifler**, AYKAÇ, Mustafa / PARLAK, Zeki: **Tüm Yönleriyle Türkiye- AB İlişkileri**, İstanbul 2000.

BETER, Önder (2006), **Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar**, SABEV Yayınları, Ankara.

BİLİCİ, Nurettin (2005), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Seçkin Yayınları, Ankara.

BUĞRA, Ayşe (2008), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BURAK Faruk, Ömer; (2008), (Ayşe Roy'dan aktaran), (Seyhan Erdoğan'dan aktaran), (C. Kılıç'dan aktaran), **AB'nin Sosyal Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

BUZ, Sema (2004), **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul- Mültecilik**, SGDD Yayınları, Ankara.

BÜTÜNER, Semra; (2007), (The European Convention'dan aktaran), (Seyhan Erdoğan'dan aktaran), (Türkan Yıldırım'dan aktaran), (Mustafa Ateş'ten aktaran), **Avrupa Birliği Sağlık Politikaları ve Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Gerçekleştirilen Uyum Mevzuatlarının Aday Ülkelerin Sağlık Sistemleri Üzerindeki Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

CILGA, İbrahim (2001), **Türkiye "de İnsan ve Toplum Sorunları Karşısında Sosyal Hizmet**, İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet. Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan, (Editor: Kasım Karataş ve Çiğdem Arıkan), H.Ü. SHYO Yayını, No: 09.

CILGA, İbrahim (1999), **Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları**, B. Onur (Yayına Hazırlayan). "Cumhuriyet Ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 2. 1999: 506-516

COLE, Stephen (1999), **Sosyolojik Düşünme Yöntemi**, Çev. Bekir Demirkol, Vadi Yayınları, Ankara.

ÇAKIR, Veli Ozan; (Baykan Sezer vd. 2001' den aktaran), **Avrupa Bütünleşme**

Kuramları Işığında Ulus Devlet, Avrupa Birliği İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇELİK, Aziz (2004b.), “**Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye’nin Uyum Süreci-1**”, Sendikal Notlar Dergisi, Yıl Kasım, (Sayı 24).

ÇİÇEKLİ, Bülent (2001), **Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi**, Seçkin Yayınları, Ankara, s.161-165.

ÇÜÇEN, Kadir (2011), **İnsan Hakları**, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, (MKM) Bursa.

DDK, **Araştırma ve İnceleme Raporu**, 2009, 4. Sayı, Ankara.

DAŞDEMİR, Ahmet Mahmut; (2008), (İbrahim S. Canbolat’tan aktaran) **AB Üyesi Ülkelerde Beşeri Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

DEMEZ, Neslihan; (2007), **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri ve Çeviri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DENİZ, Gökhan, (2010), **F Tipi Cezaevleri Projesi Ortak Alanların Kullanımı İçin Sanat Atölyeleri Programı**, <http://cezaevindestk.org/arsivayrinti13f/> / 18.04.2011

DOĞAN, Cem; (2003), **AB’de Sosyal Politikalar ve İşgücü Piyasasına Yönelik Etkileri (Türkiye İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz)**, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

DOĞAN, Vedat; (2006), (Yavuz Abadan’dan aktaran), (Ergün Aybars’ dan aktaran), (Cemal Bali Akal’dan aktaran), **Türk Anayasalarında Yer Alan Temel Hak ve Hürriyetler Açısından İnsan**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

DOĞRAMACI, Emel (2000), **İnsan Hakları Konferansları**, Çankaya Üniversitesi, Ankara.

DOĞRUCAN, Nahide Atabey (2002), **Hasta Hakları, Tıbbi Etik ve Sosyal Hizmetler**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.

DPT (2004), “**Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Muhtemel Etkileri**,”

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>. 13.05.2011

DPT (1993), **Ankara Anlaşması ve Katma Protokol**,

<http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/oakp/Ankara%20Anlasmasi%20ve%20Katma%20Protokol.pdf>/19.05.2011

- DUPARC, Christiane (1992), (İKV, 1997' den aktaran), **Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları**, Avrupa Toplulukları Komisyonu Yayınları.
- DURA, Cihan ve ATİK, Hayriye (2000), **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Ankara.
- DURDU, Savaş; (2007), (Haluk Kabaalioglu'ndan aktaran), **Avrupa Birliği Üyelik Sürecinin Türk Emniyet Teşkilatı Üzerine Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- DUYAN, Veli (2003), **Hastaların Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözümleri Odağında Tıbbi Sosyal Hizmet**, Cumhuriyet Üniversitesi. Tıp Fakültesi Dergisi, 25(4), 39-44.
- DUYAN, Veli (1996), **Sağlıkta Psiko-Sosyal Boyut. Tıbbi Sosyal Hizmet**, Ankara: 72TDFO Ltd. Şti.
- DUYAN, Veli, SAYAR, Özgür. ÖZBULUT, Özge ve Mahmut (2008), **Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak, sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışanlar için bir rehber**, (Birinci baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- ERGUN, Turgay ve POLATOĞLU, Aykut (1992), **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yayın No: 241, 4. Baskı, Ankara.
- ERİŞ, Neslihan; (2007), (Yılmaz Altuğ'dan aktaran), **Avrupa Birliğinde Mültecilerin Hukuki Durumu**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- EROĞLU, İzzet (2010), **1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması**, http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2010/sayi_14/79-157.pdf / 21.05.2011
- ERSÖZ, Halis Yunus, (2009), **“Sosyal Politika-Refah Devleti-Yerel Yönetimler İlişkisi”**, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/tokerdereli/35.pdf> 09.05.2011
- E-SAĞLIK PROJE EKİBİ (2006), **“Sağlıkta Yeniden Yapılanma ve E-sağlık”**, Sağlık Bakanlığı Diyalog Dergisi, 21, s.16-18.
- ESTES, R.J. **Social Workers in Health**. TAYLOR S, FIELD D. (1984), **Sociology of Health and Health Care**. ISBN 0-87527-266-5, USA: Missouri, 1984: 4.
- FONTAİNE, Pascal. (2007), **“AB nedir?”**, Avrupa Komisyonu Basın ve İletişim Genel Müdürlüğü Yayınlar, B-1049, Brüksel. © Avrupa Toplulukları, 2007.
- FOUCAULT, Michel (1992), **Deliliğin Tarihi**, Çev., Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.

- GÖKÇE, Feyyat (2005), **Devlet ve Eğitim**, Tek ağaç Kitap Basım, Yayım, Dağıtım Ltd. Şti. Üçüncü Basım, Ankara.
- GÖKBURUN, İbrahim; (2007), **Türkiye’de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Ders Kitaplarına Yansıması**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (2000), **Anayasa Hukuku, 9. Baskı**, Turan Kitapevi, Ankara.
- GÖZÜBÜYÜK A. Şeref ve GÖLCÜKLÜ A. Feyyaz (2005), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GRUBER, Annie (2005), “**Avrupa Birliği’nin İşleyiş Sürecinde Avrupa Yurttaşlığı**”,Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesinin 43. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler, Cilt: 22, Ankara, <http://www.anayasa.gov.tr/anyarg22/ayrg2005.htm>. / 23.04.2011
- GÜLCAN, Erhan; (2006), (Ali Güzel’den aktaran), **Avrupa Birliğinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Karşılaştığı Sorunlar ve Türk Sosyal Güvenlik Sistemi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- GÜNAL, Pınar; (2009), **Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Baskı:2010.Ankara.
- GÜNUĞUR, Haluk (2007), **Avrupa Birliği**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara.
- GÜRELİ, Tunay Bozkurt; (2006), (N. Yurt’ tan aktaran), **Sağlık Sektörünün Avrupa Birliğine Giriş Sürecine Uyumuna Yönelik Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- GÜZEL, Ali ve OKUR, A. Rıza (2003), **Sosyal Güvenlik Hukuku**, (9. Baskı). Beta Yayıncılık, İstanbul.
- HEKİMOĞLU, Mehmet, Merdan (2002), **1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2002; 7.54-70.
- İKV Yayınları, (2003), **Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi**, Aralık. No:12, s.5-12.
- İKV Yayınları, (1990), **Avrupa Topluluğu’nda Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik Sistemleri**, İstanbul s.2.

- İNALCIK, Halil (1964), **Senedi İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayünü**, BELLETEN, C. XXVIII, Sayı: 112.
- KALEAĞASI, Bahadır (1995), **Avrupa Birliği'nin Yetkileri ve Karar Alma Mekanizmaları**, İstanbul.
- KAPANİ, Münci (1987a.), **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- KARAKAŞ, Işıl (2005), **“Ulus üstü Anayasada Temel Haklar Problematiği: Teorik ve Pratik Sorunlar”**, Anayasa Yargısı Dergisi, S. 22.
- KARATAŞ, Kasım (2002), **İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetler**, Karataş Sultan ve Kars Özcan. **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- KARATAŞ, Zeki, (2008), http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=225 /22.05.2011
- KAYA, Nimet Özge (2008), **Bir İnsan Hakları Örgütü Olarak Avrupa Birliği**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KEPENEKÇİ, Yasemin Karaman; (1999a), **Türkiye’de Genel Orta öğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- KİRİŞÇİ, Kemal (Mart-1996), **Dünyada ve Türkiye’de Sığınma Olgusu, Hoşgörü Yılında Mülteciler: Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Çakıroğlu, Şehrazat (haz.) s.8.
- KOÇAK, Mustafa (2006), (Mehmet Özcan, Ercüment Tezcan, ve Özlem Yonar’dan aktaran), **Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri**, Anayasa Yargısı Dergisi, S. 23
- KOÇYILDIRIM, Şener. DUYAN, Veli. KARATAŞ, Sultan. DUYAN, Çamur ve ACAR, Hakan (2002), **Kadın Hakları ve Sosyal Hizmetler**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- KODAKÇI, Devrim, (2004), **Genişleme AB’de Demokrasi Eksikliği ve Çözüm Önerileri**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- KOMİSYON, Redüktör: YILDIZ, H. Dursun (1994), **“Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi”**, Konya, Kombassan A.Ş. Yayınları.

- KONGAR, Emre (1972), **Sosyal Çalışmaya Giriş**. Sosyal Bilimler Derneği Yay. G-2. Ankara.
- KONUK, Osman ve Bayram, Ahmet Kemal (2009), **İnsansızlaştırılmış Yoksulluk: Yoksulluk, Bilim Ve Etik**, Civilacademy <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=13056&part=1> / 21.05.2011
- KUT, Sema (1988), **Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri**, Ankara, s. 8-9.
- KUYAKSİL, Ali (2004), “**Türkiye’de Kamu Hak ve Hürriyetlerinin Gelişimi ve İnsan Hakları**”, Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi, c.3, s.1.
- LADİPER, Dilek (2003), **Sağlık Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları**, ISBN 975-288-132-7, Aydınlar Matbaacılık, 68-70. Ankara.
- MUMCU, Ahmet (1994), **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yay, Ankara.
- OĞUZ, N. Yasemin (1997), (Hüray Fidaner’ den aktaran), “**Hasta Hakları Alanındaki Gelişmeler ve Değişen Değerler Bildirgeleri**” Klinik Tıbbi Etik, 5.50-55.
- OKUR, Nejla; (2008), (P. Pochet’ten aktaran), **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devletin Geleceği**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2006), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 25. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ÖNEN, Yavuz (1998), “**Türkiye ve İnsan Hakları**”, Yeni Türkiye Dergisi, 21. Sayı, Ankara, Semih Ofset.
- ÖLÇER, Ahmet Cemil. ERTÜRK, Atilla. CİVELEK, Ali. PEKÇAĞLAYAN, Nilgün. ÖZGUBAR, Serhat ve PİŞKİN, Ülkü (2002), **Özürli Hakları ve Sosyal Hizmetler**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- ÖNEY, Metin (1998), **İnsan haklarının Tarihi Gelişimi ve Türkiye**, Yeni Türkiye Dergisi, 21. Sayı, Semih Ofset, Ankara.
- ÖZBESLER, Cengiz ve İÇAĞASIOĞLU, ÇOBAN Arzu. (2010), “**Hastane Ortamında Sosyal Hizmet Uygulamaları Ankara Örneği**” Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 21, Sayı 2.
- ÖZBESLER, Cengiz ve DUYAN, Veli. (2009), (Nurdan Duman’dan aktaran), **(R.P. Barth’dan aktaran), (F.J. Turner’dan aktaran), “Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet”** Eğitim ve Bilim, Cilt 34, Sayı 154.

- ÖZDEMİR, İsmail Mansur; (2008), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÖZÜARMAN, Tülay (Ocak-1998), **Türkiye’nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı**, DEÜ, Yayınları, I. Baskı, İzmir.
- ÖZVERİ, Murat (Haziran 2003), **Sosyal Güvenlik Hakkı ve Dünya Bankası**, Sendikal Notlar. Sayı: 18, İstanbul, s. 74-91.
- POLAT, Oğuz (1997), **Çocuk Hakları**, Analiz Yayınları, İstanbul,
- ROY, Ayşe (2006), **Şu AB Neyin Nesi?**, IV Avrupalı Türkiye, Birinci Baskı, TURKAB Yayını, İstanbul, 101s.
- SANIOĞLU, Hilal; (2006), (Mehmet Özcan, Ercüment Tezcan, ve Özlem Yonar’dan aktaran), (İKV, 1996’dan aktaran), (Ercüment Tezcan’dan aktaran), (Hakan Tartan’dan aktaran) **Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- SANIOĞLU, Hilal, (2008), (İKV, 1996’dan aktaran), (Fusun Türkmen’den aktaran), (Veli Yılmaz’dan aktaran), **Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları**, TBB Dergisi, sayı: 74.
- SEYYAR, Ali. **Sosyal Hizmetler Nedir?**, <http://www.018.org/kavramlar/024.htm>, (19.03.2011).
- SEYYAR, Ali. T.C. Başbakanlık (2004), (E. Engelke’ den aktaran), **“SHÇEK-Genel Müdürlüğü; Birinci Sosyal Hizmetler Şurası; Ön Komisyon Raporları ve Bireysel Çalışmalar”** Ankara, s. 4, 437-448.
- SHÇEK, **Özürlü Bireylere Yönelik Hizmetleri**, <http://www.shcek.gov.tr> Erişim: 22.06.2011
- SOSYAL HİZMET, Haziran 2008 - Ocak 2009, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. Ankara.
- SOYSAL, Mümtaz (1987), **100 Soruda Anayasanın anlamı**, (7. Baskı) Gerçek Yayın evi, İstanbul.
- ŞAHİN, Fatih (2002), **İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- ŞEKER, Mehmet (1984), **İslam da Sosyal Dayanışma Müesseseleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- ŞEKER, Suna; (2009), **Kur'an-ı Kerim'de Hakk Kavramı**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ŞENKAL, Abdülkadir (2007), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, 2. Basım. Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul.
- TALİ, Ruziye; (2008), (Sevtaç Yokuş' tan aktaran), **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde İnsan Hakları**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TAN, Hasan (2000), **Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama**, Öğretmen Kitapları Dizisi. 3. Baskı. MEB. İstanbul.
- TANİLLİ, Server (1981), **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, 2. Basım, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (1998), **Osmanlı -Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, İstanbul.
- TARCAN, Menderes ve ŞAHİN, İsmet (2005), **“Hastanelerde Yeşil Kart Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar”**, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 4(5)76-95.
- T.C. Anayasası, (2004), 6. Baskı, İstanbul, Nobel Yayıncılık.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2003, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye**, Dışişleri Bakanlığı Raporu.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2005), **“Sağlıkta Dönüşüm programı”**, Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2006), **“Sağlıkta Dönüşüm Sürececek”**, Sağlık Bakanlığı Diyalog Dergisi, s.50-62.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2010), Editör: EKMEKÇİ, Elif Bor, **Avrupa Birliği ve Sağlık Bakanlığı Uyum Çalışmaları**, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- TAŞDEMİR, Hakan ve Hasan DEMİR (2002), **“Temel Haklar ve Avrupa Birliği”**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Güz, Sayı: 3.
- TEKİNALP, Gülören ve TEKİNALP, Ünal (2000), **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul.
- TOMANBAY, İlhan (2007), **” Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler”**, Ağustos Ankara.
- TOPÇUOĞLU, Atasü Reyhan ve AKBAŞ, Emrah, (2009), **Küreselleşme Sürecinde Daralan Sosyal Haklar Ve Türkiye'de Sosyal Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşümün Kuramsal Ve Politik Çerçevesi** www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/topcuoglu.pdf / 28.04.2011

- TUNCAY, Tarık ve AKBAŞ, Emrah (2008), **“İnsan Hakları Düşüncesi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”** Sosyal Hizmet, SHU Der. Yayını, Ocak s:44-48.
- TURAN, Kamil (1993), **Başlangıçtan Cumhuriyete Kadar Türk Çalışma Hayatında İnsani Değerler Açısından Uygulamalar**, Türkler' de İnsani Değerler ve İnsan Hakları-Yüzyılımız ve Türkiye Cumhuriyeti, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 3. Kitap, İstanbul, (s.107-139).
- TURKAB ve TRT, 2003, **Avrupa Birliğine Doğru**, TURKAB Yayını, İstanbul, 344s.
- TÜRKMEN, Bekir (2003), **“Meslek Eğitim Esasları Bağlamında Sosyal Hizmet Eğitimi’ne Yeni Model Önerisi”** Kastamonu Eğitim Dergisi, Ekim; 11(2) : 269- 276.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2002), **Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme – Ortak Dış Politika ve güvenlik Politikasının Oluşumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara.,
- ÜLGER, İrfan Kaya (2003a), **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Sinemis Yayınları, Ankara.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2003b), **Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara.
- ÜNAL, Şeref (1997), **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Ankara.
- WEİKER, F. Walter (1967), **1960 Türk İhtilali**, (Çev: Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul.
- YALAZAN, İrem Coşansu. ŞAHİN, Neşe ve CEYLAN, Nuran (2002), **Mülteci Hakları ve Sosyal Hizmetler**, Editör: KARATAŞ, Kasım, **Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**, SHU Derneği Genel Merkezi: Yayın No: 006. Ankara.
- YILDIRIM, Türkan; (2004), **Avrupa Birliği Genişlemesi ve Sağlık: Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Sağlık Sisteminin Karşılaşabileceği Sorunlar Hakkında Değerlendirmeler**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s.75-110.
- YİĞİT, Dilek (2011), **“AB’ye Katılım Öncesi ve Sonrası Uyum Süreçleri”**, SDE Analiz.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1992), **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, 4. Baskı. İstanbul.
- YURT, N. (2004), **“e-Dönüşüm Türkiye Projesi e-Sağlık faaliyetleri”**, X.İcra Kurulu Toplantısı e-Sağlık Taslak Raporu, Ankara.
- YÜKSEL, Mehmet, (2001), **Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=58/21.06.2011

<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul./15.04.2011>

<http://www.anayasa.gen.tr/08.05.2011>

<http://www.anayasa.gen.tr/islahatfermani.htm/12.05.2011>

[http://www.dezavantaj.org/index.php?option=com_content&view=category&id=34&Itemid=99/27.06.2011\).](http://www.dezavantaj.org/index.php?option=com_content&view=category&id=34&Itemid=99/27.06.2011).)

http://www.inisiyatif.net/document/sened_i_ittifak.asp#_ftn68/30.07.2011

http://www.sydgm.gov.tr/site_kutuphane/upload/kutuphane/1282220834r2983.pinar_gunal.pdf/25.07.2011

www.koprudergisi.com/13.04.2011

www.osmanli-devleti.com/21.05.2011

<http://anayasam-org.akgul.web.tr/turkanayasalari2.html/20.05.2011>

www.genbilim.com/content/view/1613/86/20.03.2011

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm/20.03.2011>

www.setav.org/18.03.2011

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m4.pdf/18.03.2011>

http://www.mustafataras.gen.tr/Avrupa_Birligi/insanhak_demokratiklesme.htm/21.04.2011

<http://www.aihmbasvururehberi.com/p/avrupa-insan-haklar-sozlesmesi.html/21.04.2011>

www.sosyalhizmetuzmani.org/kuresellesmevekamu.doc/22.04.2011

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1/26.04.2011>

<http://www.ahmetkocak.com.tr/avrupa-birligi/13.05.2011>

www.birikimdergisi.com/18.05.2011

<http://www.erkankaraarslan.org/bolum/makale/dosya/74.doc/18.04.2011>

www.sosyalhizmetuzmani.org/ozurneden.htm/18.04.2011

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukhaklarisozlesmesi.htm/18.04.2011>

[http://www.sosyalhizmetuzmani.org/oksiddet.htm/13.05.2011\).](http://www.sosyalhizmetuzmani.org/oksiddet.htm/13.05.2011).)

<http://www.ksgm.gov.tr/21.05.2011>

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp/21.05.2011>

www.lutfullahcebeci.8k.com/HAKLAR.htm/21.05.2011

<http://www.anayasa.gen.tr/osmanli.htm / 20.04.2011>

EKLER

EK: 1 (*)

KOPENHAG KRİTERLERİ

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaşması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

SİYASİ KRİTER:

Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı.

EKONOMİK KRİTER:

İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı.

TOPLULUK MEVZUATININ BENİMSENMESİ:

Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak.

AVRUPA BİRLİĞİ 1993 KOPENHAG ZİRVESİ'NDE KABUL EDİLEN TAM ÜYELİK KİSTASLARI

Siyasi Kistas: Ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı teminat altına alan istikrarlı kurumların varlığı.

Ekonomik Kistas: (1) İstikrarlı piyasa ekonomisinin mevcudiyeti; (2) Başta AB olmak üzere dış dünya rekabetine dayanma kapasitesi.

Uyum Kıstası: Siyasi Birlik ile Ekonomik ve Parasal Birlik de dahil olmak üzere, AB'nin müktesebatına uyum kapasitesi.

KOPENHAG KRİTERLERİ

Aday ülkeler:

- Demokrasiyi,
- Hukukun üstünlüğünü,
- İnsan Haklarını,
- Azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır.

Üyelik, aday ülkenin siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine katılma da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine sahip olmasını da öngörür.

Birliğin, Avrupa'nın entegrasyonu momentumunu muhafaza ederken, yeni üyeleri özümleme kapasitesi de Birlik ve aday ülkeler için önemlidir.

* (http://www.mustafatasar.gen.tr/Avrupa_Birligi/kopenhag_kriterleri.htm)

Erişim: 23.05.2011

EK: 2 (*)

**1876 Anayasası (Kanun-ı Esasî)'de Temel Hak ve Hürriyetler Tebaai Devleti
Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi**

MADDE 8.- Devleti Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise bilâ istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izae edilir.

MADDE 9.- Osmanlıların kâffesi hürriyeti sahsiyelerine mali ve aherin hukuku hürriyetine tecavüz etmekle mükelleftir.

MADDE 10.- Hürriyeti sahsiyeye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.

MADDE 11.- Devleti Osmaniye'nin dini İslâm'dır. Bu esası vikaye ile beraber asayışi halkı ve adabı umumiyei ihlâl etmemek şart ile memaliki Osmaniye'de maruf olan bilcümle edyanın serbesti icrası ve cemaati muhtelifiye verilmiş olan imtiyazatı mezhebiyenin kemakân cereyanı Devletin tahdi himayetindedir.

MADDE 12.- Matbuat kanun dairesinde serbesttir.

MADDE 13.- Tebaai Osmaniye nizam ve kanun dairesinde ticaret ve sanat ve felahet için her nevi şirketler teşkiline mezundur.

MADDE 14.- Tebaai Osmaniye'den bir veya bir kaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik olan kavanin ve nizamata muhalif gördükleri bir maddeden dolayı isin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclisi Umumiye dahi müddei Sıfat ile imzalı arzuhal vermeğe ve memurinin e'falinden istikâye selâhiyetleri vardır.

MADDE 15.- Emri tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şart ile her Osmanlı umumi ve hususi tadrise mezundur.

MADDE 16.- Bilocümle mektepler Devletin tahtı nezaretindedir. Tebaai Osmaniye'nin terbiyesi bir siyakı ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mileli muhtelifenin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü talimiyeye haleb getirilmeyecektir.

MADDE 17.- Osmanlıların kâffesi huzuru kanunda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden maada memleketin hukuk ve vezaifinde mütesavidir.

MADDE 18.- Tebaai Osmaniye'nin hidematı Devlette istihdam olunmak için devletin lisanı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.

MADDE 19.- Devlet memuriyetinde umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar.

MADDE 20.- Tekâlifî mukarrere nizamâtı mahsusasına tevfikân kâffeî tebaa beyrinde herkesin kudreti nispetinde tarh ve tevzi olunur.

MADDE 21.- Herkes usulen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menafîi umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucibince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz.

MADDE 22.- Memaliki Osmaniye’de herkesin mesken ve menzili taarruzdan masundur. Kanunun tayin eylediği ahvalden maada bir sebeple hükümet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.

MADDE 23.- Yapılacak usulü muhakeme hükmünce hiç kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye icbar olunamaz.

MADDE 24.- Müsadere ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan müstesnadır.

MADDE 25.- Bir kanuna müstenit olmadıkça vergi ve rüsumat nâmı aherle hiç kimseden bir akçe alınamaz.

MADDE 26.- İşkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur.

* www.anayasa.gen.tr. 21.05.2011

EK: 3 (*)

Sosyal güvenlik hakları

A. Sosyal güvenlik hakkı

MADDE 48.- Herkes; sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir.

MADDE 60.- Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

MADDE 61.- Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaslılar, Devletçe korunur. Yaslılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

* 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

EK: 4

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ 13. PROTOKOL

Türkiye, 13. Protokolü imzaladı...

9 Ocak 2004

Türkiye, idam cezasının barış zamanı dışında, savaş ve savaş tehlikesi halinde de kaldırılmasını öngören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 13. protokolünü 9 Ocak 2004'de imzaladı.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 21 Şubat 2002 tarihinde, "AİHS'nin ölüm cezasının her koşulda kaldırılmasını düzenleyen 13 numaralı protokolü" nü kabul etti. 3 Mayıs 2002'de Vilnius'te Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin imzasına açılan Protokol, yürürlüğe girmesi için gerekli olan asgari 10 ülkede onay sürecinin tamamlanması koşulunun yerine getirilmesiyle 1 Temmuz 2003'de yürürlüğe girdi.

Türkiye; Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan ile birlikte, Avrupa Konseyi'nin, 13. protokole bugüne kadar imza atmayan üye ülkeleri arasında yer alıyordu. Avrupa Konseyi nezdindeki daimi temsilci Büyükelçi Numan Hazar, Strasbourg'da düzenlenen törenle, protokole Türkiye adına imza attı.

Türkiye, AİHS'nin barış zamanında idam cezasının kaldırılmasını öngören 6. protokolünü, 15 Ocak 2003 tarihinde imzalamıştı. 26 Haziran 2003 tarih ve 4913 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan 6. Protokol, Bakanlar Kurulu'nun 17 Eylül 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2003/6069 sayılı kararıyla onaylanmıştı.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Bursa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladı. Haziran 2006'da Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Ağustos 2007'de Uludağ Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans bölümünden mezun oldu. 2009 ve 2010 Eğitim-Öğretim dönemlerinde Bursa'da devlet lisesinde öğretmenlik görevinde bulundu. Bu tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans Programı'nda hazırladı.